

TARTALOM

TANULMÁNYOK

- PISKÓTI ZSUZSA 5
A bűnözés és a társadalomföldrajzi tényezők kapcsolata
négy Borsod-Abaúj-Zemplén megyei település példáján
- JAKAB HAJNALKA 11
Vallás és állam egymáshoz való viszonyának vizsgálata
- TÓTH ORSOLYA 23
A megtévesztés jogi természete

DISPUTA

- KOPASZ ZSOLT – DEÁK ZOLTÁN 33
Büntetőjogi töprengések – II. rész
Egy állásfoglalás margójára – a prostitúcióval kapcsolatban

FIGYELŐ – ÜGYÉSZI HÍREK

- ERDÓDY GYULA 41
Az ügyészség szerepe a szabálysértési eljárásban – II. rész
Az ügyészség általános szerepe a hatályos magyar
szabálysértési eljárásban

FIGYELŐ – EGYESÜLETI HÍREK

- A krimtól a kriminalisztikáig 55
Interjú dr. Ibolya Tiborral

FIGYELŐ – EURÓPAI KITEKINTŐ

- MÉSZÁROS ÁDÁM 61
Jogos védelem a mai francia büntetőjogban
- PÁPAI-TARR ÁGNES 67
A büntetőeljárás gyorsítása a francia jogban – I. rész

JOG ÉS GAZDASÁG

- HALMOS KÁROLY 75
Family Business – Családi vállalkozás

JOG ÉS IRODALOM

- LANCZENDORFER ZSUZSANNA 81
Jogi adalékok egy kisalföldi gyilkosságballada kapcsán
– II. rész

KÖNYVISMERTETŐ

- EPERJES KRISZTIÁN 93
Fábry Antal új, „Pönológia” című könyvéről
- BÓNIS PÉTER 97
Gondolatok Tóth J. Zoltán „A halálbüntetés filozófiája és
kortárs jogelméleti kérdései” című könyvéről

KÖNYVAJÁNLÓ

- Válogatás a szakirodalomból 101

MELLÉKLET

- VÓKÓ GYÖRGY 103
Új Európai börtönszabályok és magyarázatuk
– XII. rész

A bűnözés és a társadalomföldrajzi tényezők kapcsolata négy Borsod–Abaúj–Zemplén megyei település példáján

A bűnözést vizsgáló kutatók hamar felismerték, hogy az egyén bűnelkövetővé válása szoros összefüggésben van a társadalmi környezettel. A fentiek következtében a kriminológia egyre közelebbi kapcsolatba került azon tudományágakkal (így elsősorban a szociológiával), amelyek a bűnözés és az egyes társadalmi tényezők összefüggéseit hivatottak vizsgálni. Geográfusként személy szerint a bűnözés térbeli eloszlásával, a területi különbségek társadalmi-gazdasági okaival foglalkozom.

A kutatásban a következő kérdésekre keresem a választ: Milyen tényezők befolyásolják a települések bűnözési mutatóit? Mi okozza azt, hogy két, egymáshoz közel fekvő település egyikének lakossága törvénytisztelő, míg a másiké hajlamos a társadalmi normákkal való szembehelyezkedésre? Kiemelhető-e egy-egy társadalomföldrajzi dimenzió, amely meghatározza az egyén bűnözésre való hajlamát?

A négy település kiválasztásának módszere

Az 1996-os, illetve a 2006-os év bűnözési adatainak² elemzése, összehasonlítása alapján választottam ki azt a két-két települést, amelyek Borsod–Abaúj–Zemplén megyében a legjobb, illetve a legrosszabb helyzetben vannak. A kiválasztásnál ezen felül figyelembe vettem a népességszámot: cél volt, hogy egy-egy kisebb, valamint egy-egy nagyobb népességszámú település szerepeljen a mintában. További követelmény volt a községekkel szemben, hogy a bűnözés folyamatosan magas, avagy alacsony szinten stagnáljon, így megnéztem a rendelkezésemre álló további évek bűnügyi statisztikai adatait is. Az egyes számadatok feldolgozása, elemzése mellett interjúkat készítettem a négy község polgármesterével annak érdekében, hogy a lakosság szubjektív biztonságérzetéről is képet alkothassak. A vázolt módszer segítségével Kányra, illetve Hercegekútra esett a választásom a legjobb helyzetű települések terén, míg a legrosszabb helyzetűnek Gadnát és Tornanádaskát minősítettem. Kány és Gadna reprezentálja a kis lélekszámú településeket (71 és 272 fő), míg Hercegekút és Tornanádaska a nagyobbakat (710 és 607 fő)³.

¹ Piskóti Zs., PhD hallgató, Miskolci Egyetem, Műszaki Földtudományi Kar, Mikoviny Sámuel Földtudományi Doktori Iskola

² 100.000 lakosra jutó ismertté vált bűncselekmények és bűnelkövetők száma. Adatok forrása: Egységes Rendőrségi-Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (ERÜBS)

³ 2008 augusztusában készített polgármesteri interjúk alapján

A települések bemutatása

Kány görög katolikus lakossággal rendelkező zsákfalu Borsod-Abaúj-Zemplén megye északnyugati részén, a Tornai-dombság területén. A település népességszáma folyamatosan csökken, a teljes elnéptelenedés veszélyezteteti. Előregedő társadalmi szerkezettel jellemezhető, melyet az előregedési index értéke is alátámaszt (350 volt a 2001-es népszámláláskor). A korszerkezetből is adódik, hogy a lakosság nagy része az inaktívok csoportjába tartozik, nyugdíjas. A munkanélküliek meglehetősen kis arányban vannak jelen a 2001-es népszámlálási adatok szerint (3,5 %).

Érdemes megemlíteni, hogy a munkával nem rendelkező lakosok sem maradnak feladatok nélkül: a nők elsősorban az idősek gondozásával foglalkoznak, míg a férfiak mezőgazdasági munkát végeznek földjeiken. A településen legnagyobb arányban a 8 általános iskolával rendelkező lakosság van jelen, ezen alacsonyabb iskolázottsági mutató szintén az időskorúak nagy arányával magyarázható. A település lakosai összetartóak, odafigyelnek egymásra. Ebben nagy szerepe van a vallásnak, mely igen erős közösségformáló erőt jelent. Ennek bizonyos értelemben ellenőrző szerepe is van, hiszen ha valaki hiányzik egy miséről, a többiek érdeklődnek a hogyléte felől, felkeresik, hogy nem érte-e valami baj. Kány esetében az infrastruktúra hiánya és a kedvezőtlen lakhatási körülmények az időskorú lakosságot kevésbé terhelik meg, a hiányosságokat összefogással nagyrészt pótolni tudják (például önkormányzati kisbusz, közös bevásárlás, falugondnok). A lakosok egymás sérelmére nem bűnöznek, az idegen, átutazó bűnözők számára pedig nem csábító a település.

Hercegkút Borsod-Abaúj-Zemplén megye északkeleti részén, a Tokaji-hegységben helyezkedik el. A településen erős közösségformáló erővel bír az, hogy a lakosság büszke sváb felmenőire, őrzi ezzel kapcsolatos hagyományait. Hercegkút lakosai között jelen van egyfajta „pozitív irigység”, mivel kifejezetten, ugyanakkor nem gáncsoskodó módon törekednek mások túlszárnyalására, a jobb élet-színvonal elérésére. A falu népességszáma szintén csökken, lakossága előregedő társadalmi struktúrával jellemezhető. Hercegkút mégis lényegesen kedvezőbb helyzetben van, mint Kány, mivel egyrészt az időskorúak aránya nem olyan magas, másrészt az elmúlt időszakban egyre több fiatal, gyermeces család költözik ki a környező városokból (Sárospatak, Sátoraljaújhely). A település iskolázottsági mutatói kedvezőbbek Kánynál, a felsőfokú végzettségűek is egyre nagyobb arányban képviselik magukat. Hercegkúton a lakosság 3,3 %-a volt munkanélküli a 2001-es népszámláláskor.

Itt is tapasztalható, ami Kány esetében: a lakosok a munkahelyük mellett otthon is elfoglalják magukat saját kertjeik művelésével, a településen hagyománya van a bortermelésnek. Hercegkúton hasonlóan vallásos lakossággal találkozhatunk, mint Kányban. A gyermekeket szüleik már kiskoruktól kezdődően vallásos neveletésben részesítik, rendszeresen megtartják a vallási ünnepeket. Hercegkút lakásai már jóval modernebbek a kányi ingatlanoknál, megfigyelhető a lakások fejlesztése, felújítása, az ingatlanárak is magasabbak.

Gadna Borsod-Abaúj-Zemplén megye északi részén, a Cserehát kistáj területén fekvő település. A község népességszáma a rendszerváltást követően folyamatosan növekszik, lakossága fiatalos társadalmi szerkezettel jellemezhető. Gadnán a vallás nem épül be annyira a lakosság mindennapjaiba, mint a két legjobb helyzetű település esetében. A faluban a magát nagy arányban képviselő fiatalkorú lakosság ellenére az iskolázottsági mutatók nem jók, a település alacsony fokú iskolázottsági szinttel jellemezhető.

Gadnán a statisztikai adatok szerint a lakosság 13 %-át érinti a munkanélküliség. Sajnálatos módon itt nem volt megfigyelhető a szabadidő hasznos eltöltésére való igény, a kertek műveletlenek. Gadnán jelentős számú cigány lakosság él, és ez a nem cigány népességgel folyamatos konfliktushoz vezet, ami rossz hatással van a bűnözési helyzetre. A lakások nincsenek jó állapotban, a településen mintha megállt volna az idő, a házakat nem újítják fel, nem figyelhető meg a komfortosság javítására való törekvés.

Tornanádaska Borsod-Abaúj-Zemplén megye északi területén, a Bódva völgyében fekszik, a Tornai-domság, valamint az Gömör-Tornai-karszt területén. Hasonlóan Gadnához, a település népességszámára a növekedés, lakosságára a fiatalos korstruktúra jellemző. Tornanádaskán az értelmiség aránya a nevelőotthon megléte miatt viszonylag magas, de a nagymértékű népszaporulat és fiatalodás ellenére az iskolázottság tekintetében összességében stagnálás, visszaesés következett be az 1990-es és 2001-es népszámlálás között. A vallás itt sem tölt be olyan nagy szerepet a település lakosságának életében, mint a két legjobb helyzetű település esetén. Tornanádaskán a lakosság 8,5 %-a volt munkanélküli 2001-ben, de az interjú során elhangzottak alapján elmondható, hogy arányuk mostanra már ennél is magasabb.

Gadnához hasonlóan további problémát jelent itt is, hogy sokan már ennél is rosszabb szociális helyzetben vannak (segélyezettek), ezért az inaktívak vagy az eltartottak csoportját gyarapítják, miközben a foglalkoztatottak aránya a fiatal korösszetétel ellenére alacsony marad. Tornanádaskán az infrastruktúra egyre inkább leépül, a lakások felszereltsége annak ellenére romlik, hogy szemmel láthatóan sok az újonnan, szociálpolitikai kedvezmény felhasználásával épített ház.

A vizsgált települések bűnözési helyzete

Kánnal az elmúlt időkben a média is többször foglalkozott, mivel éveken keresztül nem követtek el itt bűncselekményt, miközben bűnelkövető sem került ki a településről. Megjegyezném, hogy a 2007-es évben egy bűncselekményt regisztráltak a községben, és a kis népességszám az oka annak, hogy oly mértékben kiugrott a 100.000 főre számított bűncselekmények értéke (1492,5). Egyébként az általam vizsgált években (1996, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006) nem történt bűncselekmény.

Az ismertté vált bűnelkövetők esetében a helyzet hasonló, annyi különbséggel, hogy öt év óta nem került ki bűnelkövető a településről. 2002-ben 2409,5 volt a 100.000 lakosra számított ismertté vált bűnelkövetők száma, de ezzel kapcsolatban ismételen a község alacsony lélekszámára kell figyelemmel lenni, ugyanis ez Kány esetében két bűnelkövetőt jelent.

Hercegkútról már nem mondható el, hogy bűnözésmentes település, de kedvező bűnözési mutatói mégis figyelemre méltóak. Ezt a hatóságok is elismerték, amikor a község 2003 májusában a 2002-es év adatai alapján az ország egyik legbiztonságosabb településének bizonyult⁴. A bűnözési mutatók mérsékelt szinten mozognak: a vizsgált hét év alatt a 100.000 lakosra számított ismertté vált bűnelkövetők száma 800 alatt, a bűncselekmények száma a 2005-ös, valamint a 2007-es évet leszámítva 600 alatt maradt. A bűncselekmények száma sajnos elgondolkodtató. Az eddigi kedvező helyzet mintha romlani kezdene: már a 2005-ös évben is tapasztalható volt egy nagyobb kiugrás, de a 2007-es évi adatok minden eddiginél kedvezőtlenebbek.

Gadna bűnözési mutatói alapján Borsod-Abaúj-Zemplén megye egyik legrosszabb helyzetű településének nevezhető. A községről már több alkalommal hallhattunk az elektronikus médiában, olvashattunk a sajtóban. A 100.000 lakosra számított ismertté vált bűncselekmények száma a vizsgált hét év több mint felében 10.000 felett volt, az ismertté vált bűnelkövetőkre vonatkozó hasonló mutatók pedig két év kivételével folyamatosan meghaladták az ötezret. A 2003-as évtől kezdődően a statisztikai adatok alapján úgy tűnik, hogy bizonyos mértékű pozitív változás állt be a település életében, hisz mindkét bűnözési mutató értékei csökkentek, de a 2006-os év adatai ismételen magasak. A vizsgált évek alatt 2006-ban volt a legtöbb az ismertté vált bűncselekmények száma, a legtöbb bűnelkövető pedig 1996-ban került ki a településről.

Tornanádaska település esetén a bűncselekmények számát tekintve nincs olyan év, amelyben a számított érték 1000 alá került volna, és a bűnelkövetők száma is folyamatosan magas. Az ismertté vált bűncselekmények kapcsán a hét év adatait megvizsgálva láthatjuk, hogy milyen távol esnek egymástól a szélső értékek, hiszen van olyan év, hogy 12.000 felett van a mutató, de olyan is akad, amikor csak 1500-körül mozog (az átlag egyébként 6000 körül van). Az ismertté vált bűnelkövetők 100.000 lakosra jutó aránya egy alkalommal se került az ezres érték alá, viszont két olyan év is volt (1996 és 2005), amikor majdnem elérte az ötezret.

A bűnözési és társadalomföldrajzi adatok összevetése

A népességföldrajzi elemzéshez tartozó mutatókat, illetőleg a települések bűnözési adatait egy táblázatba foglaltam. Ennek célja az adatok gyors összehasonlíthatósága, az összefüggések feltárása.

⁴ Az elismerés odaítélése során azt is figyelembe vették, hogy a településen az elmúlt fél évszázadban nem történt élet elleni bűncselekmény.

Táblázat: A települések bűnözési és népességföldrajzi mutatói

	Kány	Herceg- kút	Gadna	Torna- nádaska
1. Bűncselekmények száma a megyei átlag százalékában 1996 (%)	0	8	828	848
2. Bűncselekmények száma a megyei átlag százalékában 2006 (%)	0	23	460	845
3. Bűnelkövetők száma a megyei átlag százalékában 1996 (%)	0	0	739	351
4. Bűnelkövetők száma a megyei átlag százalékában 2006 (%)	0	52	687	106
5. Bűnözési átlag	558	1.099	14.989	8.880
6. Népességszám-változás (1990-2006)	-46,3	-20,3	10,9	18,7
7. Vallásosság 2001 (%)	91,9	98,5	74,1	79,9
8. Vallásosság 2008 (%)	100	90<	100	nincs adat
9. Cigányság aránya 2001 (%)	0	0	18,5	63,3
10. Cigányság aránya 2008 (%)	0	0	71	95
11. Előregedési index 2001	350	157,3	57,5	23
12. Munkanélküliek aránya 2001 (%)	3,5	3,3	13,2	8,5
13. Munkanélküliek aránya 2008 (%)	21,7	6	32	~100
14. Iskolázottság 2001	214,9	290,1	167,4	167,2
15. Lakáskomfort 2001	200,2	422,6	256,5	248,7
16. Lakásellátottság 2001	19,76	80,56	19,76	27,26

- A bűncselekmények, illetve bűnelkövetők száma a megyei átlag százalékában (1-4.) az egyes települések 100.000 lakosra számított mutatóihoz viszonyít, amelyek számtani átlaga jelenti a 100 %-ot.
- A bűnözési átlagot (5.) úgy számítottam ki, hogy az 1996., 2002., 2003., 2004., 2005., és 2006. évekre vonatkozó 100.000 lakosra jutó ismertté vált bűncselekmények és bűnelkövetők számát külön-külön átlagoltam és azokat összeadtam. Minél magasabb a mutató értéke, annál magasabb fokú a település bűnügyi fertőzöttsége.
- A népességszám-változás (6.) megmutatja, hogy hány százalékkal nőtt, avagy csökkent az adott település lakosság száma a két időpont között.
- A vallásosság és a cigányság aránya, valamint a munkanélküliek aránya (7-10. és 12-13.) elnevezésű mutatók esetében a 2001-es adatok a népszámlálás adatait, a 2008-as adatok az interjú folyamán elhangzottakat szemléltetik.
- Az előregedési index (11.) értékét úgy kaptam meg, hogy a 60 év felettiek számát osztottam a 14 év alatti lakosok számával és a kapott értéket szoroztam 100-zal.
- Az iskolázottság (a megfelelő korúak százalékában) mutató (14.) elkészítése esetén a számítás a következő módon történt: a 0 osztály egyet ér, 8 osztály

kettőt, középiskola hármát, felsőfokú négyet. Minél magasabb az index értéke, annál jobb a település lakosságának iskolai végzettsége.

- A lakáskomfortosság (15.) mutató megszerkesztése hasonlóan történt az iskolázottsáéhoz, annyi különbséggel, hogy itt ötös skálát használtam: az összkomfortos szorzója 5, komfortosé 4, félkomfortosé 3, nem komfortosé 2, szükségletké 1. Tehát minél magasabb a kapott érték, annál jobb a település lakásainak „komfortossági foka”.
- A lakásellátottsági index (16.) esetén kiválasztottam 5 változót (meleg folyóvíz, vezetékes víz, gáz, vízöblítéses wc, központi fűtés). Minden egyes mutató maximálisan 20 pontot ért, ezáltal maximum 100-at vehet fel a mutató értéke. Az értéket úgy számítottam ki, hogy ha minden házban (tehát a lakások 100 %-ában) lenne például vezetékes víz, az 20 pontot jelentene. Ha azonban csak a lakások 50%-ában lenne csak vezetékes víz, az 10 pontot érne. Tehát minél magasabb az index értéke, a lakások ellátottsága annál jobb.

Összefoglalás

A végső kérdés tehát az, hogy miért olyan jelentős a bűnözés Gadnán és Tornanádaskán, miközben a hasonlóan szegény Kányban és a gazdagabb, ezáltal bűnre csábítóbb Herceggúton nem az. Véleményem szerint ennek magyarázatára a vizsgált társadalmi tényezők közül az emelhető ki, hogy aki rendszeresen iskolába jár vagy dolgozik, és emellett a közösségben is tevékenykedik, az szinte teljes bizonyossággal nem fog bűncselekményt elkövetni, mivel egyrészt „nem ér rá bűnözni”, másrészt nincs is rászorulva arra. Ezzel szemben a két legrosszabb helyzetben lévő település esetében hiányoznak ezek a feltételek, így a lakosság hajlamosabb a bűnözésre, és feltehetően más deviáns magatartásra is. A rendszeres elfoglaltság és a lakosság közti kohézió hiánya miatt a helyiek rossz anyagi körülményei sem akadályozzák meg, hogy akár egymás sérelmére is bűnözzenek.

Vallás és állam egymáshoz való viszonyának vizsgálata – társadalmi és jogi nézőpontból

E téma kifejtését a fogalmak meghatározásával kellene kezdenem, de rá kellett jönnöm, hogy az emberiség különböző korszakaiban ugyan nálam sokkal nagyobb tudással rendelkezők is adtak definíciókat a fent megjelölt „szavaknak”, tényleges értelmezésük egymás nélkül nem lehetséges. Ahogyan az emberi közösséget sem tudjuk pontosan megjelölni, így a *vallás*, *társadalom*, *állam* és *jog* is sokféleképpen értelmezhető, de konkrétan nem definiálható, ugyanis abban a pillanatban, amikor meghatározott keretek közé próbáljuk „szorítani” e fogalmakat, elveszünk az identitásukért való küzdelemben, a mögöttük rejlő értékek keresésében, ekkor pedig sem a valóság, sem a fogalmak nem segítenek. Az említett intézményeket nem vizsgálhatjuk külön-külön, de nem hozhatóak közös nevezőre sem. E négy érték kölcsönös egymásra hatása, funkcióik önálló ellátása sajátos kettőséget hoz létre.

Az állam és vallás kapcsolatának vizsgálatakor két alapvető kérdést kell tisztáznunk, először is az államnak mint hatalomnak az egyházhoz mint szervezethez való viszonyát, mely az Európai Unión belül is megosztja az államokat. Két végletet különböztethetünk meg, az első az erőteljes összefonódás modellje, ide tartozik például Anglia, Görögország és Dánia; a másik a radikális elválás modellje, ide sorolható például Franciaország és Hollandia; de természetesen köztes államok is léteznek, úgy mint Ausztria és Belgium.²

A másik fontos kérdés, hogy miként viszonyul az állam az egyházak által képviselt eszmerendszerhez? Itt is két típust különböztethetünk meg, az egyik az „elfogadó-befogadó” modell (például az USA), ennek ellentéte a „semleges állam”, Németország esetében.³

Ma a strassbourgi gyakorlat hatására a Római Egyezmény 9. cikkéből⁴ kiindulva törvény védi a lelkiismereti és vallásszabadságot Magyarországon, ismét jelszó a szabad államban szabad egyház fogalma, de a napi politika, a kényszerűségből elfogadott állami támogatás az egyházak részéről, a mindenkori kormányzat költségvetésére alapozva, néha okoznak nehéz perceket a döntéshozóknak mindkét oldalon. Vannak törvénnyel megoldott és vannak továbbra is megoldatlan kérdések, mint az államosított volt egyházi ingatlanok kárpótlásügye, az egész

¹ Jakab H., PhD hallgató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, JÁK

² Sári J. – Somody B.: Alapjogok. Alkotmánytan II. 4. átdolgozott kiadás. Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 144–145. o.

³ Uo.

⁴ „Mindenkinek joga van a gondolat, lelkiismeret és vallásszabadsághoz.”

társadalom számára hasznos tevékenységet folytató egyházi intézmények finanszírozásának különböző megítélése.

Változhatnak az idők, korszakok, ideálok, ideológiák, jöhet a társadalmi rendszerek, a politika és a gazdaság változása, akkor is igaz az a megállapítás, mely szerint a kilencvenes évek korszaka az egyház életében majdnem olyan súlyos történelmi kérdéseket hozott felszínre, mint a hajdani alapítás századai. Az egyház és az állam kapcsolatának alakulását valamiféle bizonytalanság, határozatlanság jellemzi.

E bizonytalanságok oka az állam oldaláról kettős: a világnézeti semleges államhatalom az egyházra is úgy tekint, mint egy az állampolgárok szabad akaratából létrejött csoportra, amely nem igényelhet különleges elbírálást. Ugyanakkor minden politikai erőnek tisztában kell lennie azzal, hogy mégiscsak külön kell kezelnie az egyházat, mert a kereszténység történelemformáló, kultúraépítő, erkölcsépítő szolgálata nélkül nem lett volna ennek a népnek a kultúrája olyan, amilyen most, vagy ami ennél is fontosabb, amilyen lehet a közeli jövőben.

E két megközelítés olyan feszültségeket hozott és hoz létre, amelyek kiegyensúlyozatlan gyakorlati lépéseket okozhattak és okozhatnak a politika oldaláról. E két intézmény minden közösségben megtalálható, ennek ellenére ritka az „idilli állapot”, amikor egymással egyensúlyban vannak, gyakoribb a konfliktus közöttük.

Ezt követően az egyház és az állam jogait tartalmazó források vizsgálata során az alábbi kérdésekre keresem a választ: Miért nem tartható meg hosszabb távon az egyensúly az állam és a vallási tekintély között? Mi a szerepe a társadalomnak és a jognak e téren? Miért létezik csupán minimális kapcsolat az állam és a civil társadalom között? Kinek az akaratát tükrözik a törvények, valóban a társadalom érdekei jelennek-e meg a jogszabályokban? Mondhatjuk-e továbbra is, hogy a „hatalom” az állam kezében van?

E kérdések mentén vizsgálom, elemzem, néhol bírálok e négy rendszer egymáshoz való viszonyát, melynek során a történelmi szálat követve, a rendelkezésre álló jogforrásokat figyelembe véve, röviden bemutatom néhány vonatkozó nemzetközi dokumentum fő rendelkezéseit, majd a magyar szabályozás lényegét vizsgálom meg, melyekből bizonyos rendelkezéseket kiemelve jutok el a jelenlegi helyzetükhöz.

A II. Vatikáni Zsinat DIGNITATIS HUMANAЕ kezdetű deklarációja⁵ a vallásszabadságról szóló részében kimondja, hogy a vallásszabadságot a világi jognak el kell ismernie, és tiszteletben kell tartania. E követelmény tehát az államnak és a polgári társadalomnak egyaránt szól. E jogot el kell ismerniük, és biztosítaniuk kell gyakorlását. A zsinat tanítása szerint ennek alapja az ember természete és méltósága.

⁵ II. Vatikáni Zsinat DIGNITATIS HUMANAЕ kezdetű deklarációjának első fejezetének 2. pontja: A vallásszabadság tárgya és alapja

Az idézett DIGNITATIS HUMANAЕ kezdetű nyilatkozat másik figyelemreméltó alapeleme⁶, hogy a vallási közösségek számára a vallásszabadság abban is áll, hogy joguk van saját szabályaik szerint igazgatni magukat. Ez kizárja azt, hogy az önazonosság, a legfőbb hivatalos funkciók, a hit és a közösség jellege önkényes, individuális viselkedéstől függhessenek.

Egy másik lelkipásztori határozat szerint⁷: *„Nagyon fontos, hogy helyes szemlélet alakuljon ki – különösen pluralista társadalmakban – a politikai közösség és az Egyház viszonyáról. Legyen továbbá világos a különbség aközött, amit a keresztények – akár egyénenként, akár csoportot képezve – mint keresztény lelkiismeretű állampolgárok a maguk nevében cselekszenek, és aközött, amit lelkipásztoraikkal együtt az Egyház nevében cselekszenek. Feladatánál és illetékességénél fogva az Egyház semmiképpen sem elegendik a politikai közösséggel és nincs kötve semmilyen politikai rendszerhez; jelzi is és oltalmazza is az emberi személy transzcendenciáját. A politikai közösség és az Egyház függetlenek egymástól a maguk területén: ott autonómiájuk van. Mind a kettő ugyanazoknak az embereknek a személyes és társadalmi hivatását szolgálja, bár más-más címen. Annál gyümölcsözőbb lesz szolgálatuk mindenki javára, minél jobban ápolják az egészséges együttműködést, a helyek és korok körülményei szerint”.*

Ez az idézet kellőképpen rávilágít arra is, hogy a hitélet és a politika néha csak nehezen választható el egymástól, hiszen a vallásos ember hite szerint cselekedve vesz részt a társadalmi és politikai életben. De ezt tudomásul véve és tiszteletben tartva elmondható, hogy a hite szerint politizáló keresztény ember tevékenysége nem válik a társadalom egészének kárára.

Ezt követően nézzük meg a magyar szabályozás néhány jelentős rendelkezését. Magyarországon az Alkotmány⁸ és ezzel összhangban a Lelkiismereti és vallásszabadságról szóló törvény⁹ biztosítja a teljes vallásszabadságot.

Ez utóbbi törvény 15. § (1) bekezdése idézi az Alkotmány 60. § (3) bekezdését, amely deklarálja, hogy: *„A Magyar Köztársaságban az egyház az államtól elválasztva működik.”* Ez utóbbi hangsúlyozása azért is fontos, mert ennek szellemében értelmezhetetlennek tűnnek számomra azok a politikai kijelentések, amelyek az állam és az egyház szétválasztását sürgetik. E kérdés fontosságát bizonyítja az is, hogy maga az Alkotmánybíróság (továbbiakban: Ab.) több határozatában is foglalkozott az állam és egyház/vallás viszonyában történő eligazodással, ennek alátámasztására tekintsünk át néhány, e témában jelentős iránymutatásul szolgáló alkotmánybírói határozatot.

⁶ II. Vatikáni Zsinat DIGNITATIS HUMANAЕ kezdetű deklarációjának első fejezetének 4. pontja: A vallási közösségek szabadsága

⁷ Lelkipásztori határozat az Egyház és a világ kapcsolatáról a mai világban. (Gaudium et spes – G.S. 76)

⁸ 1949. évi XX. törvény. A Magyar Köztársaság Alkotmányának 60. § (1) bekezdése kimondja: *„A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabad gyakorlására.”*

⁹ 1990. évi IV. törvény a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról

A 8/1993. (II. 27.) Alkotmánybírósági határozatában (továbbiakban: Abh.) az Alkotmánybíróság a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény 9. § (1) bekezdés a) pontja alkotmányellenességének megállapítására irányuló indítványt elutasította.

A lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény (a továbbiakban: Ltv.) 9. § (1) bekezdés a) pontja szerint az egyház nyilvánvántartásba vételének egyik feltétele, hogy „az egyházat legalább száz természetes személy megalapította.” Az indítvány szerint ez a feltétel ellenkezik az Alkotmány 60. §-ának az együttes vallásgyakorlást biztosító (2) bekezdésével, illetve az állam és az egyház szétválasztását kimondó (3) bekezdésével. Az indítvány szerint ugyanis az egyház taglétszámának vizsgálata nem tartozhat az államra; a jogi személyiség elnyeréséhez nem támaszthat különös feltételeket. A száz hívőnél kisebb vallási közösségek tagjai e feltétel miatt nem élhetnek a közösségi vallásgyakorlásnak az Ltv.-ben biztosított módjaival, illetve állandóan hátrányba kerülnek a nagy, bejegyzett egyházakkal szemben.

Az Alkotmány 60. § (2) bekezdése alapján a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságához való jog magában foglalja, hogy vallását és meggyőződését mindenki „akár egyénileg, akár másokkal együttesen nyilvánosan vagy magánkörben kinyilváníthassa vagy kinyilvánítását mellőzze, gyakorolhassa vagy taníthassa”. Ez a rendelkezés – az „együttes” és „nyilvános” vallásgyakorlás szabadsága révén – felöleli a vallási gyülekezési és egyesületi szabadságot is, amelyet egyébként az Alkotmánynak a gyülekezési jogról szóló 62. §-a és az egyesületi jogról szóló 63. § (1) bekezdése általában garantál.

Az együttes – vagy az Ltv. szóhasználata szerint „közösségi” – vallásgyakorlás szabadsága nincs kötve semmilyen szervezeti formához. A másokkal együttesen történő vallásgyakorlásnak az Alkotmány 60. § (2) bekezdésében biztosított joga mindenkét megillet arra való tekintet nélkül, hogy az együttes vallásgyakorlás jogilag szabályozott szervezeti keretek között, vagy anélkül történik-e, illetve, hogy milyen szervezeti formában folyik. Sem az egyéni, sem a közösségi vallásgyakorlás szabadsága nem tehető alkotmányosan függővé sem vallásos szervezeti tagságtól, sem a vallási közösség szervezeti formájától.

A vallásgyakorláshoz való jog érvényesítése a gyakorlatban nehezebb vagy könnyebb lehet attól függően is, hogy az illető vallási közösség milyen jogi formában szerveződött, illetve egyáltalán öltött-e jogi formát. A vallásszabadsághoz való jog érvényesítésében meglévő gyakorlati különbségek azonban alkotmányos határok között maradnak mindaddig, amíg nem diszkriminatív jogi szabályozásból erednek, illetve amíg nem vezetnek arra, hogy bárki vallásgyakorlását megakadályozzák.

Az állam határozza tehát meg, hogy magánszemélyek részére milyen feltételekkel, milyen jogi személyek létrehozását teszi lehetővé; erre nézve az Alkotmányból sem kötelezettsége, sem döntésének korlátja nem adódik. Az állam mind az egyesületi jog, mind más alkotmányos jogok alapján létrejött szervezetek és közösségek jogi

személlyé válásának feltételeit az illető szervezet vagy közösség sajátosságának megfelelően, eltérően is szabályozhatja.

A vallási közösségek belátásuk szerint igénybe vehetik a tevékenységükkel összeegyeztethető jogi szervezeti formák bármelyikét, de erre nem kötelesek. A vallási közösség az általa választott jogi szervezeti formának megfelelő jogállást nyeri el; vallási közösség voltából fakadó sajátosságait ennek keretei között érvényesítheti, azaz a vallásszabadság jogára hivatkozva nem mentesülhet az adott jogi formával járó kogens szabályok alól, másrészt nem élvez többletjogokat sem. Nincs olyan jogi rendelkezés, amely a vallási közösségeket jogi személlyé válásuk tekintetében más szervezetekkel szemben hátrányosan megkülönböztetné.

Az egyház a hatályos jogban az a szervezeti forma, amely tekintettel van a közösségi vallásgyakorlás történelmileg kialakult sajátosságaira, s lehetővé teszi, hogy a vallási közösségek e sajátos minőségükben illeszkedjenek a jogrendbe. Az Ltv. 8. §-a szerint az azonos hiteltvet követők vallásuk gyakorlása céljából létrehozott önkormányzattal rendelkező vallási közösséget, vallásfelekezetet, egyházat (a továbbiakban együtt: egyház) hozhatnak létre. Egyház minden olyan vallási tevékenység végzése céljából alapítható, amely az Alkotmánnyal nem ellentétes, és amely törvénybe nem ütközik.

A vallási közösségek szabad választásuk szerint vehetik igénybe ezt a jogintézményt is. Az „egyház” jogállásának elnyeréséhez azonban az Ltv. azt a feltételt szabja, hogy – eltérően a társadalmi szervezet alapításához szükséges tíz tagtól – az egyházat legalább száz természetes személy megalapította. Ez a feltétel az Alkotmánybíróság szerint nem sérti az ezt az alapítói létszámot el nem érő vallási közösségek együttes vallásgyakorláshoz való jogát.

Az egyház és az állam szétválasztásának az Ltv. 15. és 16. §-ában szabályozott szervezeti következményei azokra a vallási közösségekre vonatkoznak, amelyek az Ltv. 8. §-a szerinti egyházként működnek. Az Alkotmány 60. § (3) bekezdésében kimondott szétválasztás azonban – amely a vallásszabadság jogának része – nem szűkíthető az Ltv. idézett rendelkezéseire. Az állam nemcsak az egyházakkal, de semmilyen vallással vagy vallási közösséggel nem kapcsolódhat össze intézményesen, nem azonosíthatja magát egyetlen vallás tanításával sem, nem foglalhat állást hitbéli igazságok kérdésében. A vallási közösségek önállóságába sajátosan vallási jellegüket érintő beavatkozás alkotmányosan nem lehetséges, függetlenül attól, hogy a közösségek milyen szervezeti formában működnek.

Az Ltv. – a nagyobb szervezeti autonómián kívül – nem biztosít az egyházak részére olyan többletjogokat, amelyekkel más vallási közösségek ne élhetnének.

Az indítvány állításával ellentétben tehát az Ltv. az oktatási, szociális stb. tevékenység tekintetében nem eredményez semmilyen jogi megkülönböztetést a vallási közösségek között. Az Alkotmánybíróság megjegyzi, hogy nincs lényeges különbség az egyház, illetve a társadalmi szervezetek gazdálkodási szabályaiban sem; továbbá, hogy az oktatási, szociális stb. tevékenység normatív támogatása nem az egyházi minőséghez, hanem tényleges tevékenységhez jár.

Különbség az egyházak és más vallási szervezetek között annyiban van, hogy az egyházak nagyobb belső autonómiát élveznek, illetve, hogy az Ltv. 17. § (2) bekezdése „egyházi jogi személy” részére ad jogot fakultatív hitoktatásra állami iskolában. Az állam és egyház szétválasztása nem jelenti azt, hogy az állam az egyházak sajátosságaira ne lehetne tekintettel, s minden más társadalmi szervezettel azonosan kellene szabályoznia az egyház jogállását. A határozat tehát kimondja, hogy a népesebb vallási közösségek előnye nem alkotmányjogi kérdés, tehát az állam részéről objektív alapon történő különbségtétel nemhogy nem alkotmányellenes, de kívánatos. Az Ab. kimondja, hogy az egyházalapításhoz szükséges a törvényben meghatározott formai követelmények nem alkotmányellenesek és nem önkényesek.

A 4/1993. (II. 12.) Abh. a lelkiismereti és vallásszabadság kérdését az alapjogokhoz való viszony alapján vizsgálta, és e viszony három legfontosabb elemének 1. a hit és meggyőződés szabadságát; 2. a vallásgyakorlás szabadságát (ideértve a negatív vallásgyakorlást is); valamint 3. „az együttesen és nyilvánosan” elem a gyülekezési és egyesülési szabadságot tartja. Ezzel egyidejűleg hangsúlyozza az állam semlegességét, mely egyben az állam és az egyház elválasztásának alkotmányos követelménye.

Több indítvány érkezett a volt egyházi ingatlanok tulajdoni helyzetének rendezéséről szóló 1991. évi XXXII. törvény (a továbbiakban: Etv.) egésze, valamint egyes rendelkezései alkotmányellenességének vizsgálatára. Az indítványozók szerint az Etv. sérti az Alkotmány 60. §-át, mert nem tartalmaz garanciát arra nézve, hogy minden településen legyen világnézetiileg semleges iskola.

Az Alkotmány 60. § (1) bekezdése deklarálja, hogy a Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságára. A (2) bekezdés a „lelkiismereti meggyőződésre” is kiterjesztve állapítja meg a vallásszabadság hagyományos tartalmát: a hit (meggyőződés) szabadságát; a vallásgyakorlás szabadságát, beleértve a negatív vallásszabadságot, vagyis a meggyőződés kinyilvánítása mellőzéséhez való jogot; s tartalmazza végül – noha nem külön szabályként, hanem az „együttesen” és „nyilvánosan” történő vallásgyakorlás szabadsága révén – a vallási gyülekezési és egyesülési szabadságot is. A vallásszabadságnak azt az elemét, hogy bárki meggyőződése szerint élhessen, nyilvánvalóan másként kell jogilag kezelni, mint a klasszikus, a véleménynyilvánítás szabadságával rokon, „vallásos cselekmények, szertartások végzése útján” való vallásgyakorlást. De a lelkiismereti meggyőződés megvalósítása a társadalmi életben egyben szimbolikus kommunikáció is, amire a kommunikációs szabadságjogok jellemzői megfelelően alkalmazhatók.

Az Ab. szerint a vallásszabadság szoros összefüggését az emberi méltóság jogával akkor is figyelembe kell venni, amikor a vallásszabadság másik két összetevőjéről, a vallásgyakorlásról, illetve a meggyőződés szerinti cselekvésről van szó. Az általános személyiségi jogból folyó cselekvési szabadságnak különös súlyt ad, ha a személyiség lényegét érintő lelkiismereti vagy vallási meggyőződésből fakad a cselekedet. (Ezt ismeri el pl. a fegyveres szolgálat megtagadásához való jog.)

A 30/1992. (V. 26.) Ab. határozat szerint a szabad véleménynyilvánításhoz való jog a véleményt, annak érték- és igazságtartalmára tekintet nélkül védi. Az Alkotmány a szabad kommunikációt – az egyéni magatartást és a társadalmi folyamatot – biztosítja, s nem annak tartalmára vonatkozik a szabad véleménynyilvánítás alapjoga. Mindez érvényes a vallásszabadságra is. A vallásszabadságnak szintén csak „külső korlátai” lehetnek. Ugyanakkor az állam semlegessége a vallásszabadsághoz való joggal kapcsolatban nem tétlenséget jelent. Az államnak kötelessége, hogy a vallásos meggyőződés kinyilvánítása, tanítása és az életvitelben való követése, az egyházak működése, s ugyanígy a vallás elutasítása, továbbá a vallási meggyőződésről való hallgatás számára olyan teret biztosítson, amelyben a különböző felfogások szabadon képződhetnek és fejlődhetnek, s ezen keresztül lehetővé teszik az egyéni meggyőződés szabad kialakítását.

Tehát az állam sem az egyházakkal általában, sem egy konkrét vallással, vagy ezek tanításával sem azonosíthatja magát. Bővebben kifejtve nem avatkozhat be belső ügyeikbe, és nem foglalhat állást hitbéli igazságok körében sem. Itt említem meg, hogy az Alkotmány 70/A §-a ugyancsak deklarálja az egyházak egyenjogúságát, melyhez szorosan kapcsolódik az Abh.-ban kifejtett gondolat, miszerint a vallásszabadság érvényesüléséhez szükséges feltételek biztosítása ugyancsak állami feladat, tehát az állam semlegessége nem közömbösséget jelent.

A 10/1993. (II. 27.) Abh.-ában az Alkotmánybíróság a Munka Törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. törvény 125. § (2) bekezdése és (4) bekezdése második mondata alkotmányellenességének megállapítására irányuló indítványt elutasította. Az indítványozók a vallásos magyarországi zsidóság képviselőiként sérelmezték, hogy az új Munka Törvénykönyve a munkaügyi minisztert hatalmazza fel a munkaidő beosztásának a munkaszüneti napok miatt indokolt megváltoztatására, e változtatás során azonban vasárnap nem nyilvánítható munkanappá. A zsidó vallás legalapvetőbb szabályai közé tartozik a szombati munkavégzés tilalma. Indítványozók véleménye szerint az a szabályozás, hogy a munkaügyi miniszter a szombatot bármikor munkanappá nyilváníthatja, súlyosan sérti a vallásos zsidóság érdekeit, és az állampolgári egyenlőség elve sérelmet szenved.

Ugyancsak aggályosnak tartják azt a szabályozást, hogy húsvéthétfő és karácsony munkaszüneti nap, vagyis az állam a keresztény vallások legnagyobb ünnepein biztosítja azt, hogy ne kelljen munkát végezni. A beadvány szerint az állampolgári egyenlőséget sérti, hogy a szabályozás a zsidó vallás legnagyobb ünnepein nem biztosít lehetőséget a munkaszüneti napként való ünneplésre. Az indítványozók álláspontja szerint az Alkotmánynak a vallásszabadságról rendelkező 60. §-ából következik az egyes vallások közötti különbségtétel tilalma. Kérték az alkotmányellenesnek vélt rendelkezések hatályon kívül helyezését.

Az Mt. (Munka Törvénykönyve) 125. § (4) bekezdése szerint *„A munkaidő beosztásának a munkaszüneti napok miatt indokolt változtatását a munkaügyi miniszter évenként szabályozza. E változtatás során azonban vasárnap nem nyilvánítható munkanappá.”*

Az Alkotmány vallásszabadságra vonatkozó rendelkezései kimondják:

„60. § (1) A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságára.

(2) Ez a jog magában foglalja a vallás vagy más lelkiismereti meggyőződés szabad megválasztását vagy elfogadását, és azt a szabadságot, hogy vallását és meggyőződését mindenki vallásos cselekmények, szertartások végzése útján vagy egyéb módon akár egyénileg, akár másokkal együttesen nyilvánosan vagy magánkörben kinyilváníthassa vagy kinyilvánítását mellőzze, gyakorolhassa vagy taníthassa.

(3) A Magyar Köztársaságban az egyház az államtól elválasztva működik.”

Az Alkotmánybíróság nem találta megalapozottnak az indítványt. Az állam alkotmányos kötelessége az Ab. szerint két vonatkozásban rögzíthető. Egyrészt nem részesíthet egyetlen vallást kizárólagosan kivételezett elbánásban, például azzal, hogy az adott vallás valamennyi ünnepét állami munkaszüneti nappá nyilvánítja. Másrészt nem akadályozhatja meg egyetlen – alkotmányos keretek között működő – vallás híveit sem hitük szabad gyakorlásában.

A hatályos magyar szabályozás ellen egyik szempontból sem emelhető alkotmányos aggály. Ezekben az ünnepekben ma már a vallási és a világi elemek erősen keverednek. Az, hogy az állam munkaszüneti nappá nyilvánítja némelyiket, nem azok vallási tartalmának szól, hanem a társadalom elvárásain és gazdaságossági megfontolásokon nyugszik. Az állampolgárok többsége ezeket a napokat – azok vallási tartalmával való azonosulás nélkül is – családi körben, hagyományokat követve, vagy akár pihenéssel szereti eltölteni. A munkaszüneti nappá nyilvánított ünnepek megállapításában a törvényhozót általában társadalmi hagyományok és elvárások vezették, és nem valamely egyház előnyben részesítése.

A másik vizsgálandó alkotmányos szempont, hogy a szabályozás nem gátolja-e meg valamely vallás híveit hitük szabad gyakorlásában. Az új Mt. ebből a szempontból éppenséggel kedvező változást tartalmaz, mert olyan garanciális szabályokat épített ki, melyek lehetővé teszik a munkavállalók számára vallásuk szabad gyakorlását.

A heti pihenőnap megállapítása a munkáltatók és munkavállalók (kollektív szerződésben rögzített) megállapodásának a tárgya. E megállapodás hiányában is a munkáltató, és nem az állam jogosult a munkaidő-beosztás meghatározására. A törvény a vasárnapi pihenőnapot biztosítja a dolgozók számára, azonban azt az állam nem írja elő kötelezően (mint az angolszász országokban ismert ún. „vasárnapi törvények” [Sunday laws] esetében, ahol az állam megtiltotta a vasárnapi munkavégzést).

A vasárnapi pihenőnap szokása a hagyományokon alapul, s ez ma már a világ nagy részén egységes gyakorlat; kétségtelen eredeti vallási tartalma, azonban ezt már rég elvesztette; jelenlegi, kimondottan világi jellegű célja az, hogy az állampolgárok számára egységes heti pihenőnapot biztosítson. Ehhez járult a heti munkaidő csökkenése, s nem vallási megfontolások eredményeként a szombati pihenőnap általánossá válása.

Megállapíthatjuk, hogy a munkaszüneti nappá nyilvánított ünnepek meghatározásánál a kialakult gyakorlat és szokás vezette a törvényhozót, utalva ezzel a Munka Törvénykönyvére, hogy szabadságának bizonyos részével mindenki maga rendelkezik, így például a vasárnapi pihenőnapot is csak biztosítja a törvény, de nem írja elő kötelezőként.

A katolikus egyház működése szempontjából ugyancsak nagy jelentőséggel bír a Vatikáni Megállapodás, amelyet a Magyar Állam részéről maga Horn Gyula, akkori miniszterelnök írt alá a Vatikánban: *Megállapodás, amely létrejött egyfelől a Magyar Köztársaság, másfelől az Apostoli Szentsték között a Katolikus Egyház magyarországi közszolgálati és hitéleti tevékenységének finanszírozásáról, valamint néhány vagyoni természetű kérdéstről.*¹⁰

Az egyház és az állam kapcsolata történelmileg és jogilag nagyon különböző módon alakult Európa országaiban. Korábban gyakorlat volt, hogy az egyes országok teljes körű konkordátumot kötöttek a Vatikánnal.

Magyarországon a diplomáciai kapcsolatok rendezése után (1990-es évek eleje) az egyház nagyon nehéz történelmi múlttal kezdte újra az építkezést. Sem a feltételek, sem a körülmények nem voltak ideálisak. De az imént említett két törvényhozási mozzanat alapvetően kirajzolta a katolikus egyház magyarországi működésének lehetőségeit. Az egyházat érintő összes többi törvény e két törvényt értelmezi, illetve ülteti át a gyakorlatba.

Mindezek alapján megállapítható, hogy Magyarországon az egyházak működése szabad és törvényileg rendezett keretek között folyik. Meg kell említenünk azonban, hogy a kormányok gyakran maguk értelmezik az egyház működésének keretét adó törvényeket, ezért sajnos előfordulhat és elő is fordul, hogy a törvény végrehajtása során próbálnak függőségi viszonyt teremteni a mindenkori kormányzat és az egyház között, az egyház azonban ennek ellenére nem kívánja feladni függetlenségét sem anyagi, sem politikai előnyökért.

Az állam és az egyház szétválasztásával lehetővé vált az állam világnézeti semlegessége. Ez azonban nem passzív magatartást jelent az állam részéről, hanem kötelezettségeket. Az államnak gondoskodnia kell a vallásszabadság érvényesüléséhez szükséges feltételekről és a vallásszabadság védelméről¹¹. Az egyén és a kollektív szabadság tisztelete a jogrendszer egy sarkalatos pontját képezi, melyben az állam kötelessége, hogy kellő teret és védelmet biztosítson, mind az egyén vallási identitásának megélésére és kifejezésére, mind a vallási közösségek szabad működésére.¹²

¹⁰ Az 1997. június 20. napján kelt Vatikáni Megállapodás címe

¹¹ Ennek jegyében állapítja meg például a Büntető Törvénykönyv (1978. évi IV. törvény) 174/A §-a, hogy aki mászt lelkiismereti és/vagy vallásszabadságában erőszakkal vagy fenyegetéssel korlátoz/akadályoz, az büntetett követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntethető.

¹² Sári – –Somody: i.m. 147–157. o.

Mielőtt továbbsmennénk, röviden tekintsük át az Európai Unióban és Nyugat-Európában kialakult tipikus modelleket és azok sajátosságait.¹³

1. Az *államegyházi modell* valójában történelmi örökség, mely hagyományokat tisztelő szerves fejlődés során alakult ki. Jellemző az individuális vallásszabadság biztosítása, tehát a kisebb felekezetek tevékenységét nem korlátozzák. E modell érvényesül: Görögországban, Angliában, Skóciában, Dániában, Norvégiában és Finnországban, és egészen 2000-ig Svédországban is.

2. A *radikális elválasztás modellje* elsőként az USA-ban valósult meg, az Alkotmány 1791. évi 1. kiegészítése által, melynek gyakorlati tartalmát az adja, hogy sem az állam, sem bármely szerve nem részesíthet támogatásban semmilyen vallást. A Legfelsőbb Bíróság által meghatározott „elválasztás fala”¹⁴ talán alacsonyabbá vált; így ma az Egyesült Államok sokrétű direkt- és indirekt támogatásban részesíti az egyes felekezeteket. A jogi helyzet mégsem egyértelmű, e kérdés még a Legfelsőbb Bíróságot is megosztja, arról nem is beszélve, hogy a kialakult gyakorlat is folyamatosan változik.

E modell másik jelentős képviselője Franciaország, ahol az eredeti cél nem egy semleges állam megteremtése volt, hanem az oktatás laicizálása, az egyházi befolyás csökkentése. Az állami finanszírozási tilalom ellenére jelentős a különbség: míg Franciaországban viszonylag szerény körülmények közé kényszerítették az egyházat, addig az USA-ban adományok és vállalkozások tartják fenn. A modell célja az egyház magánszférába szorítása volt, de ez valóságban a vallásszabadság korlátozásához vezetett. Az állam nem hagy megfelelő teret a világnézet kialakítására, ezzel privilegizált helyzetbe hozza „az ilyen igényekkel” nem rendelkezőket. A semlegességen túlmenő közömbösség a negatív vallásszabadságot részesíti előnyben.

3. A *kapcsolódó modell* elsősorban Közép-Európa német nyelvű államaiban (Németország, Ausztria, Svájc német kantonjai) valósul meg. E modell tulajdonképpen átmenetet képez a radikális elválasztás és az együttműködő modellek között.

4. Az *együttműködő elválasztás modellje* leginkább Dél-Európa latin országaiban érvényesül. Itt a katolikus egyház liberális felfogása – szabad államban szabad egyház – játszik meghatározó szerepet. Valójában a két fél önállóságának kölcsönös elismerésén alapuló szerződéses szabályozást jelent. E modellt követi például Olaszország, vagy Spanyolország, ahol az állam különböző kedvezményeket biztosít az egyház számára.

E modellek vizsgálata során a jelenleg megállapítható tendencia szerint uralkodó ideológia a plurális rendszer irányába halad, a végletek közelednek egymáshoz, ezidáig azonban sem az Emberi Jogi Egyezmény, sem az Európai Unió nem bizonyult elég hatékonynak e téren.

¹³ Schanda B.: Magyar állami egyházjog. 2. átdolgozott kiadás. Szent István Társulat, Budapest, 2003. 257–294. o.

¹⁴ „Wall of separation”. Schanda: i. m. 262. o.

Véleményem szerint egy jóindulatú támogató hozzáállás sokkal inkább elősegítené a közeledést, mint a jelenleg sok helyen tapasztalható szeparációs, egyházellenes beállítódás.

A társadalom tehát biztosítja magát a közeget, amelyben az állam és a vallás megvalósul, a jog pedig nem más, mint eszköz a köztük való kapcsolat szabályozására.

Visszatérve azokra kérdésekre, hogy miért létezik csupán minimális kapcsolat az állam és a civil társadalom között, továbbá, hogy valóban a társadalom érdekei jelennek-e meg a jogszabályokban, a következő válasz adható:

Az államnak mindenkoron szüksége van a vallási tekintély erkölcsi jelenlétére a saját oldalán, hiszen a politikai szervezés elválaszthatatlan a vallásban való részvételtől. A vallás és a politika, az állam és a közerkölcs egy érdekközösséget alkot, amelynek lehetnek fokozatai, intenzitása vagy közömbössége, de bizonyos formában mindig jelen vannak a társadalomban. Történelmünk egyik jellegzetessége, hogy a civil társadalom óriásira nőtt az elmúlt két-három évszázad folyamán, és a növekedéssel komplex hatalmi tényezővé vált. Egy tényleges demokráciában a polgároknak nem pusztán szavazattal kellene bírniuk, hanem sugallniuk kellene a törvényeket, irányítaniuk az általános politikát, és így sikeres nyomást gyakorolhatnának az ügyek menetére. E téren nemcsak döntéseket hoznának a politikai pártokon keresztül, hanem világnézeti, erkölcsi, közfontosságú döntéseket, melyeket az állam mint olyat elfogad, törvénné szentesít és kivitelez.

Itt jutunk el megint oda, hogy igenis döntő az állam és az egyház „szövetsége”. Erkölcsi ügyekben ugyanis nem „normális” az állam döntő szerepe, míg pusztán világi dolgokban a vallási tekintélynek kell tartózkodnia a döntésektől. A történelem folyamán számos esetet ismerünk, mikor a világi és vallási hatalom összeütközött, vagy ellenkezőleg, kapcsolatuk sima és pozitív volt. A két hatalom megkülönböztetése a krisztusi parancsból ered, és ez azóta is a katolikus egyház tanításának részét képezi.

A társadalom és az állam között egészen más a helyzet. Míg az állam „szervezett intézmény”, a társadalom „spontán fejlemény”. Az állam, vallás és a jog a társadalom felett bizonyos ellenőrzést gyakorol, saját, egymáshoz hasonló értékrendszereik szellemében. Egy „ideális” közösségben egyensúly létezik a négy ágazat között.

Végül Erdő Péter bíboros Rodoszon elhangzott gondolataira¹⁵ támaszkodva jutok el arra a megállapításra, hogy *„egy normális közösségben valóban egyensúly létezik vallás, társadalom és állam között, ez napjainkban nyilvánvalóan felborult, ezentúl a civil társadalom plurális erkölcsnézete döntő szerephez jutott: a médiában, iskolákban, törvényhozásban, kultúrában és szórakozásban. Az állam és az egyház még működik, de mindennap visszaszorul egy új nyomás súlya alatt.”*

¹⁵ Erdő Péter bíboros 2010. októberében, a II. Katolikus-Ortodox Fórumon elhangzott előadása. <http://uj.katolikus.hu>

A megtévesztés jogi természete

„A csalás sikerének nem csekély mértékben elősegítője a közönség határtalan hiszékenysége...”²

Bevezetés

„Balekok mindig voltak és mindig is lesznek.” Ez az örök igazság lebeg a megtévesztésen alapuló cselekmények kiagyalóinak szeme előtt. Az egész emberiség történelmét végigkísérték a szélhámosságon alapuló események, ám jogi megítélésük az évszázadok folyamán folyamatosan változott. Ezen tanulmány célja a megtévesztés fogalmának magánjogi és büntetőjogi értelmezése, illetve elhatárolása a magyar jogban, a múlt, a jelen és a jövő joganyagának tükrében.

A megtévesztésen alapuló cselekmények történeti áttekintése

A római jog

Már a római jog is ismerte a megtévesztés fogalmát. Két kifejezés élt a közbeszédben és a jogi nyelvben a csalás jellegű cselekmények megkülönböztetésére. Az egyik a falsum, amely már a preklasszikus korban létezett, a másik pedig a stellionatus³. Érdemes megvizsgálni a két fogalom közötti hasonlóságokat, illetve különbözőségeket, hiszen ha elfogadjuk, hogy a kontinentális jog alapja a római jog, nem árt tisztáznunk ezeket. Hosszú időn át a falsum szóval illették a csalást, illetve a csalásszerű cselekményeket. A lex Cornelia de falsis (i.e. 81), bűncselekménynek minősítette a hamisítások minden fajtáját és száműzetéssel rendelte büntetni elkövetőit. Ebből következik, hogy a falsum alatt a csalásszerű cselekményeket is értették, de azt nem a csalás modern értelemben felfogott lényege miatt, hanem azért, mert a falsum a valóság meghamisítása révén a társadalomra nézve veszélyesnek minősült. A stellionatus csupán a klasszikus korban jelent meg és a hamisításokon kívül az összes egyéb csalárd, csalási cselekményt lefedte.⁴

¹ Tóth O., PhD hallgató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, JÁK

² Angyal P.: A magyar büntetőjog kézikönyve. A csalás. Attila-nyomda Részvénytársaság, Budapest, 1939. 32. o.

³ Madai S.: Paradigmaváltás – kontinuitás? Magyar kodifikációs törekvések a csalás definiálására a 18. század második és a 19. század első felében. Jogtörténeti Szemle, 2010/1., 14. o.

⁴ Földi A. – Hamza G.: A római jog története és intézményei. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2009. 564–566. o.

Magyarország

Szent István törvényei: Hazánkban az államalapítás új társadalmi rendje új jogi berendezkedést is megkövetelt, melynek Szent István törvényeiben tett eleget. A közjogi, illetve magánjogi szabályok uralkodó általi egyetlen törvénykönyvbe foglalása akkoriban nem számított szokatlan lépésnek. Finkey állítása szerint „a régi magyar jogban nem is ismernek csalást, vagy ahhoz hasonló cselekményt”⁵, ám ezzel a kijelentéssel ellentétben állíthatjuk, hogy csalásszerű cselekményeket már Szent István idején is nevesítettek. Ezek közül feltétlenül említendő az adócsaláshoz hasonló cselekmény, mely a Tized című fejezetben található: „És ha valaki elrejtí a tizedet, kilencz részt adjon érte”.⁶ A tévedésbe ejtés mint elkövetési magatartás mondhatni elsőként ekkor jelenik meg a magyar büntetőjogban.

Werbőczy Tripartituma: ez szól elsőként a csalárd módon elkövetett cselekményekről. A Hármaskönyv szintén vegyes jellegű norma, a vegyes rendszerű kodifikáció elvét követve magánjogi és büntetőjogi elemeket használt egymás mellett. A Törvénykönyv szerint például akadnak olyanok, akik „csalárdul és színlelve tett és létesült cserével” csapják be rokonaikat, lényegében fiktív szerződésekkel „atyafiaikat rászedvén az örökségből kitudják”⁷. A megtévesztés mai modern magánjogi fogalmára lelhetünk ezekben a sorokban. A jelenleg is hatályos 1959. évi IV. törvény, a Polgári Törvénykönyv ugyanis a tévedést és a megtévesztést a kötelmi jog körében, a szerződések megtámadási okaként tárgyalja. Ám Werbőczy nemcsak a modern magánjog, hanem a modern büntetőjog előfutárának is nevezhető. A Hármaskönyv szerint a királyi adományok kapcsán „nagyon sok csalást követnek el.”⁸ Elmondható, hogy a középkorban gyakran az ingatlanok, jószágok megtartása érdekében követtek el ilyen jellegű deliktumokat.

Első írott büntető törvénykönyvünk, a Csemegi-kódex megszületését megelőzően két büntető törvénykönyv-tervezet is foglalkozott a megtévesztésen alapuló bűncselekmények, különösen a csalás definiálásával.

Az 1795-ös Büntető-kódex tervezet: két fő részre osztható, az első az eljárásjogi, míg a második az anyagi jogi szabályokat tartalmazta. A csalás a második rész XL. szakaszában került megfogalmazásra, a „polgárok javait, vagyonát és szabadságát veszélyeztető büntettek” között. A szakasz latin címe „De Stellionatu, seu Falso”, ezt Hajdu Lajos „A csalárdságról, illetve a csalásról” fordulattal említi a magyar fordításban.⁹ Az XLI. szakasz „Az okiratok és a pecsétek hamisításáról” címet viseli. A szakasz három fő részre osztható. Az elsőben (1. §) a csalás általános szabályozását találjuk, a másodikban (2–4. §) a csalás tényállását, a harmadik (5–6. §)

⁵ Finkey F.: A magyar büntetőjog tankönyve. Franklin Társulat, Budapest, 1905. 734. o.

⁶ Angyal P.: Szent István és a büntetőjog. Attila-nyomda Részvénytársaság, Budapest, 1939. 12. o.

⁷ Werbőczy Hármaskönyve. Magyar Törvénytár. Franklin Társulat, Budapest, 1900. 147. o.

⁸ Uo. 101. o.

⁹ Hajdu L.: Az első (1795-ös) magyar büntető kódex-tervezet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971. 285. o.

egységben pedig a csalás büntetésére, illetve a súlyosbító körülményekre vonatkozóan találhatunk rendelkezést. A csalás tényállása a következőképpen hangzik: *„Az igazságnak bármilyen álnok ravaszsággal történő mások becsapására vagy megkárosítására irányuló megváltoztatása, vagy elkendőzése”*.¹⁰ Megjegyzendő, hogy a modern csalás törvényi tényállásának három eleme már szerepel az 1795-ös tervezetben, mégpedig a megtévesztés, a kár, illetve a célzat.

Az 1843-as Büntető törvénykönyv-tervezet: messze korát megelőző, racionális és humánus törvényjavaslatnak számított. A tényállást a tervezet XXXVIII. fejezetében, *„A csalásról”* cím alatt találjuk¹¹. Az „alaptényállás” a 373. §-ban került rögzítésre: *„A ki olly célzattal, hogy mást valaminek cselekvésére vagy elhagyására álnokul reá vegyen, s az által valakinek kárával magának vagy másnak jogtalan hasznot hajtson, valamely dolognak tettelegi valóságát tudva és szándékosan vagy elferdíti, vagy akkor midőn azt felfedezni jogszerűleg köteles lett volna, eltitkolja, ha az által valakinek csakugyan kárt okozott, csalónak tekintetik, s ha tette más súlyosabb bűntettbe át nem ment...”*.

Megjelenik a tévedésbe ejtés mellett a tévedésben tartás mint elkövetési magatartás, a sértettet *„akár szóval, akár cselekvése által”*¹² megerősítette tévedésében az elkövető. A kár, illetve a haszon szintén tényállási elemek, azonban a tervezet szubszidiárius cselekménnyé nyilvánítja a csalást és csak annyiban rendeli büntetni, amennyiben az elkövető tette súlyosabb cselekedetbe át nem megy. A szubszidiaritás megjelenése elsősorban a hamisításoktól való elhatárolás miatt vált szükségessé. Érdekességként megjegyzendő, hogy a tervezet külön kiemeli a magánjogi szerződések körében elkövetett csalás jellegű cselekményeket, mint lehetséges elkövetési magatartásokat.

A Csemegi-kódex: A csalás tényállása a kódex második, Különös Részében, a XXXI. Fejezetben található, érvényesítve a jogalkotói markáns szemléletváltást: az okirathamisítás előtt. A csalás alaptényállását a Csemegi-kódex a 379. §-ban szabályozta: *„A ki azon célból, hogy magának vagy másnak jogtalan vagyoni hasznot szerezzen, valakit ravasz fondorlattal tévedésbe ejt, vagy tévedésben tart, és ez által annak vagyoni kárt okoz: csalást követ el.”* A kódex egyértelműen a cselekmény vagyon elleni jellegét hangsúlyozza, szakítva a korábbi törvényalkotók hezitálásával. Ezt indokolása is megerősíti: *„Az általánosan megállapított tételek közt, első helyen említettük, hogy a csalás vagyon elleni bűntettet képez. Erre nézve ma már a hivatottak részén egyetértés létez.”*¹³

Ezen a ponton érdemes a megtévesztésről néhány szót bővebben szólni.

¹⁰ Madai: i.m. 14. o.

¹¹ Fayer L. (szerk.): Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye. I. kötet. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1896.

¹² Madai: i.m. 16. o.

¹³ Lőw T.: Büntetőtörvénykönyv. A magyar büntető törvénykönyv a bűntettekről és a vétségekről és teljes anyaggyűjteménye. II. kötet. Pesti Könyvnyomda, Budapest, 1880. 737. o.

Az elkövetési magatartás meghatározása megosztotta a kor jogászait. Abban a kérdésben, hogy elkövetési magatartásként értelmezhető a tévedésbe ejtés illetve tévedésben tartás, még egyetértés uralkodott, ám a kárt mint tényállási elemet már disszenzus övezte. Angyal Pál szerint a Csemegi-kódex tényállásában a kár bekövetkezése – a modern dogmatikai szemlélethez hasonlóan – eredményként ragadható meg.¹⁴ Finkey véleménye szerint viszont a károkozás is a csalás „*elkövetési tevékenysége*”.¹⁵ A kódex indokolása sem fogalmaz egyértelműen: „*a csalás véghezviteli módja, eszköze, a felhozottak után: ravasz fondorlatokkal véghezvitt tévedésbe-ejtés, illetőleg ravasz fondorlatokkal véghezvitt tévedésben tartás lévén*”.¹⁶

Angyal meghatározása szerint tévedésbe ejtés alatt azt értjük, amikor valaki „*másban tévedést felidéz*”, míg tévedésben tartásról akkor van szó, amikor valaki „*a másban létező tévedést megerősíti, illetőleg annak eloszlátását megakadályozza*”.¹⁷ A tévedésbe ejtés illetve tartás leggyakrabban tényekre terjedt ki, de sok esetben akár pszichikai tényezőkre, vagy képességekre is vonatkozhatott.

Összességében elmondható, hogy a Csemegi-kódex megteremtette a modern büntetőjogi csalás fogalmát és meghatározta a megtévesztés, tévedésbe ejtés illetve tévedésben tartás definícióit, azonban az elkövetési magatartások megítélését illetően elmondható, hogy a korabeli bírói gyakorlat közel sem volt konzekvens.

Az 1961. évi V. törvény: A második büntető törvénykönyvünk az 1945 utáni helyzetet hűen tükrözte, s egyben az új, megváltozott politikai, társadalmi és gazdasági rendszert szolgálta. A csalás tényállása a következőképpen módosult a törvény hatályba lépésével: „*Aki jogtalan haszonszerzés végett más tévedésbe ejt vagy tévedésben tart, és ezzel kárt okoz, csalást követ el*”.¹⁸

A tényállással kapcsolatban két dolgot érdemes megjegyezni. Az egyik, hogy a Csemegi-kódexhez képest a törvényalkotó lényeges változtatásokat eszközölt. Többek között kimaradt a szövegezésből a „*fondorlat*” és „*ravasz fondorlat*” kifejezés, illetve mellőzték a „*magának vagy másnak történő nyereszkesedésre*” való hivatkozást. A másik érdekesség az, hogy az 1961. évi jogszabályban szereplő tényállás megegyezik a ma is hatályos büntető törvénykönyvünkben találhatóval, melynek elemzésével a következő pontban kívánok foglalkozni.

A jelenkor „*megtévesztése*”: A XIX. századra kidolgozásra kerültek a magánjogi deliktumok. Ettől az időponttól kezdett a büntetőjog és a magánjog közötti határvonal kirajzolódni. A megtévesztés fogalmának jogi értelmezése is két irányba hajlott el, egyrészt a polgári jog irányába mint a kötelelem egyik lehetséges megtámadási oka, másrészt pedig a büntetőjog irányába, mivel számos bűncselekmény tényállási elemét képezi.

¹⁴ Angyal: A csalás. i.m. 43. és 72. o.

¹⁵ Finkey: i.m. 735. o.

¹⁶ Lőw: i.m. 757–758. o.

¹⁷ Angyal: A csalás. i.m. 43. old.

¹⁸ 1961. évi V. törvény a Büntető Törvénykönyvről, 239. §

A továbbiakban a jelenkori megtévesztés-fogalom mélyére kívánok ásni, jórészt büntetőjogi, részben pedig polgári jogi szempontból. Végül pedig a két fogalom összevetésével azok különbözőségeikre mutatok rá.

A büntetőjogi megtévesztés, az 1978. évi IV. törvény (Büntető Törvénykönyv) és a csalás

A büntetőjogi megtévesztés fogalmát a csalás bűncselekményén keresztül kívánom bemutatni, ugyanis a csalás azon ősi deliktumaink egyike, mely a megtévesztést magában hordozza. Azonban nem csak a csalás tartalmazza a megtévesztést törvényi tényállási elemként. A Btk. különös részében jó néhány bűncselekmény eleme a megtévesztés és a tévedés. Ezek közül néhányat példaként említek: A magánlaksértés esetén büntetendő a megtévesztéssel történő bejutás, illetve bent maradás.¹⁹ Lopás esetén minősítő körülménynek számít a megtévesztéssel történő bejutás.²⁰ A jogosulatlan gazdasági előny megszerzése bűncselekmény elkövetése súlyosabban minősül, ha az előnyhöz megtévesztéssel jutott az elkövető.²¹ A sort még sokáig lehetne folytatni, ám ehelyett áttérnék a csalás bűncselekményének elemzésére.

A csalás alaptényállása a hatályos Btk.-ban:

„318. § (1) Aki jogtalan haszonszerzés végett mást tévedésbe ejt, vagy tévedésben tart és ezzel kárt okoz, csalást követ el.”²²

A csalás jogi tárgya és természetesen minden más bűncselekményé az az érték, társadalmi érdek, mely védendő, s melyet az adott bűncselekmény sért, illetve veszélyeztet.²³ A csalás a Büntető Törvénykönyvünk XVIII. Vagyon elleni bűncselekmények fejezetében kapott helyet. Így megállapítható, hogy vagyon elleni bűncselekmény, s jogi tárgya a vagyoni jogosultságok védelme. Itt nemcsak tulajdonjogi jogosultságokra, hanem kötelmi jogviszonyokra is gondolnunk kell. A csalás törvényi tényállása védelmet kíván nyújtani az ellen, hogy másnak a tévedését haszonszerzési célból kihasználhassák.

Az elkövetési tárgy lehet ingó illetve ingatlan dolog, sőt passzív formában létező jogviszonyokra is irányulhat.²⁴ Az elkövetési tárgy ugyan nincs nevesítve a tényállásban, ám a „mást” kifejezéssel a jogalkotó személyre, azaz a passzív alanyra utal. Az elkövetési magatartás a tévedésbe ejtés vagy tévedésben tartás. A tévedésbe ejtés az elkövető azon cselekménye, mellyel a valótlan valóságnak tünteti fel, valós tényt elferdít, megmásít. Tévedésbe ejtés esetén az elkövető cselekménye az,

¹⁹ 1978. évi IV. törvény, 276. §

²⁰ 1978. évi IV. 316. § (2) f)

²¹ 1978. évi IV. 288. §

²² 1978. évi IV. 318. §

²³ Nagy F.: A magyar büntetőjog általános része. Korona Kiadó, Budapest, 2004. 156. o.

²⁴ Belovics E. – Molnár G. – Sinku P.: Büntetőjog. Különös Rész. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2007. 690. o.

amely kialakítja a passzív alanyban a valóságnak hitt képet. A tévedésbe ejtés aktív magatartást feltételez, mely kialakítja a téves tudattartamot.²⁵ Megvalósítható szóban, írásban, akár ráutaló magatartással is, mely nem jelent mulasztást.

A csalás másik elkövetési magatartása a tévedésben tartás. Ebben az esetben a tévedés az elkövetőtől függetlenül keletkezett, az elkövető azonban, felismerve a másik fél tévedését, nem oszlatja el, esetleg magatartásával erősíti azt. Azonban a bűncselekmény elkövetéséhez nem elég csupán a tévedésbe ejtés vagy a tévedésben tartás. Elengedhetetlen, hogy az elkövető a passzív alanyt valamely vagyoni rendelkezésre rábírja, készítse. A csalás megvalósításához e két feltétel konjunktív, hiszen vagyoni haszonszerzés nélkül nincsen csalás. Ez az egyik oldalon, az elkövető oldalán jelent vagyoni haszonszerzést, míg a másik oldalon, a passzív alany vagy esetleg más sértett oldalán pedig a kárt.

A mai napig nem alakult ki azonban egységes álláspont a tekintetben, hogy a csalás elkövetési magatartása kizárólag a tévedésbe ejtés vagy tartás, s így az egymozzanatú bűncselekmények körébe sorolható, vagy kétmozzanatú cselekményről van szó, melynél a tévedésbe ejtés vagy tartás mellett elkövetési magatartásként szerepel a vagyoni haszonszerzés. Az 1/2005. évi polgári-büntető jogegységi határozat a következőket tartalmazza: „a Btk. 318. §-ában körülírt csalás elkövetési magatartása a tévedésbe ejtés vagy tévedésben tartás.”

Ez az a pont, amikor érdemes néhány szót ejteni a Polgári Törvénykönyvben használatos fogalomról, a megtévesztésről.

A magánjogi megtévesztés

A jelenleg is hatályos Polgári Törvénykönyvünk (1959. évi IV. törvény) a IV. Kötelem című részének a XVIII. A szerződés megkötése, illetve XXI. Semmisség, megtámadhatóság nevet viselő címeiben tárgyalja a megtévesztés fogalmát.

„210. § (1) Aki a szerződés megkötésekor valamely lényeges körülmény tekintetében tévedésben volt, a szerződési nyilatkozatát megtámadhatja, ha tévedését a másik fél okozta vagy felismerhette.

(2) Jogi kérdésben való tévedés címén a szerződési nyilatkozatot akkor lehet megtámadni, ha a tévedés lényeges volt, és munkakörében eljáró jogi szakértő a feleknek együttesen adott a jogszabályok tartalmára nézve nyilvánvalóan téves tájékoztatást.

(3) Ha a felek a szerződéskötéskor ugyanabban a téves feltevésben voltak, a szerződést bármelyikük megtámadhatja.

(4) Akit a másik fél megtévesztéssel vagy jogellenes fenyegetéssel vett rá a szerződés megkötésére, a szerződési nyilatkozatot megtámadhatja. Ezt a szabályt kell alkalmazni akkor is, ha a megtévesztés vagy fenyegetés harmadik személy részéről történt, és erről a másik fél tudott vagy tudnia kellett.

²⁵ Kereszti B. – Maráz V.-né – Nagy F. – Vida M.: A Magyar Büntetőjog Különös Rése. Korona Kiadó, Budapest, 2005. 764. o.

(5) Ingyenes szerződés esetében tévedés, megtévesztés vagy fenyegetés címén a szerződést akkor is meg lehet támadni, ha e körülményeket a másik fél nem ismerhette fel.”

Tévedésről tehát akkor beszélhetünk, ha a nyilatkozat nem fedi a nyilatkozó akaratát, tehát akarat hiányáról van szó. A törvény abban az esetben engedi a kötelelem megtámadását tévedésre hivatkozva, ha az lényeges körülményre vonatkozik és azt a másik fél okozta, vagy azt felismerhette. Leggyakrabban a szolgáltatás minőségében, mennyiségében és mértékében való tévedés a megtámadás alapja. (Például lényeges körülménynek számít, ha az ajándékozó tévedett abban, hogy a megajándékozott méltó arra.)

A jogi tévedés megállapításához szükséges, hogy a tévedés lényeges legyen, a jogszabály tartalmára vonatkozzon, a felek együtt jelen legyenek, a tájékoztatást jogi szakértő adja, aki munkakörében járjon el, és a tévedés nyilvánvaló legyen.²⁶ (Például jogi tévedés miatt megtámadható a szerződés, ha az ügyvéd téves tájékoztatást ad a feleknek az elővásárlás intézményéről.) Bármelyik fél megtámadhatja a szerződést, ha azt ugyanabban a téves feltevésben kötötték. (Például eladó és vevő is abban a hitben volt, hogy az eladott hegedű nagy értékű mesterhegedű.)

Megtévesztésről akkor van szó, ha a szerződő felet a jognyilatkozat megtételénél, illetőleg elfogadásánál valamely lényeges körülményre vonatkozólag tévedésbe ejtették vagy tévedésben tartották. A megtévesztés nem más, mint szándékos tévedésbe ejtés, melynek általában a másik szerződő féltől kell származnia, feltéve, ha bizonyítja, hogy a megtévesztésről nem tudott, vagy azt nem ismerte föl. (Például az egyik fél, mint eladó a gépjármű kilométeróráját visszaforgatja, vagy újrafényezéssel eltakarja a már megindult korrózió nyomait, hogy kevésbé tűnjön használatnak az autó.)²⁷

Az ingyenes szerződések esetében tévedés, megtévesztés vagy fenyegetés címén a szerződést akkor is meg lehet támadni, ha e körülményeket a másik fél nem ismerhette fel. Ez vonatkozik az egyezségekre, beleértve a bíróság által végzéssel jóváhagyott egyezségeket is. A megtévesztés a szerződések körében megtámadási okként szerepel, mely a megtévesztett által kezdeményezett egyoldalú jogügylet. A megtámadással a szerződő fél azon kívánságát fejezi ki, hogy szerződése érvénytelenné váljék. A megtámadási határidő egy év.

A büntetőjogi és a polgári jogi megtévesztés fogalmának összevetése

Amint az előzőekből kitűnik, a megtévesztés jogi természete rendkívül színes képet mutat. A vizsgálódóban azonban felmerül a kérdés, hogy vajon mikor beszélhetünk büntetőjogi, és mikor polgári jogi értelemben vett megtévesztésről,

²⁶ E feltételeknek együttesen kell fennállniuk. A Polgári Törvénykönyv Magyarázata. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995. 577. o.

²⁷ A Polgári Törvénykönyv Magyarázata. i.m. 578. o.

tévedésbe ejtésről illetve tévedésben tartásról, hiszen maga a megtévesztés fogalma mindkét jogi tárgyánál hasonló. A kérdés nem hipotetikus. Jelenleg a jogalkalmazó számára is sokszor problémát jelent, hogy vajon egy adott esetben a büntetőjog, avagy a polgári jog szabályai szerint kell eljárni. Gyakran előfordul, hogy egyértelműen a polgári jog körébe tartozó ügyeket csalási cselekményként értelmezznek. Sajnos már a büntetőeljárás megindításánál adódhatnak problémák.

A rendőrség mint nyomozó hatóság sok esetben csak a büntetőjog szabályaival van tisztában, így a polgári jogi, ezen belül pedig kötelmi jogi szabályok, azok minden apró részlete kevésbé ismertek számára. Jó néhány eljárás éppen ezért, az említett szakmai hiányosságok miatt indul meg és rossz esetben a jogerős ítélet szakaszáig is eljut.

Ezen a ponton érdemes a kiindulási ponttól elindulni. Akkor beszélhetünk bűncselekményről, ha az elkövető a Btk. valamely különös részi törvényi tényállását teljes mértékben megvalósította.

Csalás esetén ez három elemből áll: a passzív alany tévedésbe ejtése vagy tévedésben tartása, jogosulatlan gazdasági előny megszerzése végett, és a harmadik elengedhetetlen tényállási elem a kár okozása. Ahhoz, hogy a csalás megállapítható legyen, mindhárom feltételnek egyszerre kell megvalósulnia. Amennyiben károkozás nem történt, vagy a gazdasági előny mint cél hiányzik, nem beszélhetünk csalásról. Ekkor léphet képbe a polgári jog. Természetesen csak abban az esetben, ha kötelemről van szó. Hiszen mint a korábbiakban kifejtettem, a szerződés megkötésekor a másik fél megtévesztése, tévedésbe ejtése vagy tartása megtámadási oknak minősül.

Egy másik alapvető szempont, amelyet ebben a kontextusban érdemes megemlíteni az, hogy a csalás célzatos bűncselekmény. Hogy ez mit jelent? Egyrészt, hogy jogtalan haszonszerzésre kell irányulnia, másrészt pedig, hogy csak szándékosan követhető el. Tehát az elkövető szándéka nem lehet gondatlan. Amennyiben a célzatoság hiányzik, nem beszélhetünk bűncselekményről.

Érdemes elgondolkozni azon, hogy ha például „véletlenül”, akaratomon és legjobb tudásomon kívül téveszttem meg a másik felet arról, hogy a tulajdonomban lévő festmény²⁸ egy híres festő műve, majd a későbbiekben kiderül, hogy egy fabatkát sem ér, melyik joganyag nyújt segítséget a megtévesztett számára. Ebben az esetben vajon büntető, vagy polgári ügyről van-e szó? Hiszen a megtévesztés megvalósult, a kár bekövetkezett, még a jogosulatlan gazdasági előnyre is szert tettem. Ám hogyan? Nem szándékosan, hanem gondatlanul. Természetesen a dilemma abban az esetben áll fenn, ha ténylegesen nem tudtam arról, hogy az állításom nem felel meg a valóságnak. Ezen a ponton bizonyítás kérdése a vétkeség vagy a felróhatóság eldöntése.

Álláspontom szerint jelen esetben bűncselekményről nem beszélhetünk, a felek közös téves feltevése miatt büntetőeljárás nem indulhat.

²⁸ Uo.

A kötelmi jog körében ismeretes „jogi tényben való tévedés” is csak addig számít polgári jogi fogalomnak, ameddig az eljáró jogi szakember nem szándékosan és nem jogosulatlan haszonszerzési célból tévesztette meg a feleket.

Összegzés

Míg a polgári jogban a megtévesztés, tévedésbe ejtés és tévedésben tartás kizárólag a kötelmi jogban kap szerepet, úgy a büntetőjogi fogalma igen tág. Hiszen a csalás bűncselekményén kívül jó néhány különös részi törvényi tényállás eleme a megtévesztés. Hol konkrétan fel van tüntetve tényállási elemként, hol pedig nincsen. Jó néhány bűncselekmény a megtévesztést nem közvetlenül, hanem „benne rejlően” alkalmazza.²⁹ Például a befolyással üzérkedés esetében az előny kérése vagy elfogadása jellemzően színlelt befolyásra tekintettel történik, vagy például a hitelezési csalás esetén a megtévesztés hamis okirattal történik.

²⁹ Tóth M.: A csalás formáinak és büntetőjogi értékelésének változásai. *Belügyi Szemle*, 2001/4-5., 9. o.

Büntetőjogi töprengések – II. rész

Egy állásfoglalás margójára – a prostitúcióval kapcsolatban

Az ügyészség feladatai közé tartozik, hogy az ügyési törvény rendelkezései alapján a hatáskörébe és illetékességébe tartozó ügyekben a nyomozó hatóság saját rendelkezésű nyomozásaiban – esetlegesen nem a büntetőjog területére tartozó kérdésekben is – szükség esetén az ügyek megoldását elősegítő, kizárólag anyagi vagy eljárásjogi természetű állásfoglalásokat adjon, ezzel segítve elő a hatékony és eredményes nyomozati munkát.

Előfordulhat olyan eset, amikor általános elvi éllel az egyes ügyészségi szakágak határterületein mozgó kérdésekben szükséges jogi véleményt formálni akár egy a köznyugalmat megzavaró, irritáló magatartás-sorozattal összefüggésben.

2009 őszén egy Bács-Kiskun megyei város közvetlen térségében, a főútvonalak mentén érzékelhető módon megnövekedett a prostitúciós tevékenység. Erre a jelenségre az volt a jellemző, hogy magánterületen felépített, minden oldalról belátható, üvegfalal ellátott faépületekben, hiányos öltözékben lévő nők ráutaló magatartással szexuális természetű szolgáltatás nyújtására „ajánlkoztak”.

Bizonytalanság mutatkozott a nyomozó hatóság vezetői részéről a rendőri intézkedés lehetőségeit, jogi alapjait és formáit illetően, ezért több ügyészséget is megkerestek a szakszerű intézkedést megalapozó jogi álláspont kialakítása érdekében.

1. A Kecskeméti Városi Ügyészség az alábbi állásfoglalást adta:

A) A prostitúciót illető magyar jogi szabályozás alapfilozófiája, hogy nem magát a prostitúciót, hanem annak harmadik személy általi kihasználását kell fokozottan büntetni.

Magyarország az 1955. évi 34. törvényerejű rendelettel hirdette ki az emberkereskedés és mások prostitúciója kihasználásának elnyomása tárgyában New Yorkban 1950. évi március hó 21. napján kelt nemzetközi egyezményt, amely alapvetően abolícionista szellemiségű.

A Büntető Törvénykönyvet módosító 1993. évi XVII. törvény *dekriminalizálta* a prostitúciót, és fokozottabban rendelte büntetni a prostitúcióhoz kapcsolódó, kizsákmányoló jellegű cselekményeket (üzletszerű kéjelgésre rábírás, kitartottság, kerítés). A jogalkotó tehát az egyéni prostitúciót bizonyos mértékig tolerálta – az jelenleg nem bűncselekmény – ugyanakkor továbbra is fenntartotta a cselekmény szabálysértési alakzatát. A szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvény (Szabstv.) büntetni rendeli a *tiltott kéjelgés szabálysértését* (143. §), illetve ehhez

¹ Kopasz Zs., mb. főügyész helyettes; Deák Z., fogalmazó, Kecskeméti Városi Ügyészség

kapcsolódóan megfogalmazza a *szexuális szolgáltatásra való felhívás tilalmát* (144. §), valamint a *szexuális szolgáltatás felkínálásának, hirdetésének tilalmát* (145. §).

A prostitúciós tevékenység tehát önmagában nem jogellenes és általában nem tiltott. A prostitúció szabadsága azonban nem jelent feltétel nélküliséget vagy korlátatlanságot. A prostitúciós tevékenység feltételeinek és korlátainak jogi szabályait a szervezett bűnözés, valamint az azzal összefüggő egyes jelenségek elleni fellépés szabályairól és az ehhez kapcsolódó törvénymódosításokról szóló 1999. évi LXXV. törvény (Szbtv.) állapítja meg. Az Szbtv. szándéka szerint az utcai prostitúció lokalizálására, a jelenség eszkalációjának megakadályozására törekszik a közterületek és a nyilvános helyek rendjének fenntartása, a társadalmi együttélés háborítatlanságának biztosítása és a közrend megőrzése érdekében. A törvény meghatározza a prostitúció szempontjából *védett övezeteket*, ahol *tilos* a prostitúcióra felajánkozás illetve a szexuális szolgáltatás, valamint a türelmi zónákat, ahol a prostitúció bizonyos keretek között tolerált.²

Az Szbtv. 7. § (1) bekezdése szerint *védett övezet*:

- a) a közútnak a közúti járművek közlekedésére szolgáló területe;
- b) az autópályától, az autóúttól, illetve lakott területen kívül az egy-, illetve kétszámjegyű főútvonaltól számított 100 méteren belüli terület;
- c) lakott területen a főútvonaltól számított 50 méteren belüli terület;
- d) a népképviselői, közigazgatási, bírósági, ügyészi szervek, valamint diplomáciai és konzuli képviseletek és az ezzel egy tekintet alá eső nemzetközi szervezetek és tagjaik elhelyezésére szolgáló épületek, köz- és felsőoktatási, köznevelési, gyermekjóléti és gyermekvédelmi, szociális, közművelődési feladatok ellátására rendelt épületek, a személyforgalom célját szolgáló terminálok (repülőtér, pályaudvar, hajóállomások), a nyilvántartásba vett egyházak szertartásaira szolgáló intézmények, a Magyar Honvédség objektumai, valamint a temetkezési és egyéb kegyhelyek területén, illetve a közterületen azoktól számított 300 m távolságon belüli terület;
- e) az olyan mellékutcák, ahol a kiskorúak oktatását, nevelését, gyógyítását, tartós elhelyezését szolgáló, valamint gyermekjóléti és gyermekvédelmi intézmény működik.

A fentiek alapján a városi ügyészség álláspontja szerint nyilvánvaló, hogy annak a ténynek, miszerint a prostituált magánterületen – de védett övezetben – ajánlkozik fel szexuális szolgáltatásra, nincs relevanciája a szabálysértési felelősség megállapítása szempontjából. A Szabstv. említett 144. §-a szerint megállapítható a szabálysértési felelőssége annak a személynek is, aki esetleg magánterületen, de a védett övezetben ellenszolgáltatást felajánlva mást szexuális szolgáltatás nyújtására felhív, illetve más személy szexuális szolgáltatást elfogadja.

² Fehér L.: A prostitúció körüli elősdi jellegű bűncselekmények – Egy empirikus vizsgálat főbb tanulságai. In: Kriminológiai Tanulmányok 44. kötet (szerk.: Virág Gy.) OKRI, Budapest, 2007. 111–133. o.

B) A „kéjvelgés” üzletszerű folytatása, vagyis a prostitúció bűncselekménnyé nyilvánítása megszüntetésének jogpolitikai indoka az, hogy nagyobb társadalmi érdek fűződik a prostitúciót kizsákmányoló, abból hasznot húzó bűncselekmények (üzletszerű kéjvelgés elősegítése, kitartottság, kerítés) elkövetőinek megbüntetéséhez, mint azokéhoz, akik a prostitúcióval foglalkoznak, hiszen ezek a személyek – ahogyan azt az empirikus kutatások bizonyítják – gyakran maguk is áldozatok. A nyomozó hatóság által ismertetett probléma kapcsán különösen a Btk. 205. § (1) bekezdésében meghatározott üzletszerű kéjvelgés elősegítésének büntette érdemel figyelmet. E bűncselekményt tettesként az követi el, aki épületet vagy *egyéb helyet* üzletszerű kéjvelgés céljára másnak a rendelkezésére bocsát. Az „épület vagy egyéb hely” kifejezés alatt nem csupán lakás értendő, hanem ezen túlmenően minden olyan helyiség, hely, amely alkalmat vagy lehetőséget nyújthat a nemi érintkezés véghezvitelére (így például nyaraló, garázs, üzlet, klubok, panziók, szállodák, *lakókocsi, gépkocsi*). A büntetőjogi felelősség megállapításának feltétele, hogy az épületet vagy egyéb helyet rendelkezésre bocsátó személy tudata átfogja, hogy az épület vagy egyéb hely használatának lehetőségét üzletszerű kéjvelgés lebonyolítására teszi lehetővé.³

2. Az előbbi állásfoglalás kibocsátása után a prostituáltak érdekvédelmi egyesületének az ügyészségre érkezett beadványa kifejtette, hogy a védett övezet kitétel az Szbvtv. 4. § h) pontja alapján kizárólag *közterületen* felajánlkozó prostituáltak esetében merül fel tilalomként, magánterületen a prostituáltaknak nem kell figyelembe vennie a védett övezetre vonatkozó tilalmi rendelkezéseket.

Nézetünk szerint az előbbi jogi álláspont vitatható, ugyanakkor a városi ügyészség fenti állásfoglalása A) pontjában foglaltak helyessége is megkérdőjelezhető. A védett övezet fogalmát az Szbvtv. 4. § h) pontja és az ügyészségi állásfoglalás alapjául szolgáló 7. § (1) bekezdése ellentmondásosan határozza meg, a törvény 7. §-a ugyanis nem jelöli meg, hogy a védett övezet fogalma csakis a közterület meghatározott részére alkalmazható. Kétségtelen ugyanakkor, hogy a 4. § h) pontja szerint a védett övezet a *közterületnek* a törvényben meghatározott azon része, ahol a prostituált a szexuális szolgáltatásra nem ajánlkozhat fel, szexuális szolgáltatást nem nyújthat. Ugyanezen törvényhely ugyanakkor kimondja, hogy a védett övezetre vonatkozó tilalmakat a *közterület e részén fekvő nyilvános helyre* is alkalmazni kell.

A védett övezet kitétel tehát nem csupán a közterületen felajánlkozó prostituáltak esetében merül fel tilalomként, a közterülettel egy tekintet alá esik a *nyilvános hely* is. A nyilvános hely az Szbvtv. 4. § o) pontja alapján a közterületnek nem tekinthető, mindenki számára nyitva álló hely.⁴

³ Nagy F. (szerk.): A magyar büntetőjog különös része. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2009. 275. o.

⁴ Az Szbvtv. 7. § (3) bekezdése egyébként szintén túllép a közterület fogalmán, amikor kimondja, hogy a prostituált nem nyújthat szexuális szolgáltatást a többlakásos ház közös tulajdonában vagy használatában álló területén sem.

Az 1999. évi LXXV. törvény miniszteri indokolásában is deklarált egyik célja a közterületen és a nyilvános helyen folyó prostitúciós jelenségek korlátok közé szorítása volt, olyan szabályok megalkotása, amelyek képesek garantálni a társadalmi együttélés háborítatlanságát, a közrend (közszemérem) fenntartását. Nyilvánvaló, hogy a polgárok jog- és igazságérzetét sértő, a törvényhozó céljával ellentétes eredményre vezetne, ha a prostituált arra hivatkozással, hogy a védett övezeti tilalom magánterületen egyáltalán nem érvényesülhet, korlátozás nélkül ajánlhatná fel szexuális szolgáltatását. E jogértelmezés lehetővé tenné, hogy a prostituált például közvetlenül az ügyészség épülete, egy óvoda vagy egy templom épülete mellett fekvő magánterületen elhelyezett üvegfalú barakkban, erotikus öltözetben „stricheljen”. Ezt, az állampolgárok tűréshatárát kétségtelenül meghaladó prostitúciós tevékenységet kívánta a városi ügyészség jogértelmezésével meggátolni, természetesen a jogállamiság követelményét szem előtt tartva. Álláspontunk szerint az Szbtv. által meghatározott nyilvános hely fogalma alá vonható az olyan magánterület is, ahol a prostituált mindenki számára észlelhetően, bárki számára elérhetően, nyitva állóan kínál fel szexuális szolgáltatást. Nézetünk szerint e jogi álláspont a prostitúciós tevékenységet – korlátok között – legalizáló Szbtv. szabályozási elveivel, céljaival összeegyeztethető, hiszen e törvény miniszteri indoklása is deklarálja, hogy ha a jog pusztán a szexuális szolgáltatásnak a közterületen történő felajánlását tiltaná, úgy az ott működő nyilvános helyekre, illetve más, a közforgalom elől el nem zárt, mások által észlelhető területekre koncentrálna a prostitúció.

Az érintett térségben tapasztalható prostitúciós tevékenység egyébként álláspontunk szerint az Szbtv. 9. § (2) bekezdése alapján is szabálysértést valósíthat meg. E törvényhely ugyanis a prostituált másokat zaklató felajánlkozását generálisan tiltja: *tilos a szexuális szolgáltatásra felajánlkozás mást, illetve másokat zaklató módja*. Az Szbtv. 4. § 1) pontja szerint zaklató jellegű a szexuális szolgáltatás felajánlása, ha az más személy mozgását, illetve a más személy által vezetett jármű mozgását megzavarja.

A társadalmi együttélés normáinak nyílt semmibe vételét, a másokban megbotránkozást vagy riadalmat keltő közösségellenes magatartásokat jogi nyelvünk *garázdaságnak* nevezi. A kihívóan közösségellenes és erőszakos magatartások, melyek megbotránkozás vagy riadalom keltésére alkalmasak, bűncselekménynek minősülnek. A garázdaság általános fogalomkörébe vonható, a köznyugalmat zavaró, a közösségi együttélés normáinak kifejezett semmibe vételét jelentő, ugyanakkor az erőszakot nélkülöző cselekmények szabálysértési felelősségre vonás alkalmazását igénylik (Szabstv. 142/A §).

A mindenki (akár gyermek) számára jól láthatóan, hiányos öltözékben, leplezetlenül szexuális szolgáltatást kínáló prostituált annak tudatában, hogy cselekménye durván sérti (sértheti) a közösség nyugalma, gátlástalan, önző módon, kifejezetten hangsúlyozottan szembehelyezkedik a közösségi együttélés szabályaival. Cselekményében így a közösségi érdekekkel történő szembefordulás – legalább az eshetőleges szándék szintjén – felismerhető (a kihívó közösségellenesség fogalmához

lásd BH 2005/313; BH 2007/110). Nézetünk szerint a szexuális szolgáltatást ilyen módon felajánló prostituált szabálysértési felelőssége tehát a Szabtv. 142/A §-a alapján is megállapítható.

3. Az érintett érdekvédelmi szervezet, megismerve a városi ügyészség álláspontját, a felettes ügyészséghez fordult további állásfoglalást kérve abban a kérdésben, hogy magánterületen, saját tulajdonú területen, orvosi igazolás birtokában szabálysértést követ-e el az a szexmunkás, aki főút mellett ajánlja fel szolgáltatásait.

A Bács-Kiskun Megyei Főügyészség nem osztotta a városi ügyészségnek a nyilvános hely fogalmát kiterjesztően értelmező állásfoglalását. A vonatkozó jogszabályok [az Szabtv. 4. § h) és o) pontjai, valamint a 7. § (1) bekezdés a)-e) pontjai] együttes értelmezése alapján megállapította, hogy *védett övezetnek* csak az Szabtv. 7. § (1) bekezdés a)-e) pontjaiban, illetve az önkormányzati rendeletekben meghatározott közterületrészek tekinthetők azzal, hogy a védett övezetre vonatkozó tilalmakat az e közterületrészekben fekvő nyilvános helyekre – közterületnek nem tekinthető, mindenki számára nyitva álló helyekre – is alkalmazni kell. Nem minősülnek tehát védett övezetnek a magántulajdonban lévő és az Szabtv. 4. § h) pontja értelmében közterületnek nem tekinthető (vagyis nem közhasználatra szolgáló, mindenki számára korlátozás nélkül igénybe nem vehető) területek (lakó- vagy telekingatlanok), függetlenül attól, hogy azok az Szabtv. 7. § (1) bekezdés a)-e) pontjaiban felsorolt területrészekben, vagy azokon kívül helyezkednek el.

A fentiekből következően a főügyészség álláspontja szerint az Szabtv. egyéb korlátozó és tiltó rendelkezéseinek betartása mellett nem követi el a Szabstv. 143. § (1) bekezdése szerinti tiltott kéjelgés szabálysértését az a prostituált, aki magánterületen szexuális szolgáltatásra felajánkozik.

A főügyészség a jogi probléma megoldása kapcsán rámutatott, hogy a Szabstv. 143. § (2) bekezdés b) pontja külön szabálysértési elkövetési magatartásként szabályozza, ha az elkövető szexuális szolgáltatásra való felajánkozása zaklató jellegű, de a szexuális szolgáltatásra felajánkozás mást, illetőleg másokat zaklató módját általános, a védett övezet fogalmától független tilalomként fogalmazza meg az Szabtv. 9. § (2) bekezdése is. Az Szabtv. 4. § l) pontja szerint a „szexuális szolgáltatás zaklató jellegű felajánlása”: más személy mozgásának, illetve a más személy által vezetett jármű elindulásának, mozgásának megakadályozása, megzavarása, agresszív, szeméremszérvő szóbeli felhívás, illetőleg a prostituált erre utaló magatartása.

Abban az esetben tehát, ha a prostituált a szexuális szolgáltatásra utaló magatartásával megzavarja a járművek mozgását, biztonságos közlekedését, illetve a szexuális szolgáltatásra való passzív felajánkozás szeméremszérvő módon valószínűleg, elköveti a Szabstv. 143. § (2) bekezdés b) pontja szerinti tiltott kéjelgés szabálysértést. A főügyészségnek a városi ügyészség állásfoglalásával e tekintetben egyező álláspontja szerint a közvetlenül a közút mellett felállított üvegfalú építményben, a közúton közlekedők (koruktól és nemüktől függetlenül bárki) által jól láthatóan, hiányos öltözékben szexuális szolgáltatást felkínáló prostituált

tevékenysége a járművezetők járművezetéstől való figyelmének elvonása miatt alkalmas lehet a járművek mozgásának megzavarására, de mindenképpen sérti a közszemérmét, a társadalmi együttélés háborítatlanságát, ezáltal megfelel a tiltott kéjelgés szabálysértési tényállásának.

A főügyészség osztotta a városi ügyészségnek a garázdaság szabálysértése megvalósulásával kapcsolatos érveit is, amikor kifejtette, hogy a szexuális szolgáltatásra irányuló ráutaló magatartás, mely az Szbtv. céljaival ellentétben a közút melletti magánterületen kifejezetten erre a célra létrehozott üvegfalú építményben a védett övezetben tartózkodók (köztük idősek és gyermekek) számára jól észrevehetően (s ezáltal az Szbtv. korlátozó és tiltó rendelkezéseit megkerülve, s olyan helyen, ahol arra előre számítani nem lehet), hiányos öltözetben, esetlegesen erotikus mozdulatokat téve valósul meg, alkalmas a közszemérem és köznyugalom megzavarása, a közösségi együttélés szabályainak megsértése miatt arra, hogy másokban megbotránkozást keltsen, s ezáltal a Szabstv. 142/A § (1) bekezdése szerinti garázdaság szabálysértése megvalósul.

4. A főügyészségi állásponhoz a Legfőbb Ügyészség Közigazgatási Jogi Főosztálya által fűzött észrevétel szerint az Szbtv. 7. §-a tartalmazza a védett övezet földrajzi meghatározását, amely területeken a törvény a szexuális szolgáltatásra felajánlkozást, illetőleg a szolgáltatás nyújtását nem teszi lehetővé. A védett övezet földrajzi meghatározása a terület *tulajdoni viszonyaitól független*, hiszen a megjelölt területek magán-, önkormányzati és állami tulajdonban is lehetnek.

Az Szbtv. 8. § (2) bekezdése szerint az önkormányzat a rendeletében a 7. §-ban meghatározott védett övezeteken kívül a közterület más részein, illetve az ott működő egyes nyilvános helyeken is megtilthatja a prostituáltak tevékenységét. Az Szbtv.-ben védett övezetként körülírt területen a törvény erejénél fogva tiltott a prostituáltak tevékenysége, ezért ezen területek önkormányzati rendeletben történő ismételt szabályozása szükségtelen.

A védett övezeten kívül van tehát lehetősége az önkormányzatnak további területeknek a törvény 4. § h) pontban írt védett övezetté nyilvánítására, azaz védett terület kijelölésére.

Annak meghatározásához, hogy a törvényben rögzített területeken kívül mely területeket nyilváníthat az önkormányzati rendelet védett övezetnek, az Szbtv. 4. § g) és o) pontjában írt értelmező rendelkezéseket kell irányadónak tekinteni, nyilvánvalóan azért, mert e jogalkotás a tulajdonhoz kapcsolódó alapvető jogot – az ingatlan használatának jogát – korlátozza. Az Szbtv. 4. § g) pontja szerinti „közterület” fogalom meghatározás *nem a tulajdonviszonyokat*, hanem a különböző tulajdonviszonyi területek *közhasználati jellegét*, illetőleg a közhasználat lehetőségét veszi figyelembe, a 4. § o) pontja szerinti nyilvános hely a közterületnek nem tekinthető (tehát a tulajdonviszonyoktól függetlenül közhasználati funkciót el nem látó) terület, amely mindenki számára nyitva áll.

Amennyiben a magántulajdonban lévő terület az Szbtv. 7. § (1) bekezdés a)-e) pontjaiban meghatározott területen található, az a törvéynél fogva védett övezetnek

minősül, így azon a területen tulajdonviszonyoktól függetlenül is tiltott a szexuális szolgáltatásra felajánkozás és a szolgáltatás nyújtása. Az Szbvtv. 7. § (1) bekezdés a)-e) pontjaiban meghatározott területen kívül eső magántulajdonban lévő területen akkor folytatható szexuális felajánkozás és szolgáltatás, ha önkormányzati rendelet nem nyilvánította a területet védett övezetté. Ellenkező esetben a Szabstv. 143. § (1) bekezdése szerinti tiltott kéjelgés szabálysértésének elkövetése ott is megállapítható.

Az Sztv. 143. § (2) bekezdésében megjelölt és az Sztv. 142/A § (1) bekezdésében foglalt szabálysértés megállapíthatóságával a főhatóság egyetértett.

5. Visszatérve a bevezető gondolatokra, a teljes képhez hozzátartozik, hogy az ügyben üzletszerűen elkövetett kerítés büntette és más bűncselekmények megalapozott gyanúja miatt nyomozás indult két terhelt ellen. A közölt megalapozott gyanú szerint a gyanúsítottak 2009 nyarától rendszeres haszonszerzésre törekedve fiatal nőket szereztek meg férfiakkal abból a célból, hogy a Kiskunhalas környéki 53. számú főközlekedési útvonal mentén a szexuális szolgáltatás vásárlására jelentkező személyekkel közösüljenek, illetve fajtalankodjanak. A gyanúsítottak a sértettek prostitúciós tevékenységéből származó bevétel jelentős részét a prostituáltaktól elvették, és azt saját céljaikra fordították. A nyomozás adataiból megállapítható, hogy a gyanúsítottak Kiskunhalas közelében egy tanyán bordélyházat is kialakítottak. A nyomozó hatóság az előbbieken alapján többrendbeli, a Btk. 207. § (2) bekezdés szerinti folytatólagosan és üzletszerűen elkövetett kerítés büntette megalapozott gyanúját közölte két kiskunhalasi illetőségű személlyel.

Az ügy tanulsága, hogy az ügyészség büntető és magánjogi szakága is közreműködött a jogeset eredményes megoldásában. Az is beigazolódott, hogy nem arról volt szó, miszerint a prostituáltak önmagukban egy törvényi lehetőséget, esetlegesen jogértelmezési anomáliát kihasználva próbáltak tevékenykedni, hanem egyértelműen igazolható, hogy a tevékenységük mögött a klasszikus bűnözés állt.

Az ügyészség szerepe a szabálysértési eljárásban – II. rész

Az ügyészség általános szerepe a hatályos magyar szabálysértési eljárásban

A szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvény kidolgozása során a kormány és a parlament elé kerülő tervezet „A” változata a közigazgatási és bírói szak közvé, a német szabályozáshoz hasonlóan, egy döntést előkészítő, ügyészi szűrő funkciót kívánt építeni. Az ügyészi jogosultságok az ügy áttétele, az eljárás felügyelése, megszüntetése, továbbá az iratoknak az illetékes helyi bíróság elé terjesztése lettek volna, de az ügyészség panaszfórummá is vált volna olyan ügyekben, amelyekben a közigazgatási döntés bíróság előtt nem lett volna megtámadható. A „B” változat szerint az érdemi határozattal szembeni kifogást az ügyészség közreműködése nélkül a bíróság bírálta volna el, a kényszerintézkedések és a megszüntető határozatok esetében pedig az ügyészség panaszfórumként funkcionált volna, gyakorolva a szabálysértési hatóságokkal kapcsolatos törvényességi felügyeleti jogosítványt is.²

A jogalkotó végül az utóbbi megoldást választotta, és bár a német modell felé mozdult el, az ügyészi jogosítványokat annál szűkebb körre korlátozta. Az ügyészség szabálysértési ügyekben törvényességi felügyeleti jogkört gyakorol, amelynek kettős jogszabályi alapja van. Az Ütv. 13. §-a szerint az ügyész törvényességi felügyeletet gyakorol többek között a kormánynál alacsonyabb szintű közigazgatási szervek jogalkalmazás körébe tartozó egyedi döntései felett. Az Ütv. 17. §-a a szabálysértési ügyekkel kapcsolatos ügyészi feladatokkal kapcsolatban kimondja, hogy az ügyész felügyel a szabálysértési hatóságok és bírságoló szervek eljárásainak, az eljárások során hozott határozatainak és intézkedéseinek, valamint azok végrehajtásának törvényességére. Szabálysértési kódexünk pedig akként rendelkezik, hogy az ügyész törvényességi felügyeleti jogait az Sztv.-ben meghatározott eltérésekkel gyakorolja a szabálysértési hatóságok eljárása, határozata (intézkedése) felett. Az ügyész a törvényességi felügyeleti jogkörének gyakorlása során, amennyiben a szabálysértési hatóság jogerős és végrehajtható határozatában vagy egyéb rendelkezésében törvénysértést állapít meg, annak kiküszöbölése érdekében a kifogásolt határozatra vagy intézkedésre halasztó hatályú óvást nyújthat be. A szabálysértési ügyben benyújtott óvás korlátja azonban, hogy arra az elkövető terhére nem kerülhet sor a határozat jogerőre emelkedésétől számított hat hónap elteltével, kivéve, ha a szabálysértési hatóság bűncselekményt bírált el. Nincs határideje az elkövető javára benyújtott, valamint az elvi óvásnak, utóbbiban azonban

¹ Erdődy Gy., ügyész, Legfőbb Ügyészség

² Balla Z. – Paulovics M.: A magyar szabálysértési jog kodifikációja az európai uniós csatlakozás tükrében. Magyar Közigazgatás, 1999/4., 201. o.

az ügyész csak a törvénysértés megállapítására tesz indítványt. További korlátozás, hogy a törvényességi felügyelet nem terjed ki a szabálysértési hatóságnak a bíróság által felülvizsgált döntéseire, valamint az óvást az ügyész a szabálysértési hatósághoz, nem pedig annak felettes szervéhez nyújtja be. Mivel a szabálysértési hatóság felettes szerve egyedi szabálysértési ügyekben érdemi döntést nem hozhat, ezért az óvást egyet nem értés esetén a helyi bíróság bírálja el. A törvényességi felügyeleti jogkör gyakorlása során további ügyészi intézkedési mód a felszólalás, amelyre törvénysértő gyakorlat vagy mulasztásban megnyilvánuló törvénysértés megszüntetése érdekében van lehetőség a szerv vezetőjénél, továbbá a figyelmeztetés, amellyel jövőbeni törvénysértés veszélye esetén, annak megelőzése érdekében élhet az ügyész. Az ügyész jelzéssel él az illetékes szerv vezetője felé törvénysértésnek nem minősülő hiányosság és olyan csekély jelentőségű törvénysértés esetén, amely más ügyészi intézkedés megtételét nem indokolja. Ha az ügyész kéri, a jelzés elbírálásáról és az annak alapján tett esetleges intézkedésről harminc napon belül értesíteni kell.

Az ügyész törvényességi felügyeleti jogkörének gyakorlási módjai

A panasz

A szabálysértési törvény bevezette a panasz jogintézményét – amely a kifogással meg nem támadható határozatok, illetve intézkedések ellen igénybe vehető jogorvoslati eszköz –, elbírálását pedig az ügyész hatáskörébe utalta. A szabálysértési hatóságnak a ruházat, csomag és jármű átvizsgálása intézkedésével, a lefoglalásról, a rendbíróság kiszabásáról szóló, valamint az Sztv. 128/A § (3) bekezdése alapján hozott határozatával szemben az eljárás alá vont személy és jogi képviselője, valamint a rendbírósággal sújtott személy, a szabálysértési eljárást megszüntető határozatával szemben a sértett panaszt tehet. Az Sztv. 74/A § (8) bekezdésében körülírt kézbesítési vélelem megdöntésére irányuló kérelmet elutasító határozat ellen az eljárás alá vont személy és jogi képviselője, valamint a sértett és jogi képviselője élhetnek panasszal.

A panaszt az Sztv.-ben meghatározott személyek a határozat közlésétől számított nyolc napon belül terjeszthetik elő a szabálysértési hatóságnál. Az Sztv. 86. § (3) bekezdése szerint, ha a szabálysértési hatóság a panasznak nem ad helyt, az iratokat három napon belül az illetékes ügyészszégnak küldi meg. Sajnálatos, hogy a jogalkotó csupán ebből a negatív meghatározásból teszi nyilvánvalóvá, hogy a szabálysértési hatóság a hozzá beérkezett panasznak helyt is adhat.³ Mivel a szabálysértési hatóságok ezzel a lehetőséggel ritkán élnek, szükséges lenne ezt az Sztv.-ben biztosított jogosultságot egyértelműbben kinyilvánítani. Számos esetben előfordul ugyanis, hogy a szabálysértési eljárás megszüntetését követően, az utóbb benyújtott panaszból olyan adat válik ismertté, amely e jogorvoslatnak történő helyt adás mellett lehetővé tenné az eljárás folytatását és a törvényes,

³ Hajdú M.: A szabálysértési jogalkalmazás gondjai. Magyar Jog, 2002/4., 241. o.

a panaszt előterjesztő számára is elfogadható döntés meghozatalát az iratoknak az ügyész elé terjesztése nélkül. Az ügyész a panaszt nyolc napon belül bírálja el, amelynek során azt, mint alaptalant elutasítja, ellenkező esetben a szabálysértési hatóság határozatát hatályon kívül helyezi, indokolt esetben a hatóságot az eljárás folytatására utasítja. Az Sztv. hiányossága azonban, hogy az ügyész jogosítványai törvénysértés észlelése esetén nem terjednek ki a határozat módosítására is, jöllehet ennek a jogkörnek a biztosításával a szabálysértési eljárás egyszerűbben lezárható lenne (pl. bizonyítottság hiánya helyett szabálysértés hiányában vagy elévülés miatt lett volna szükség az eljárás megszüntetésére).⁴ További kérdésként merül fel, hogy a panasz első fokú ügyészi elutasítása ellen nem lenne-e szükséges további jogorvoslatot biztosítani a felettes ügyészség felé a kifogásolási eljárás mintájára, ezt ugyanis az Sztv. jelenlegi rendelkezései nem teszik lehetővé.⁵ Álláspontom szerint ennek biztosítása szükséges jogalkotói feladat lenne, különösen a jogorvoslati rendszer bíróság és ügyészség előtti szakaszának összhangja érdekében. Megjegyzendő azonban, hogy a gyakorlat azt mutatja, hogy a kellően megalapozott, panaszt elutasító ügyészi határozat az ügyet további jogorvoslat igénye nélkül képes lezárni.

Itt szükséges kiemelni az ügyészi óvás, jelzés és a panasz elbírálása során hozott határozat következményei közötti különbséget. Amíg ugyanis az utóbbi esetben az ügyészi határozat a szabálysértési hatóságra kötelező erejű, addig az óvás, jelzés intézkedésekben foglaltak nem automatikusan, hanem csak a szabálysértési hatóság, illetve annak vezetője, végső esetben pedig a bíróság egyetértése esetén érvényesülnek kötelező erővel.⁶

A gyakorlatban többször előfordul, hogy az eljárást megszüntető határozat ellen a nyolc napos határidőn túl, vagy nem jogosult terjeszt elő panaszt. Ilyen esetekben az ügyész a benyújtott kérelmet nem a panasz, hanem a törvényességi kérelemre vonatkozó rendelkezések szerint, az Útv.-ben biztosított intézkedések alkalmazásával bírálja el.⁷

Panasz a szabálysértési hatóságnak a ruházat, csomag és jármű átvizsgálása intézkedése, a lefoglalásról valamint a rendbíróság kiszabásáról szóló határozata ellen

A ruházat, csomag és jármű átvizsgálása intézkedés törvénysértő foganatosítása esetén az ügyészi törvényességi felügyeletről szóló 13/1994. (ÜK. 12.) LÜ utasítás 53. § (5) b), c) pontjai szerint az ügyész csupán az intézkedés törvénysértő jellegének utólagos megállapítására szorítkozhat. A panasz nyomán ügyészi intézkedés csak a jövőre nézve tehető, illetve az intézkedést foganatosító fegyelmi felelősségre vonása kezdeményezhető.⁸

⁴ Tisza T.: A szabálysértési eljárás feletti ügyészi törvényességi felügyeletről. *Collega*, 2006/2–3., 119. o.

⁵ Borsodiné: i.m. 309. o.

⁶ Tisza: i.m. 119. o.

⁷ Uo.

⁸ Hajdú: i.m. 241. o.

A lefoglaló határozat ellen tapasztalatom szerint panaszra olyan szabálysértések esetén kerül sor (pl. áru hamis megjelölése szabálysértés), ahol a nagyobb érték miatt jelentősebb anyagi érdeksérelem keletkezik a szabálysértési hatóság intézkedése nyomán. Mivel a szabálysértési hatóság határozatát a dolog elvételét követően beszerzett szakértői, illetve szaktanácsadói vélemény alapján hozza meg, ezért az ilyen jogorvoslat legtöbbször csak az eljárás elhúzására szolgál.

A szabálysértési hatóság és a bíróság az eljárás során előírt köteleességek teljesítése érdekében, továbbá az eljárás rendjének megzavarása miatt szabhat ki rendbírságot. Rendbírság kiszabására a szabálysértési hatóság által azonban a gyakorlatban lényegében egyáltalán nem kerül sor, így panasz előterjesztésére sem. Ez részben azzal magyarázható, hogy a rendbírság mértéke az Sztv. 81. § (3) bekezdésében meghatározott – a szabálysértési hatóságra megalázó összegű – ötszáztól ötezer forintig terjedhet, részben pedig azzal, hogy ez az összegű rendbírság behajthatatlan. Az Sztv. 111. § (2) bekezdése szerint ugyanis, ha a pénzbírságot vagy egyéb pénzösszeget az arra kötelezett a határozat jogerőre emelkedésétől számított harminc napon belül nem fizeti meg, a szabálysértési hatóság elrendeli a tartozás adók módjára történő behajtását. Az adózás rendjéről szóló 2003. évi XCII. törvény (Art.) 4. § (2) bekezdése szerint, az Art. rendelkezései alkalmazandók azokra a köztartozásokra, továbbá igazgatási és bírósági szolgáltatási díjakra, amelyekre a törvény az adók módjára való behajtást rendeli el (adók módjára behajtandó köztartozás). A 161. § (1) bekezdése pedig akként rendelkezik, hogy az adók módjára behajtandó köztartozás behajtására csak akkor van lehetőség, amennyiben annak mértéke meghaladja az ötezer forintot. Annak érdekében tehát, hogy a gyakorlatban valóban alkalmazható lehessen, feltétlenül szükséges lenne a rendbírság mértékének felemelése, szükség esetén a szabálysértési törvény és az Art. összhangjának megteremtése.

Panasz a szabálysértési eljárást megszüntető határozat ellen

Fontos rámutatni a szabálysértési törvénynek arra a hiányosságára, hogy amíg a szabálysértési hatóság megszüntető határozata ellen a törvény jogorvoslati lehetőséget biztosít a sértett részére, addig az elzárással is sújtható, bíróság hatáskörébe is tartozó szabálysértések esetén ezt elmulasztja. A bíróság hatáskörébe tartozó szabálysértések esetén tehát a jogalkotó csak a felelősséget megállapító határozat ellen biztosította a fellebbezés lehetőségét, az eljárás megszüntetésekor azonban sajnálatos módon a sértettnek további jogorvoslati lehetősége nincs. Álláspontom szerint a sértett fellebbezési jogának az utóbbi esetben történő biztosítását a jogorvoslati rendszer teljessége, a bíróság és a szabálysértési hatóság előtti eljárás összhangja és a sértetti joggyakorlás maradéktalan teljesülése érdekében pótolni lenne szükséges. Kérdéses továbbá, hogy hasonló okokból nem lenne-e célszerű az eljárás alá vont személy részére is megnyitni a jogorvoslati lehetőségét, hiszen erre sem a szabálysértési hatóság, sem pedig a bíróság által hozott eljárást megszüntető határozatok ellen nincs módja. Bár a kétségtelenül kedvezőbb eljárást megszüntető határozat bizonyos joggyakorlás elvesztését nem vonja maga után, mégsem elhanyagolható azonban, hogy az eljárás megszüntetésére például szabálysértés

vagy bizonyítottság hiánya okán kerül-e sor. Ugyanígy sérelmes lehet az eljárás alá vont személy számára a megszüntetés jogcíme olyan esetben is, ha a hatóság álláspontja szerint a cselekmény nem szabálysértés, hanem bűncselekmény és egyidejűleg büntetőeljárást kezdeményez ellene.⁹

Panasz a kézbesítési vélelem megdöntésére irányuló kérelmet elutasító határozat ellen

Hiányzik a bíróság és a szabálysértési hatóság előtti eljárási cselekmények összhangja a kézbesítési vélelem megdöntésére irányuló kérelmet elutasító határozat elleni jogorvoslati eszközök vonatkozásában is. A kézbesítési vélelem megdöntésére irányuló kérelemről adott esetben mind a szabálysértési hatóság, mind a bíróság rendelkezhet. Az Sztv. 74/A § (8) bekezdése szerint ugyanis az ilyen kérelmet elutasító határozat ellen panasznak van helye. Mivel azonban panasz benyújtására csak a szabálysértési hatóság határozata ellen van lehetőség, ezért a kézbesítési vélelem megdöntésére irányuló kérelem bíróság általi elutasító határozata ellen – ilyen rendelkezés hiányában – jogorvoslatra nincs lehetőség.

Panasz a szabálysértési hatóság által az elkésettség vagy jogosultság hiányában előterjesztett kifogás elutasítása ellen

A szabálysértési hatóság marasztaló határozata elleni jogorvoslatra nyitva álló rendkívül szűk – nyolc napos – határidő elmulasztása esetén a benyújtott kifogást igazolási kérelem hiányában a szabálysértési hatóság érdemi vizsgálat nélkül elutasítja. A nem jogosult által előterjesztett kifogás esetében a hatóság ugyanígy jár el. Az elkésett vagy nem jogosult által előterjesztett kifogás elutasítása ellen a közléstől számított három napon belül lehet az illetékes ügyészségen panaszt előterjeszteni. Ha pedig a panasz is elkésetten érkezett az ügyészségre és alaptalan, úgy el kell utasítani, ha pedig az elkésett panasz alapos, úgy a törvényességi kérelemre vonatkozó rendelkezések szerint kell eljárni és a szükséges intézkedést megtenni. Megjegyzendő azonban, hogy az ilyen okból történő elutasító határozat ellen benyújtott panasz vonatkozásában ügyési intézkedésre rendkívül ritkán kerül sor. Ez az elkésettség vagy jogosultság hiányában előterjesztett kifogást elutasító határozatok elleni panaszok alacsony számával magyarázható, továbbá az elutasító határozatok formális, rutinszerű meghozatalával, amelynek során törvényesértés a legkevésbé valószínű. A rendes jogorvoslat elkésettség vagy jogosultság hiányában történő elutasításával kapcsolatban is hiányolható a bíróság és a szabálysértési hatóság előtti eljárás összhangja. Amíg ugyanis az Sztv. a szabálysértési hatóság előtti eljárásban a fent leírtak szerint az elutasító döntés ellen további jogorvoslati lehetőséget biztosít, addig a fellebbezés elkésettség vagy jogosultság hiánya okán történő bíróság általi elutasítása miatt jogorvoslásra nincs mód.

Összefoglalva tehát, a bíróság hatáskörébe tartozó szabálysértések körében a megszüntető, a kézbesítési vélelem megdöntésére irányuló kérelmet elutasító és

⁹ Károlyiné Müller E.: Az új szabálysértési törvény a gyakorlatban. In: Kriminológiai Közlemények 60. (szerk.: Sárik E.). Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2002. 33. o.

a rendes jogorvoslat elkésztés vagy jogosultság hiányában történő elutasító döntése ellen szükséges lenne további jogorvoslás biztosítása a szabálysértési hatóság előtti eljáráshoz hasonlóan. Mivel azonban ennek a jogorvoslatnak az ügyész általi elbírálása fogalmilag kizárt volna, ezért az a megyei bíróság hatáskörébe tarthatna.

Panasz a becsületsértési ügyekben

A becsületsértési ügyek vonatkozásában kérdésként merül fel, hogy a jogalkotó vajon miért bonyolította tovább az Sztv. jogorvoslati rendszerét azzal, hogy az ilyen ügyekben nemcsak a kifogást, hanem a panaszt is szükséges elbírálás céljából megküldeni az illetékes bíróság részére. Az Sztv. 86. §-ában meghatározott fő szabálytól eltérő rendelkezéssel a jogalkotó egyben kizárta a panasznak a szabálysértési hatóság által történő elbírálását is. Meglátásom szerint ez az általános szabálytól való eltérés szükségtelen, amely tovább bonyolítja az Sztv. amúgy is nehezen áttekinthető jogorvoslati rendszerét.

A közbiztonság javítása érdekében szükséges egyes törvénymódosításokról szóló 2010. évi LXXXVI. törvényről

Ez a jogszabály a tulajdon elleni szabálysértésekre, valamint a felosztatott társadalmi szervezet tevékenységében való részvétel szabálysértésekre – ez utóbbi új tényállási elemként került az Sztv.-be – külön rendelkezéseket vezetett be. Az Sztv.-nek ezzel a törvénnyel történt módosítása nyomán mindkét szabálysértés elzárással is sújtható, a tulajdon elleni szabálysértések pedig jegyzői hatáskörből bírósági hatáskörbe kerültek. E szabálysértések miatt a feljelentést a rendőrségen kell megtenni vagy oda a feljelentést haladéktalanul továbbítani. A módosítás a rendőrségnek e szabálysértések körében külön jogokat biztosít. A rendőrség ugyanis a tényállás felderítése, az elkövető kilétének megállapítása, valamint a bizonyítási eszközök felkutatása és biztosítása érdekében elrendelheti ház, lakás, egyéb helyiség vagy azokhoz tartozó bekerített hely átvizsgálását, ha alaposan feltehető, hogy az tárgyi bizonyítási eszköz megtalálásához vezet. Az ilyen cselekményt elrendelő határozat ellen az eljárás alá vont személy és jogi képviselője panasszal élhet. A tulajdon elleni szabálysértések körében a jogalkotó szándéka az volt, hogy a rendőrség nagyobb szakmai tapasztalata folytán e cselekmények felderítettsége növekedjen. Véleményem szerint azonban a jogalkotó az Sztv.-nek ezzel a módosításával nem fogja a kívánt célt elérni. Az „ismeretlen elkövetős”, vagy felderítést igénylő tulajdon elleni szabálysértések jelentős része eddig is a rendőrség előtt mint bűncselekmény indult, amelyek során a rendőrség nyomozati cselekményeket végzett, majd ezek az ügyek a minősítő körülmény hiányára, vagy az elkövetési értékre tekintettel kerültek a jegyzői szabálysértési hatóság elé. Az így indult eljárások jelentős részében a rendőrség közreműködése ellenére sem vált ismertté az elkövető kiléte, a tényállás nem vált tisztázottabbá. A tulajdon elleni szabálysértések szakszerű lefolytatását, valamennyi bizonyítási eszköz törvényes igénybevételét és a tényállás kellő tisztázását pedig többek között éppen az ügyészség felügyeleti jogának gyakorlása biztosította a „nem kellően tapasztalt” jegyzői szabálysértési hatóságok felett.

Megszüntető határozatok vizsgálata

Az ügyész vizsgálja a szabálysértési hatóság eljárást megszüntető határozatának megalapozottságát és törvényességét, figyelemmel arra, hogy a szabálysértési hatóság az Sztv. 84. § (3) bekezdésében meghatározott megszüntetési okok esetén a határozat egy példányának az ügyészség részére történő megküldésére köteles. Írásomban a szabálysértési eljárást megszüntető határozatokkal kapcsolatban már több kérdést érintettem, így ezen a helyen csak néhány problémára hívom fel a figyelmet.

Az ügyési intézkedést követő értesítési kötelezettség hiánya

A szabálysértési törvény egyik jelentős hiányossága, hogy akár az Sztv. 84. § (3) bekezdése, akár a törvényességi felügyelet gyakorlása során más okból az ügyész elé kerülő megszüntető határozat, illetve az ahhoz kapcsolódó iratok vonatkozásában megtett törvényességi intézkedésről – amennyiben az intézkedést követően nem ismételt megszüntető határozat hozatalára kerül sor – az ügyész utóbb automatikusan visszajelzést nem kap. Ha ugyanis az eljárás megszüntetését követő, ügyési intézkedésnek megfelelő felelősséget megállapító határozat ellen az eljárás alá vont személy sikeresen él kifogással, és az azt elbíráló bíróság az ügyési intézkedést megelőző, a szabálysértési hatóság határozatának megfelelő döntést hoz, úgy arról az ügyész iratmegküldési kötelezettség hiányában nem szerez tudomást. A probléma értelemszerűen a bíróság elé nem kerülő ügyekben is azonos. A gyakorlatban legfeljebb az ügyész szóbeli kérésére kerül sor a nem megszüntető határozat megküldésére az ügyészség felé. Ez a tulajdon elleni szabálysértések vonatkozásában jelentett különösen problémát, ezért érdemes áttekinteni, hogy mennyivel javulhat a fent levezetett kérdés a bíróság, rendőrség, ügyészség kapcsolatában, és hogyan változik az ügyész szerepe a tulajdon elleni szabálysértések körében a 2010. évi LXXXVI. törvény nyomán. E törvény ugyanis úgy rendelkezik, hogy a rendőrség az előkészítő eljárást követő három munkanapon belül annak anyagát a tulajdon elleni szabálysértés lefolytatására hatáskörrel rendelkező bíróság részére küldi meg. A 84. § (1) bekezdés a)–g) pontjaiban szereplő okok miatt az eljárást a rendőrség szünteti meg. A módosítás célja a törvény indokolása szerint a bíróság tehermentesítése ezekben az eljárásokban.

Álláspontom szerint amennyiben a szabálysértési eljárás a rendőrség által az előkészítő eljárás során kerül megszüntetésre, úgy az esetleges ügyési intézkedést követően hozott bírósági határozatról az ügyész ugyanúgy nem szerez tudomást, ahogy eddig. Felmerül továbbá a kérdés, hogy az eljárást a bíróság saját maga szünteti-e meg, vagy e célból az iratokat a rendőrség részére küldi vissza, ha a bírósági szakaszban válik nyilvánvalóvá, hogy az Sztv. 84. § (1) a)–g) pontjaiban meghatározott okból az eljárás megszüntetésének van helye (pl. a cselekmény nem szabálysértés). Ha ugyanis az előtte folyamatban lévő ügyben a bíróság maga fog dönteni az eljárás megszüntetéséről, úgy az ilyen ügyekben az ügyészség szerepe háttérbe kerül, hiszen az ügyési törvényességi felügyelet a bíróság döntéseire nem terjed ki. Az ügyési törvényességi kontroll szerepének és szükségességének növekedése várható azonban az előkészítő eljárás során megszüntetésre kerülő tulajdon

elleni szabálysértések vonatkozásában, annak elkerülése érdekében, hogy a bűncselekmény és szabálysértés határán mozgó cselekmények ne kerüljenek szabálysértésként, törvénysértő módon megszüntetésre. Megjegyzendő továbbá, hogy a tulajdon elleni szabálysértések jegyzői hatáskörből történő kikerülésével előreláthatóan jelentős mértékben csökkeni fog a jegyző előtti ügyészi intézkedést igénylő ügyek száma, figyelemmel arra, hogy az önkormányzatok hatáskörében maradt – csekélyebb súlyú – szabálysértések miatti eljárásmegszüntetés jóval ritkább, elbírálásuk során a törvénysértés veszélye alacsonyabb.

Az „ismeretlen elkövetős” szabálysértési ügyek elévülés miatt történő megszüntetése

A szabálysértési kódex hatályba lépése óta az ügyészi kontrollt csökkent az a hiányosság, hogy az ismeretlen elkövető ellen tett feljelentések esetében az eljárás alá vont személy kilétének felkutatása érdekében foganatosított – legtöbbször időigényes – eljárási cselekmények nem szakítják meg az elévülést. A szabálysértés elkövetésétől számított hat hónapos határidőn belül csak az elkövető kilétének ismertté válását követően szakítják meg az elévülést az eljárás alá vont személlyel szemben foganatosított eljárási cselekmények. Ennek hiányában a szabálysértési hatóság az eljárást elévülés miatt megszünteti, amelyről azonban az ügyész – az Sztv. 84. § (3) bekezdésére figyelemmel – nem értesül. Mindez valamennyi ismeretlen elkövető ellen indult szabálysértési ügyben érvényes, az ügyészi kontroll szerepe azonban tovább csökken az önkormányzati rendeletben meghatározott szabálysértések elkövetése esetén, figyelemmel arra, hogy az ilyen cselekményeknek legtöbbször nincs sértettje, aki a megszüntető határozat elleni panasz lehetőségével élhetne. Szükséges lenne tehát, hogy az elkövető kilétének felderítése érdekében foganatosított eljárási cselekmények vagy azok egy része megszakítaná az elévülést, vagy hogy az elévülés miatti megszüntető határozatot az ügyész részére kötelező legyen megküldeni.

Eljárás megszüntetése becsületsértési ügyekben

A becsületsértési ügyekre vonatkozóan az Sztv. több, az ügyész szerepét is érintő külön szabályt állapít meg. A szabálysértési kódex 84. §-ában meghatározott eljárást megszüntető okokat kiterjeszti azokra az esetekre is, amikor a sértett a meghallgatáson nem jelenik meg és magát alapos okkal nem menti ki, vagy azért nem idézhető, mert lakcímének változását nem jelentette be, továbbá amikor a magánindítványát visszavonja. Nem tartalmaz azonban a törvény sem az eljárás megszüntetéséről szóló, sem pedig a becsületsértési ügyekre vonatkozó külön rendelkezések között arra vonatkozó szabályt, hogy a fenti két okból történő megszüntető határozatot az ügyészségnek meg kell-e küldeni. A szabálysértési kódex a magánindítvány hiányát a felelősséget kizáró okok között szabályozza, amelyek esetében az eljárást megszüntető határozatot – az Sztv. 84. § (1) d) pontja és ugyanezen szakasz (3) bekezdésére tekintettel – az ügyész részére meg kell küldeni. Mivel az Sztv. 130. § (2) bekezdése előírja, hogy a meghallgatásra szóló idézés esetén a sértettet figyelmeztetni kell arra vonatkozóan, hogy a kellő időben ki nem mentett távolmaradását a szabálysértési hatóság a magánindítvány visszavonásának fogja tekinteni, ezért az ebből az okból történő eljárást

megszüntető határozat is – mint az Sztv. 84. § (1) d) pontja alá tartozó – megküldendő az ügyész részére. Álláspontom szerint tehát a becsületsértési ügyekre vonatkozó mindkét külön megszüntetési ok esetében szükséges a határozatot az ügyész részére megküldeni. Mivel azonban ez csak a törvény fenti rendelkezéseiből vezethető le, így szükséges lehet ennek jogalkotó általi expressis verbis kimondása. Ezzel ellentétben ennek a kérdésnek a jogalkotói megoldása akként is történhetne, ha az Sztv. egyik esetben sem tenné kötelezővé a magánindítvány hiánya vagy visszavonása miatti megszüntető határozatnak az ügyész részére történő megküldését. A magánindítvány elő nem terjesztése vagy visszavonása ugyanis a sértett döntése, amelynek ügyészi felülbírálata a gyakorlatban nehezen képzelhető el.

Az elővezetés ügyészi jóváhagyása

Az ügyész a szabálysértési hatóság indítványára gondoskodik a meghallgatáson szabályszerű idézésre meg nem jelent eljárás alá vont személy vagy tanú szabálysértési hatóság elé történő, illetve az elkövető büntetés-végrehajtási intézetbe való elővezetésének jóváhagyásáról, amennyiben a meg nem fizetett és bíróság által elzárásra átváltoztatott pénzbírságot önként nem teljesíti vagy a pénzbírság helyébe lépő elzárás letöltésére önként nem jelentkezik. Ez az elővezetett jogainak védelmét szolgáló garanciális szabály¹⁰ nem csupán formális, rutinszerű, az elővezetést elrendelő határozat törvényességi kontrolljára korlátozódó ügyészi feladatot határoz meg. Az ügyész a szabálysértési eljárás illetve az elkövető büntetés-végrehajtási intézetbe történő elővezetésének jóváhagyása során a végrehajtás egészének törvényessége felett őrködik. Törvénysértés esetén az elővezetés jóváhagyását megtagadja, indokolt esetben törvényességi intézkedést tesz. Ha az ügyész a büntetés-végrehajtási intézetbe történő elővezetés jóváhagyása során a szabálysértési eljárásban vagy a végrehajtás menetében törvénysértést észlel, az elővezetést abban az esetben is megtagadja, ha azt megelőzően a bíróság már döntött az elzárásra történő átváltoztatásról. Az ügyész azonban a bíróság végzésének felülvizsgálatára ebben az esetben sem jogosult.

A törvényességi kérelmek elbírálása

Az ügyész megvizsgálja a szabálysértési hatóság jogerős határozata ellen benyújtott törvényességi kérelmet és szükség esetén ügyészi intézkedést tesz, ellenkező esetben azt elutasítja. Amennyiben a szabálysértési hatóság megszüntető határozata ellen az eljárás alá vont személy vagy védője nyújt be panaszt, úgy azt az ügyész törvényességi kérelemként bírálja el. Szintén törvényességi kérelemként kerül elbírálásra a sem sértetti, sem eljárás alá vont személy jogaival nem rendelkező személy vagy szerv által benyújtott kérelem. Ilyen lehet például az a speciális eset, amikor a közoktatási törvényben meghatározott kötelességek megszegése

¹⁰ Károlyiné Müller E. – Kovalik P. – Mészáros J. – Papp L.: Új szabálysértési jogszabályok magyarázatokkal. Kommentár. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2002. 190. o.

szabálysértés miatt a feljelentő oktatási intézmény tartja sérelmesnek a szabálysértési hatóság megszüntető határozatát. Ha a törvényességi kérelemnek a szabálysértési hatósághoz történő érkezésekor a kifogás előterjesztésére nyitva álló határidő még nem telt el, vagy az elkövető szabálysértési felelősségét nem vitatja, csak a büntetés méltányosságából elengedését vagy az intézkedés mellőzését kéri, úgy az ügyész a beadvány szabálysértési hatósághoz történő áttétele felől intézkedik. A törvényességi kérelem elbírálása során a bíróság hatáskörébe tartozó ügyben vagy a bíróság által hozott végzés vonatkozásában az ügyész törvényességi felügyeleti intézkedést nem tehet.

Részvétel a szabálysértési hatóság által tartott meghallgatáson

Az ügyész részt vehet a szabálysértési hatóság által tartott meghallgatáson, amelyen kérdésfeltevési, nyilatkozat- és indítványtételi joggal rendelkezik. A pénzbírság kiszabására, intézkedés megtételére vagy az eljárás megszüntetésére javaslatot tehet, azonban a büntetés vagy intézkedés mértékére nem. Az ügyész a szabálysértési meghallgatáson kivételesen és indokolt esetben vesz részt, amennyiben óvást nyújtott be, amelyben bizonyítékok beszerzését és meghallgatás tartását indítványozta és a törvényes határozat meghozatalához szükség van a részvételére vagy azt a szabálysértési hatóság bonyolult megítélésű ügyben kéri és ezt az ügyész indokoltnak tartja. Megjegyzendő azonban, hogy az ügyészi törvényességi felügyelet gyakorlásának erre a módjára a gyakorlatban lényegében alig kerül sor.

Eljárás a felettes közigazgatási szerv jelzése esetén

Szintén nem gyakori eset, amikor az ügyész a felettes közigazgatási szerv jelzése alapján jár el. Az 1999. évi LXIX. törvény a felettes közigazgatási szerv jogkörét a korábbi szabálysértési kódexhez képest lényegesen szűkebb körben vonja meg. A felettes közigazgatási szerv legerősebb jogköre is a törvényességi ellenőrzés tartására korlátozódik, amelynek eredményeként csupán felhívja a szabálysértési hatóság vezetőjének figyelmét a jogszabálysértésre. Egyedi ügyekben azonban – az 1968. évi I. törvényben szabályozott jogkörével ellentétben – a szabálysértési hatóság határozatának megváltoztatására vagy hatályon kívül helyezésére nincs lehetősége, jogköre a határozat törvényességére vonatkozó aggályának az ügyész részére történő jelzésre korlátozódik, aki az ügy iratainak felülvizsgálatát követően szükség esetén intézkedést tesz.¹¹

Az ügyészi vizsgálat

Az ügyészség a felettes ügyészség utasítására, vagy saját kezdeményezéséből a szabálysértési hatóságnál vizsgálatot tarthat. A legfontosabb vizsgálati feladatokat a Legfőbb Ügyészség vizsgálati terve határozza meg. Az ügyészség vizsgálata a gyakorlatban meghatározott időszakra és általában meghatározott tárgyú ügyekre vonatkozik, és általában az iratok bekérésével és törvényességi szempontú

¹¹ Károlyiné: i.m. 31. o.

átvizsgálásával történik. A vizsgálatot követően a szabálysértési hatóság vezetőjét az ügyészség írásban tájékoztatja annak eredményéről, az esetlegesen feltárt hiányosságokról.

Összefoglalás

A szabálysértési joggal kapcsolatos ügyési feladatok több mint fél évszázados történetének rövid áttekintését követően elmondható, hogy a szabálysértési jogszabályok az ügyésznek folyamatosan kiemelt, garanciális feladatokat szántak. A hatályos szabálysértési kódexben foglalt ügyési feladatok kialakításakor a jogalkotó figyelemmel volt a külföldi, elsősorban a német szabályozásra, azt mégsem vette át maradéktalanul, mert tekintettel kellett lennie a hazai történeti előzményekre, az európai elvárásokra és az abból fakadó, alkotmánynak való megfelelés követelményére. Hangsúlyozandó, hogy az ügyészség a szabálysértési eljárás törvényességét nem csupán a formális jogszabályi előírások, hanem informális, szakmai segítségnyújtás keretében is biztosítja.

Ez a tanulmány a terjedelmi korlátok miatt sem vállalkozhatott az ügyészség szabálysértési eljárásban betöltött szerepét érintő valamennyi jogszabályi ellentmondás felvetésére és kifejtésére, figyelemmel azok sokrétű és szerteágazó természetére. Összefoglalásként az e tanulmányban felvetett kérdések és válaszok közül is csak a legfontosabbakat emelem ki.

A szabálysértési törvénynek a jelenlegi szabályozásnál egyértelműbben volna szükséges kinyilvánítania a szabálysértési hatóság panasznak történő helyt adási jogosultságát. A szabálysértési hatóságok feltehetően a jelenleginél gyakrabban élnének a panasznak történő helyt adás és az eljárás folytatásának jogával, amikor a panaszból olyan adat válik ismertté, hogy az iratoknak az ügyész elé terjesztése nélkül volna folytatható és törvényesen lezárható az eljárás.

A panasz elbírálása során az ügyész által is orvosolható törvénytértés észlelése esetén az eljárás gyorsabb és egyszerűbb lezárása érdekében szükséges lenne, ha a szabálysértési hatóság határozatának hatályon kívül helyezése, szükség esetén az eljárás folytatására utasítása mellett az ügyész jogköre a szabálysértési hatóság határozatának módosítására is kiterjedhetne.

A panasz első fokon történő ügyési elutasítására vonatkozóan merülhet fel a kérdés, hogy vajon nem lenne-e szükség az ilyen döntés elleni további jogorvoslat biztosítására, a kifogásolási eljárás mintájára, a felettes ügyészség felé.

Ugyancsak szükséges jogalkotói feladat a szabálysértési hatóság által alkalmazott rendbírásolásra vonatkozó szabályok módosítása. A rendbírás kiszabására annak alacsony mértéke és behajthatatlansága miatt a jogalkalmazás során lényegében egyáltalán nem kerül sor. Átgondolandó lenne tehát a rendbírás mértékének megemlése, szükség esetén a szabálysértési törvény és az Art. összhangjának megteremtése.

Hatályos szabálysértési kódexünk nem teremtett összhangot az eljárásnak a szabálysértési hatóság és – elzárással is sújtható szabálysértések esetén – a bíróság által történő megszüntetése között. Az utóbbi esetben ugyanis az Sztv. a sértett részére – a szabálysértési hatóság megszüntető határozatával ellentétben – jogorvoslati lehetőséget nem biztosít.

Módosításra szorul az Sztv. azon rendelkezése is, hogy a jogalkotó sem a kézbesítési vélelem megdöntésére irányuló kérelem bíróság által történő elutasítása ellen, sem pedig a bíróság hatáskörébe tartozó szabálysértési ügyekben benyújtott rendes jogorvoslat elkészttség vagy jogosultság hiányában történő elutasítása ellen nem biztosított jogorvoslatot.

Álláspontom szerint tehát a bíróság hatáskörébe tartozó szabálysértések körében a megszüntető, a kézbesítési vélelem megdöntésére irányuló kérelmet elutasító és a rendes jogorvoslat elkészttség vagy jogosultság hiányában történő elutasító döntése ellen szükséges lenne további jogorvoslás biztosítása a szabálysértési hatóság előtti eljáráshoz hasonlóan. Ezeknek a jogorvoslatoknak az elbírálása a megyei bíróság hatáskörébe tarthatna.

További hiányosság, hogy az Sztv. sem a szabálysértési hatóság, sem pedig a bíróság eljárást megszüntető döntése ellen nem biztosít jogorvoslati jogot az eljárás alá vont személy részére, annak ellenére, hogy a gyakorlatban több esetben ehhez az eljárás alá vont személynek is fontos érdeke fűződne.

A becsületsértési ügyekre vonatkozó különös rendelkezések között szabályozott további két megszüntetési ok vonatkozásában szükséges lenne annak rögzítése, hogy az ezen okok miatt meghozott eljárásmegszüntető határozatot az ügyész részére megküldeni szükséges. Ez a hiányosság pótolható lenne úgy is, ha a magánindítvány hiánya vagy visszavonása miatti megszüntető határozatot – a felülvizsgálat célszerűtlen voltára tekintettel – nem lenne kötelező az ügyész részére megküldeni. Szükségtelennek látom ezen felül a szabálysértési törvény jogorvoslati rendszerének további bonyolítását azzal, hogy a becsületsértési ügyben benyújtott panaszt – a fő szabállyal ellentétben – nem a törvényességi felügyelet ellátó ügyész, hanem a bíróság bírálja el, ez ugyanis a szabálysértési hatóságot is kizárja a panasznak történő esetleges helyt adó döntés meghozatalából.

Kissé szkeptikusan tekintek a szabálysértési törvény 2010. évi LXXXVI. törvénnyel történt, a tulajdon elleni szabálysértések vonatkozásában megvalósított módosítására, amely komolyan érinti az ügyészségnek a szabálysértési hatóságok törvényességi felügyeletére vonatkozó feladatait is.

Az előkészítő eljárás rendőrség által történő lefolytatásának bevezetésétől álláspontom szerint nem várható a felderítés eredményességének jelentős növekedése. Az „ismeretlen elkövetős”, vagy felderítést igénylő tulajdon elleni szabálysértések jelentős része ugyanis eddig is a rendőrség előtt indult mint bűncselekmény, majd a nyomozati cselekményeket követően, a minősítő körülmény hiányára vagy az elkövetési értékre tekintettel a jegyzői szabálysértési hatóság elé kerültek. Az ilyen

eljárások nagy többségében azonban a rendőrség közreműködése ellenére sem vált ismertté az elkövető kiléte, a tényállás nem vált tisztázottabbá.

A szabálysértési törvény hiányosságai közé sorolható, hogy a szabálysértési hatóságot nem kötelezi az ügyész értesítésére a törvényességi intézkedést követően meghozott döntésről, amennyiben nem ismételt megszüntető határozat hozatalára kerül sor. Az ügyész így a szabálysértési hatóság vagy a bíróság ügyészi állásponttal ellentétes döntéséről tudomást sem szerez. Ez a tulajdon elleni szabálysértéseket, azok nagy száma miatt különösen érinti. A fent körülírt kérdések az Sztv. 2010. évi LXXXVI. törvénnyel történt módosítása után is fennállnak. Ugyanis, ha a szabálysértési eljárás a rendőrség általi előkészítő eljárás során kerül megszüntetésre, úgy az esetleges ügyészi intézkedést követően hozott bírósági határozatról az ügyész ugyanúgy nem szerez tudomást, ahogy eddig. Kérdéses továbbá, hogy amennyiben az eljárás megszüntetésére okot adó körülmény a bíróság előtt válik ismertté, úgy az iratok megszüntetés céljából a rendőrségre kerülnek vagy az eljárás megszüntetéséről maga a bíróság fog gondoskodni. Ez utóbbi esetben ugyanis az ilyen ügyekre vonatkozó ügyészi törvényességi felügyelet szerepe jelentősen háttérbe kerül, hiszen az a bíróság döntéseire nem terjedhet ki.

Szintén csökkenti az ügyészi törvényességi felügyelet érvényesülését az Sztv.-nek az a régi hiányossága, hogy az ismeretlen elkövető ellen indult ügyekben az eljárás alá vont személy kilétének felkutatása érdekében foganatosított eljárási cselekmények nem szakítják meg az elévülést. E szabály módosítása is szükséges lenne, hiszen a szabálysértési eljárás elévülés miatt történő megszüntetéséről – az ilyen határozat esetén fennálló megküldési kötelezettség hiányában – az ügyész nem értesül.

Bízom benne, hogy az Sztv. általam felvetett hiányosságait a jogalkotó is felismeri, és a szükséges törvénymódosítást az ügyészi törvényességi felügyelet hatékonyabb érvényesülése érdekében mielőbb elvégzi.

A krimtól a kriminalisztikáig

Interjú dr. Ibolya Tiborral¹

Egy könyv vagy egy filmélmény sokszor elég ahhoz, hogy elindítson valakit egy pálya irányába. Én például a Stanley Kramer rendezte „Aki szelet vet” című film-dráma – melynek a zseniális Spencer Tracy volt a főszereplője – hatására kezdtem el még gyerekként érdeklődni a jog iránt. Ibolya Tibor – a IV-XV. Kerületi Ügyészség vezető ügyésze, aki 2010. december közepe óta a Legfőbb Ügyész Kabinetjében büntetőjogi referensként dolgozik – még szegedi joghallgató korában ugyancsak egy film, az Oliver Stone rendezte „JFK” nyomán figyelt fel az ügyészi pályára. A Kevin Costner alakította Jim Garrison new orleans-i államügyész harca az általa gondolt igazságért annyira megfogta, hogy nem is volt kérdés tovább számára a jogi pályán belüli választás.

A krimtól azonban – a jog és az ügyészség összekötő fonálán keresztül – hamarosan eljutott a kriminalisztikáig, amely iránt szenvedélyesen elköteleződött. Nemcsak ebben tér el a pályája, az érdeklődése az „átlagos” ügyészekhez képest, hanem például abban is, hogy az informatika lehetőségeit kihasználva a szakmai-tudományos munkájára egy saját weboldalt (www.ibolyatibor.hu) hozott létre, és mindemellett a www.kriminalisztika.lap.hu című gyűjtőoldalt is maga szerkeszti (bár nem ő a tulajdonosa).

Kriminalisztikai tárgyú honlapot szerkesztesz, szakmai publikációid és sikeres pályamunkád volt a témában és ráadásul tavaly megszervezted a Fővárosi Főügyészség Kriminalisztikai Körét. Honnan ez a fokozott és elmélyült érdeklődésed a téma iránt?

1994-ben kerültem az ügyészségre, tulajdonképpen úgy, hogy semmit nem tudtam az igazi ügyészi munkáról. Az általad is említett filmélményem és a magyar ügyészi gyakorlat – nem kell mondanom – köszönőviszonyban sincs egymással. Az egyetlen tanultak pedig szintén nem adtak számomra sok információt az „ügyészetről”, bár lehet, hogy ez az én hibám... Ettől függetlenül, nagy lelkesedéssel kezdtem elmélyedni a rám szignált ügyekben, de hamar szembesültem azzal a problémával, ami azóta is probléma egyébként, nevezetesen, hogy úgy adunk utasításokat konkrét nyomozati kérdésekben a zsaruknak, hogy mi magunk – az ügyészek – nem tudunk nyomozni. Legalábbis nem tanultuk, nincs benne gyakorlatunk. Szerettem volna minél jobban végezni a munkám, ezért azt kell, hogy mondjam, természetes volt számomra, hogy a nyomozás gyakorlati kérdései felé fordult a figyelmem. Ez pedig maga a kriminalisztika. Gyűjtöm a kriminalisztikai szakirodalmat, a régit is, van olyan egyébként klasszikus krimináltaktikai könyvem, amit egy zsarutól kaptam a Gyorskocsi utcában. Azzal adta ide, hogy nyugodtan vigyem el, itt úgy sem érdekel senkit... A kriminalisztika lappal, a Kör-rel és egyéb szakmai megnyilvánulásaimmal is azt szeretném

¹ Az interjút dr. Fazekas Géza készítette.

a kollégáimnak sugallni, hogy ne elégedjenek meg azzal a tudással, amit az iskolában, meg esetleg a szakvizsgára felkészülve elsajátítottak, mert az a gyakorlati munkához nem elég. Régen sem volt az, nem hogy manapság.

A felügyeletet gyakorló ügyész egy fél oldalas utasításával sokszor hónapokra kiható munkát generálhat egy nyomozás során. Aki nem valamely nyomozó ügyészségen teljesít szolgálatot, vagy nem folyik bele egy-egy kiemelt ügy nyomozati cselekményeibe, lehet, hogy soha nem szembesül az utasítás végrehajtására kötelezett nyomozó speciális szakmai szempontjaival.

Te hogy látod ezt a kérdést? Hogyan lehet – a kriminalisztikai ismeretek szélesítésével vagy más módon – a helyes arányokat megtalálni az ügyész és a különböző nyomozó hatóságok viszonylatában?

Ez egy rendkívül összetett probléma, de azért megpróbálom megválaszolni. Ahogy az előbb is utaltam rá, a kriminalisztikai tudást én már az ügyészi munka természetes feltételének tartom. De annyi legalábbis elvárható minden ügyésztől, ha utasítást ad, gondolkozzon el, hogy egyáltalán végre lehet-e azt hajtani és itt természetesen nem a jogszerűségekre gondolok. Itt van például a szembesítés. Mindenki tudja, hogy 99 százalékban eredménytelenek, sőt a bizonytalan vagy gyengébb akaratú tanúk esetén kifejezetten gyengítik az addigi bizonyítékokat, az ügyészség mégis erőlteti. Az ideális állapot ebből a szempontból tehát tényleg az lenne, ha az ügyész lenne a „legjobb nyomozó”, ez azonban nyilvánvalóan nincs és nem is lesz így. Ugyanakkor nem lehet nem észrevennünk azt a hihetetlen szakmai színvonalcsökkenést, amivel elsősorban az első vonalban küzdő ügyészeink, a kerületi ügyészségek találkoznak a kerületi rendőrkapitányságokon. Mikor én a szakmát kezdtem, szegény volt egy vizsgáló számára, ha pótnyomozásra visszakapott egy ügyet, manapság már ez nem így van. Annak idején hallottam olyan kapitányságról, ahol ha a vizsgáló visszakapott egy aktát, büntetést kellett a közös alapba fizetnie és év végén abból mentek el a zsaruk sörözni. Ha ma ez így lenne, akkor sátoros lakodalmakat lehetne finanszírozni a büntetésből, annyit hibáznak. Tehát ezzel azt akarom mondani, hogy sajnálatos módon tényleg egyre többször előfordul, hogy ténylegesen az ügyész oldja meg a rendőr helyett az ügyet, ha úgy tetszik „ő mondja meg a tutit”, ami azért baj, mert a zsaruk lassan már ezt el is várják, mert egyre kevesebb a tapasztalt parancsnok a rendszerben. Egy kétezer fős szervezet viszont nem képes egy húsz ezer fős testület helyett gondolkodni. Az eredeti kérdésre visszatérve, a helyes arányok megtalálása nagyon sokszor a vezetők és a parancsnokok közötti jó viszonyon múlik, ráadásul én hiszek a közös gondolkodás módszerében és az igazi párbeszédben is, ahol nem egymás mellett beszélnek el a vezetők, hanem megpróbálnak úgy közös platformra jutni, hogy az az ügy előbbre vitelét célozza. Anélkül, hogy konkrét ügyről beszélnék, helyi szinten például soha nem értettem meg, ha a zsaruk úgy indítottak meg egy nagy ügyet, amelyben előtte mondjuk felderítő munka is volt, hogy nem konzultáltak velünk. Lehet, hogy ténylegesen hozzá tudtunk volna a magunk részéről valamit tenni, esetleg megelőzve ezzel egy későbbi kellemetlen szituációt, mondjuk egy gyanúsítás elleni panasznak helyt adást. Nem hiszem, hogy egy előzetes szóbeli tájékoztatás nyomozati érdekeket

sérthetne, vagy ne adj isten törvénysértést jelentene. Egyébként az ügyészi ars poeticám része, hogy soha ne felejtsem el, nem vagyok sem én, sem a munkatársaim tévedhetetlenek, és eddig úgy vettem észre, adott esetben ennek elismerése nagyobb tekintélyt is ad. A másik nagyon fontos dolog pedig annak elismerése, hogy a rendőrök munkája a mi munkánktól nagyban eltérő és egyébként kutya kemény munka, amit ha hivatásszerűen végeznek, akkor is rendkívül fárasztó és idegölő. Ráadásul a zsaruknál más szervezeti érdekek érvényesülnek. Meggyőződésem, ha a rendőr érzi az ügyész részéről az empátiát, az ő hozzáállása is más lesz az ügyész felé és nem hivatásos „kekeckedőnek” fogja tartani...

A kriminalisztika mellett az informatika a másik nagy szenvedélyed. Miként jelenik ez meg a munkádban? Szerinted felhasználóként kihasználjuk-e azon innovációs lehetőségeket, amelyek egyébként az ügyészi munkánk során már a rendelkezésünkre állnak?

Azért azt tegyük hozzá, hogy felhasználói szinten érdekel az informatika. Nem használjuk ki a lehetőségeket, de ha megengeded, két részre bontva válaszolok. A nyomozás felügyeleti munkában rendelkezésünkre áll már pl. a Netzsaru, mégsem használjuk ki rendesen, aminek csak részben a szűkös sávszélesség az oka. Meggyőződésem, hogy a Netzsaru napi használatával nemcsak a saját munkánkat, hanem a rendőrök munkáját is megkönnyíthetnénk, de csak akkor, ha az nem jelenti azt, hogy minden papíralapon is ugyanúgy dokumentálnunk kell. A Praetor Praxis is nagyon jó alkalmazás. Viszont minden ügyész gépéről el kellene tudni érni az összes létező nyilvántartást, sőt néhány speciális nyilvántartást is, mint pl. a BV saját nyilvántartása. Persze, ha az ügyész még az Outlook-ot sem bírja rendesen kezelni, akkor nem fog élni ezekkel az eszközökkel sem... Elég rossz tapasztalataim vannak ebben a körben, de nem akarom fokozni.

A konkrét nyomozás során is millió lehetőség van és itt sem csak a pénzhiány az oka, hogy ezeket nem használjuk ki. Például egy híváslista elemzését remekül meg lehet csinálni célszoftver nélkül is Excel-ben. Szintén az Office része az Access, ami egy adatbázis szerkesztő, olyan összefüggéseket is ki lehet vele mutatni, amelyre az ember nem is gondolna... Nehéz program, de biztos meg lehetne tanítani a kezelését egy-két érdeklődő nyomozó kollégának. A közlekedési ügyeket feldolgozók részére is remek programok vannak, de a neten találhatsz ingyenes fantomkép rajzoló programot is. Azon mindig jót mosolygok, ha azt látom egy rendőri előterjesztésben például, hogy „meg kell állapítani az itt és itt lakó X. Y. által használt számítógép IP címét”. A kriminalisztika lapon is ki van linkelve az az oldal, ahol ez szó szerint másodpercek alatt megtehető... Az ezirányú fejlődés hihetetlenül gyors és én komolyan hiszem, hogy még az én szakmai pályafutásom során fogunk papíralapú nyomozati irat nélkül dolgozni, bíróság előtt vádat képviselni.

Melyik volt az eddigi pályád legemlékezetesebb ügye?

Beosztott ügyészként és vezetőként is sok érdekes ügyem volt és remélem még lesz is... Ügyfeldolgozó ügyészként azt hiszem az elsők között voltam, aki kénytelen volt fedett nyomozó – akkor még operatív tiszt – által gyűjtött bizonyítékokat nyílttá tétetni egy komoly kábítószeres ügyben. Elég nehéz ügy volt, amelyet

sajnos szintén rendesen elszúrtak annak idején, a másodrendű vádlottat fel is mentették. Szintén nagyon érdekes volt az a hamis vád miatt indult ügy, ahol azt kellett bizonyítanom a bíróság előtt, hogy 1956. október 31-én nem végeztek ki orosz kiskatonákat a Corvin közben a felkelők. Az újabb ügyek közül kiemelném azt az újpesti, hatvanon túli nagymamát, aki a saját kislány unokáját rontotta meg, és akit immár jogerősen is börtönbüntetésre ítélt emiatt a bíróság. Az ügynek – amelyre vezetőként volt rálátásom – kriminalisztikai szempontból is nagyon érdekes volt a bizonyítása, lehet, hogy egyszer meg is írom.

Sokan emlékezhetnek rá, amikor 2004-ben Jakupcsek Gabriella Multimilliomos című műveltségi vetélkedőjén egymás után sikerrel vetted az akadályokat. Hogyan lehet egy ilyen megmérettetésre felkészülni?

Sehogy. Az a műveltségi vetélkedő még nem a bulvárról szólt, ezért aki gyerekkorától – mint én – szeretett olvasni és érdeklődéssel fordult a világ felé, bátran indulhatott rajta. Meggyőződésem viszont, hogy a sikerben szerepe volt az ügyési mentalitásomnak is, értem ez alatt a jó értelemben vett vagányságot és a kockázatvállalástól nem idegenkedő magatartást. Büszke vagyok rá, de személyesen is ismerek több olyan ügyészt, aki jóval olvasottabb és tájékozottabb, mint én.

A szerteágazó szakmai érdeklődésed és tevékenységed mellett mi az, ami feltölt és kikapcsol?

Imádom a kemény rock zenét; kedvencem az AC/DC, a Motörhead, a Rammstein, az újabbak közül az Airbourne, a Bonafide, a magyarok közül a Tankcsapda, a Sex Action. Nagyon sokat járok élő koncertre, és – ha tehetem – külföldre is elmegyek egy jó koncert miatt. Az AC/DC-t például ötször láttam élőben, utoljára a bátyámnak köszönhetően, 2009-ben a Wembley-ben, százhat ezer fizető néző előtt és fantasztikus élmény. Gondolatban már most készülök a nyári koncertekre, szerencsére lesz miből választani.

A család, a gyerekek mellett az olvasás a másik kedves elfoglaltságom. Szépirodalmat, színvonalas krimi, tényirodalmat és hadtörténeti munkákat veszek elsősorban a kezembe. Kedvenc krimiszerzőm John Sandford, a magyarok közül pedig Kondor Vilmos. Érdekes dolog, itt is előjön a kriminalisztika, tudtad például, hogy Kathy Reichs, aki nagyon jó krimiket ír – mellel maga is igazságügyi antropológus szakértő –, az egyik könyvében név szerint hivatkozik Kósa Ferenc szegedi professzorra, aki a magzati csontok alapján történő elhalálozási kormeghatározás módszerét dolgozta ki egy szerzőtársával? Tavaly óta Kindle-t – elektronikus könyvolvasót – használok, amit egyszerűen imádom!

Ezen a ponton találkozunk a különböző érdeklődési területeim: az irodalom, az informatika; mindeközben esetleg egy-egy jó szám szól a háttérben...

Jogos védelem a mai francia büntetőjogban

A hatályos francia Büntető törvénykönyv (Code pénal) a jogos védelmet² a következők szerint szabályozza:

122-5. cikk: *Nem felelős büntetőjogilag, aki az ellene vagy mással szemben intézett jogtalan támadás előtt, vagy azzal egy időben olyan cselekményt fejt ki, amit a saját maga vagy más jogos védelme tesz szükségessé, kivéve, ha aránytalanság van a védekezés alkalmazott eszköze és a támadás súlya között.*

Nem felelős büntetőjogilag, aki azért, hogy egy vagyon elleni bűntett vagy vétség végrehajtását megszakítsa, védekező cselekményt fejt ki, amely nem lehet szándékos emberölés, amennyiben ez a cselekmény feltétlenül szükséges a cél eléréséhez, és az alkalmazott eszközök arányban állnak a bűncselekmény súlyával.

122-6. cikk: *Vélelmezni kell, hogy jogos védelmi helyzetben cselekszik az, aki azért fejt ki egy cselekményt, hogy:*

1. *éjszaka, lakott helyiségbe, betöréssel, erőszakkal, vagy megtévesztéssel való bejutást akadályozzon meg*
2. *rablás vagy kifosztás tetteivel szemben védje meg magát.*

A francia büntetőjog a jogos védelmet rendszertanilag *jogellenességet kizáró oknak (fait justificatif)* tekinti.³ Aki jogos védelmi helyzetben cselekszik, jogot gyakorol, ilyenkor a cselekmény bűncselekményi jellege eltűnik, és az elkövető büntetőjogi felelőssége kizárt.⁴ A jogos védelem ideológiai alapja az, hogy bár az egyén védelme alapvetően a társadalom feladata, ennek hiányában azonban a jogtalan támadással szemben az egyén megvédheti magát, más személyt vagy a javait, anélkül, hogy önbíráskodást vagy bosszút követne el. Fontos annak kiemelése, hogy alapvetően a támadónak kell viselnie a jogtalan támadásból eredő kockázatot: a támadó és a megtámadott érdekei konfliktusában a támadó élete és testi épsége kevésbé védendő, mint a megtámadotté.⁵ Mint az a jogszabályi ismertetésből kitűnik, a törvény külön tárgyalja a személy elleni és a vagyon elleni támadás által megalapozott jogos védelmet. A két különböző jellegű támadás esetén eltérően alakul a védekezés lehetősége.

¹ Mészáros Á., tudományos munkatárs, OKRI

² *Légitime défense*, törvényi szabályozását lásd francia nyelven: Code pénal. Dalloz, Paris, 2003. 117. o., 122. o.; illetve:

<http://www.legifrance.org/affichCode.do?idSectionTA=LEGISCTA000006149818&cidTexte=LEGITEXT000006070719&dateTexte=20101206>

³ Teillot, L. – Urbansky, P.: Droit pénal général. Bréal, Paris, 2002. 132. o.

⁴ Pradel, J.: Droit pénal. Tome 1. Introduction générale. Droit pénal général. Cujas, Paris, 1995. 379. o.

⁵ Boulloc, B. – Levasseur, G. – Stefani, G.: Droit pénal général. 19e édition. Dalloz, Paris, 2005. 337–338. o.

A személy elleni támadással szembeni jogos védelem

Bár a törvény a jogos védelmet a személy elleni támadás (*aggression contre l'intégrité physique*) esetére teszi lehetővé, a joggyakorlat kiterjeszti azt mindenfajta támadásra, érje az akár az életet, a testi épséget, az erkölcsöt, a nemi erkölcsöt, vagy a becsületet.⁶ Szintén fontos megemlíteni, hogy nemcsak a saját maga, hanem a más személy elleni támadás esetén is lehetőség van a jogos védelem gyakorlására. Akárcsak a magyar, a francia büntetőjog is részletes vizsgálat alá veszi mind a támadást, mind a védekezést.

- a) A támadás alapvetően két kritériumnak kell, hogy megfeleljen: fennálló (*actuel ou réel*) és jogtalan (*injust*) kell legyen.

A *fennálló támadás (l'actualité de l'aggression)* követelményéből egyrészt egy időbeli, másrészt egy valóság-viszony következik.

Az *időbeliséget* tekintve a támadás egy azonnal bekövetkező hátrány fenyegetését jelenti, amely csak büntetendő cselekmény elkövetésével hárítható el. A támadás tehát majdnem egyidejű a védekezéssel, csupán egy pillanattal előzi meg azt.⁷ Ebből kétirányú időbeli viszony következik. Ha a támadás *már nem áll fenn*, nem lehet szó jogos védelemről. A már befejezett támadás utáni reakció nem jogos védelem, hanem bosszú. Szintén nem lehet szó jogos védelemről egy *jövőbeni esetleges támadás fenyegetése* esetén. Akit súlyos fenyegetés ér – amely egyébként a francia büntetőjogban vétségnek minősül⁸ –, a hatósághoz fordulhat, de megelőző jelleggel igazságot saját maga nem tehet.⁹ Ha mégis, legfeljebb az ijedtségére hivatkozhat, és csupán a bíró jólelkűségére számíthat.

A *valósághoz való viszonyát* tekintve az azonnal bekövetkező hátránynak (támadásnak) *objektíve valószínűnek* kell lennie, azaz olyannak, amely nem csak a védekező képzeletében létezik. Ha a veszély ugyanis tisztán képzelt, és nincs semmi kézzelfogható alapja, vélt támadásról van szó. Ebben az esetben a jogos védelem kizárt, mivel a védelem joga feltételezi a támadás valódiságát vagy annak reális lehetőségét. A vélt támadás esetében az elkövető felelőssége legfeljebb a bűnösség szintjén zárható ki, ha a tévedése megalapozottnak tekinthető. A jogos védelemre mint jogellenességet kizáró okra csak akkor lehet hivatkozni, ha a támadás, bár nem volt valódi – azonban különböző jelek alapján, úgymint a „támadó” gesztusai, szavai –, az elkövető alappal hihette magát veszélyben, azaz a támadás valószínűnek tűnt.¹⁰ Így a francia Semmítőszék szerint jogos védelemben volt az az apa, aki

⁶ Bouloc – Levasseur – Stefani: i.m. 338. o.

⁷ Pradel: i.m. 381. o.

⁸ CP 122-17, 18. cikk, lásd:

http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?jsessionid=674007838870FC349A5795414351D9D4.tpdjo9v_2?idSectionTA=LEGISCTA000006181752&cidTexte=LEGITEXT000006070719&dateTexte=20101212

⁹ Bouloc – Levasseur – Stefani: i.m. 340. p

¹⁰ Pradel: i.m. 381-382. o.

rálőtt arra a személyre, akit támadónak tartott, de aki valójában csak a fia barátja volt, és játékból fogott pisztolyt a fiúra.¹¹

A támadás *jogtalansága* (*caractère injuste*) azt jelenti, hogy azzal kapcsolatban nem állhat fenn jogellenességet kizáró ok. Ha a támadás a törvény engedélyén vagy hatóság parancsán alapul, vagy egyébként jogszerű, a védelem nem jogos. Így például a francia büntetőeljárás törvény megengedi, hogy a tetten ért elkövetőt bárki elfogja.¹²

A támadás jogtalanságát azonban nem érinti a támadó bűnösségének hiánya: a gyermekkorú, vagy a beszámítási képességgel nem rendelkező személy támadása ugyanúgy megalapozza a jogos védelmi helyzetet, mint a magyar büntetőjogban. Ilyenkor a cselekmény objektíve jogellenes marad, mert egy szubjektív ok nem zárja ki a cselekmény büntetendő jellegét.¹³

b) A *védekezés* jellemzői: a szükségesség (*la nécessité*) és az arányosság (*la mesure*).

A *szükségesség* megítélése az elmúlt időben sokat változott. A régi francia jog szerint nem mentesült a védekező, ha volt lehetősége elmenekülni.¹⁴ Azóta azonban a szembeszállási jog került előtérbe. Ezt erősíti az a felfogás, amely a jogos védelemben nemcsak egy jog gyakorlását, hanem egy kötelezettség teljesítését is látja. Eszerint mindenki köteles fellépni az erőszakkal szemben, egyrészt, hogy helyreállítsa a megsértett jogot, másrészt, hogy megvédje a társadalmi rendet. A híres francia büntetőjogász, *Émile Garçon* szerint „a jog nem hátrálhat meg a jogtalanság elől, a menekülés [...] nem lehet törvényes kötelezettség”.¹⁵ Ami viszont jellemzi még a francia szükségesség–felfogást, az az, hogy a jogos védelem nem állapítható meg annak a javára, aki a saját vagy más védelmét a hatóság értesítése által biztosítani tudta volna.¹⁶

A szükségességen túl a védekezésnek *arányosnak* is kell lenni, azaz a támadás súlyával arányban állónak (*proportionnée à la gravité de l'attaque*). Az arányosság megítélése ténykérdés, és mint ilyen, bírói feladat. A bírói gyakorlat szerint nem hivatkozhat jogos védelemre, mert túllépi az arányosságot az, aki megöli azt a támadót, aki csupán pofon ütötte őt. Úgyszintén, ha a támadó erőszakosan nyakon ragadja a védekezőt, aki egy üres üveggel fejbe üti a támadót, és ezzel súlyos

¹¹ Cass. crim. 14 février 1957

¹² Lásd: Code de procédure pénale art. 73.

http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=DC01D896102DC06B13684C424DC92026.tpdjo12v_3?idSectionTA=LEGISCTA000006151876&cidTexte=LEGITEXT000006071154&dateTexte=20101209

¹³ Bouloc – Levasseur – Stefani: i.m. 341. o.

¹⁴ Bouloc – Levasseur – Stefani: i.m. 341. o.

¹⁵ Pradel: i.m. 385. o.

¹⁶ Cass. crim. 9 décembre 1992;

<http://www.legifrance.gouv.fr/affichJuriJudi.do?oldAction=rechJuriJudi&idTexte=JURITEXT000007542696&fastReqId=603045534&fastPos=1>

sérülést okoz, nem hivatkozhat jogos védelemre, mert a védelmi cselekmény aránytalan a támadáshoz képest (*Devaud-ügy*¹⁷).

Ha a védekezés aránytalan a támadáshoz képest, a jogos védelem *túllépéséről* van szó. A jogellenességet kizáró hatás ilyenkor nem érvényesül. Mindazonáltal ez nem jelenti feltétlenül azt, hogy a túllépő a törvény szerint járó büntetéssel fog felelni. Ha ugyanis ún. erkölcsi kényszer áll fenn, nem tekinthető bűnösnek, ha pedig eredményesen hivatkozik a túllépés körülményeire, csökkenteni lehet a büntetését.¹⁸

A védekezés arányossága végül nem jelenti azt, hogy a védekezés sohasem okozhat súlyosabb sérelmet, mint amivel a támadás fenyegetett. Így például arányos annak a nőnek a védekezése, aki megöli az őt megerőszakolni szándékozót.¹⁹

A vagyon elleni támadással szembeni jogos védelem

A vagyon jogos védelme a francia büntetőjogban nem volt és valójában jelenleg sem mentes a problémáktól. A korábbi Code pénal (1810) nem adott egyértelmű eligazítást erre a kérdésre, és számos érvet hoztak fel arra, hogy a jogos védelmet csak a személy elleni támadásokra korlátozzák. Hivatkoztak a törvény szövegére, amely csak a személy elleni támadásról szólt, arra, hogy túl nagy az aránytalanság az emberölés/testi sértés mint védelmi cselekmény és a lopás vagy más anyagi kár bekövetkezésének fenyegetése között²⁰, végül arra, hogy a vagyoni jogok sérelme esetén lehetőség van a reparációra akár a dolog visszaadása, akár a kár megtérítése által.²¹ Többen hivatkoztak azonban egy 1902-es bírósági ítéletre²², és innen eredeztetik a vagyon jogos védelmének elismertségét, ami a bírósági gyakorlatban is megszilárdult. Az emellett érvelők szerint a jogos védelem illetén kiterjesztése nem jelent veszélyt a társadalmi rendre, mert a védekezés csak abban a mértékben jogos, amennyiben arányos a támadással. *Jean Pradel* azonban felhívta a figyelmet arra, hogy ez a következtetés a korabeli bírói fórum (Chambre des requêtes, amely elvileg semmilyen szerepet nem játszott büntetőjogi területen²³) ítéletéből ered, amely csak annak a tolvajnak a polgári fellebbezéséről döntött, aki egy fraville-i birtokos halastavához ment lopni, ahol az egyik lábát elvesztette amiatt, hogy a birtokos robbanóanyagot helyezett el a tó körül, hogy megakadályozza az orvhalászatot. A bíróság az ítéletben úgy döntött, hogy a birtokost

¹⁷ Pradel, J. – Varinard, A.: *Les grands arrêts du droit pénal général*. Dalloz, Paris, 2005. 284. o.

¹⁸ Bouloc – Levasseur – Stefani: i.m. 343. o.

¹⁹ Bouloc – Levasseur – Stefani: i.m. 342. o.

²⁰ A korábbi Code pénal az élet és testi épség elleni bűncselekmények között szabályozta csak a jogos védelmet, az 1994-es új Code pénal tette azt általános jogellenességet kizáró okká.

²¹ Bouloc – Levasseur – Stefani: i.m. 338–339. o.

²² Req., 25 mars 1902

²³ http://fr.wikipedia.org/wiki/Chambre_des_requ%C3%AAtes_de_la_Cour_de_cassation_fran%C3%A7aise

nem terheli semmilyen felelősség.²⁴ A vagyon jogos védelmét végül az 1994-es Code pénal szentesítette a 122-5. cikkének 2. bekezdésében. Ez az egyik oldalról figyelembe vette azt az igényt, hogy a tulajdonos maga védhesse meg a javait, a másik oldalról viszont igyekezett elkerülni az ezzel való visszaélést azáltal, hogy szigorúbb feltételeket támasztott a jogellenesség kizártságához. A javak jogos védelmének szigorúbb szabályai vannak mind a támadás, mind a védekezés természetét illetően.²⁵

A *támadással* kapcsolatban azt kell megállapítani, hogy annak – akárcsak a személy elleni támadásnál – fennállónak és jogtalannak kell lenni. A támadás a törvény szerint ugyanakkor csak büntett vagy vétség lehet, kihágás nem.

A vagyon elleni támadás esetén a *védekezéssel* kapcsolatban mind a szükségesség, mind az arányosság szigorúbban ítélendő meg. A védelmi cselekménynek *szigorúan szükségesnek* kell lennie a cél eléréséhez, és a bűncselekmény súlyával arányban állónak. Az *arányossággal* kapcsolatban azt kell megemlíteni, hogy a törvény szerint a vagyoni javak védelme nem járhat szándékos emberöléssel.

²⁴ Pradel: i.m. 386. o.

²⁵ Teillot – Urbansky: i.m. 133. o.

A büntetőeljárás gyorsítása a francia jogban – I. rész

Az elmúlt néhány évtizedben a büntetőeljárások gyorsításáról, a bíróságok tehermentesítéséről nagyon sokat hallunk. Európa-szerte problémát jelent a büntetőügyek ésszerűtlen elhúzódása, melyen az államok úgy igyekeznek segíteni, hogy elfogadjanak és működtetnek olyan jogintézményeket, melyek sokszor a hagyományos eljárási alapelvek, néha az eljárási tradíciók részbeni feladásával járnak. Ez a jelenség Európa egyetlen országát sem kerülte el, legyen az akár az opportunitás, akár a legalitás elve mentén felépített eljárási rendszer. Jelen tanulmányban egy kontinentális, de a hazaitól eltérő alapelvekre épített eljárási rendszerű állam gyorsító mechanizmusait vizsgálom. Nézzük, hogy az opportunitás talaján berendezkedett Franciaország milyen megoldásokat ismer a büntetőeljárás gyorsítására.

A büntetőeljárás alternatívái – az ügyész mérlegelési jogköre

Az eljárási alternatívák a francia büntetőjog mára nélkülözhetetlen jogintézményei, ugyanis a bűncselekményekre adott jogi válaszok megközelítőleg harminc százalékát teszik ki.² A francia Büntetőeljárási Kódex (továbbiakban CPP) 40-1 cikke szerint, *„amennyiben az ügyész úgy ítéli meg, hogy egy ilyen intézkedés alkalmazása (mármint az eljárási alternatívák) elegendő, hogy a sértettnek okozott kár megtérüljön, a bűncselekménnyel megsértett társadalmi béke helyreálljon, vagy a terhelt reszocializációját elősegítse, mielőtt a vádemelésről döntene, közvetlenül, vagy egy hivatalnok, vagy az ügyészségi mediátor útján, elrendelheti a következő intézkedéseket...”*

Figyelmeztetés a törvényre

Az ügyész közli a terhelttel a nyomozás megszüntetésének tényét, felhívja figyelmét az elkövetett bűncselekmény következményeire és a vonatkozó büntetési tételekre. Tudatosítja, hogy a terheltnek, mint minden állampolgárnak, tiszteletben kell tartani a törvényeket, ha a jövőben újabb bűncselekményt követne el, nyomozás elrendelésére kerül sor. Általában nem is az ügyész személyesen, hanem az *„ügyészi megbízott”* útján látja el ezt a feladatot.³

¹ Pápai-Tarr Á., egyetemi tanársegéd DE-ÁJK, Büntetőjogi és Kriminológiai Tanszék

² Az Igazságügyi Minisztérium honlapján közzétett statisztikai adatok alapján 2005-ben 421.169 ügy (28,8 %), 2006-ban 467.578 ügy (30,7 %) került ebben a formában elintézésre. Fiatalkorúaknál ez az arány még nagyobb, 2005-ben 44,4 %, 2006-ban 46,6 % volt. Ez a tendencia azóta is megfigyelhető. Ld.: http://www.justice.gouv.fr/art_pix/1_chiffrescles07.pdf

³ Az 1999. június 23-i törvény és a 2001. január 29-i rendelet intézményesítette az ügyészi megbízott és az ügyészi mediátor jogintézményét a francia jogban. Mind természetes,

A terhelt valamilyen egészségügyi, szociális, vagy szakmai intézmény felé történő orientálása

Az egyéniesítésre ad lehetőséget, hiszen az elkövetett cselekmény természetéhez igazodva, illetve a terhelt személyének megfelelően többféle alternatíva választható. A jogalkotó megkönnyítette az ügyészek helyzetét és néhány tipikus esetre ajánl immáron kész megoldásokat.

Állampolgársági tanfolyam vagy gyakorlat

Az intézkedés legfontosabb célja, hogy felhívja a figyelmet a demokratikus társadalom értékei és a tolerancia fontosságára, hogy megértesse az emberi méltóság sérthetetlenségét, melyeken egy társadalom alapjai nyugszanak.⁴

A gyakorlat a terhelt hozzájárulásával írható elő, így kizárt elrendelése a távollétben.⁵ Időtartamát az ügyész határozza meg, de nem haladhatja meg az egy hónapot. A gyakorlatnak személyre szabottnak kell lenni, ennek megfelelően az ügy ismeretében a szervezéssel foglalkozó intézmény egy előzetes tervet dolgoz ki, melyet az ügyésznek kell jóváhagyni.⁶ A felmerült költségeket a terhelt fizeti, de ennek összege nem haladhatja meg a kihágások harmadik kategóriájával szemben alkalmazható pénzbüntetés felső határát.⁷

Kábítószerfüggőséget gyógyító kezelés különböző formái

Ezen belül két megoldást ismer a francia jog. Egyrészt a tényleges orvosi kezelést, mely egy 6 hónapos, szükség esetén három alkalommal meghosszabbítható terápiát takar. Másrészt 2007 óta elrendelhető a kábítószer fogyasztás veszélyeit bemutató gyakorlaton való részvétel, mely sokkal inkább egy tanfolyamhoz hasonlít, ahol pszichológus, pszichiáter különféle módszerekkel igyekezik megértetni a kábítószer-fogyasztás veszélyeit.

A közutak biztonságát elősegítő tanfolyam

Ennek célja tudatosítani, hogy milyen veszéllyel jár a közlekedési szabályok megszegése, melyek azok a tényezők, amelyek miatt a közutakon biztonságérzetünk hiánya kialakul és fokozatosan nő.⁸ Ennek megfelelően megdöbbentő statisztikai adatokkal, képekkel, ábrákkal, videó felvételekkel, vagy ha jobban tetszik, a valósággal szembesítik a terheltet.

A tanfolyam minimum tizenhat óra, ami legalább két napra oszlik.

mind jogi személy ügyészi megbízottá válhat, ennek érdekében azonban egy előzetes minősítő eljáráson kell részt venni, és szigorú szakmai, etikai elvárásoknak kell megfelelni.

⁴ Seuvic, J-F.: Stage de citoyenneté. RSC, avril-juin 2004. 381. o.

⁵ Desportes, F. – Le Gunetrec, F.: Droit pénal général. Douzième édition. Economica, Paris, 2005. 751. o.

⁶ Décret n°2004-1021 du 27 septembre, Art. R. 131-37.

⁷ A CP 131-13 cikke alapján maximum 450 euro.

⁸ Pin, X.: Stage de sensibilisation á la sécurité routière. Lexis Nexis SA., 2006. 4. o.

Egy előzetes eljárás keretében választják ki a szervezéssel foglalkozó személyeket illetve intézményeket.⁹ A tanfolyamok specializálódhatnak aszerint, hogy mi volt a kiváltó oka az intézkedés elrendelésének. Ilyen lehet pl. a sebesség túllépés, ittas járművezetés, nehézsúlyú gépjárművel elkövetett közlekedési bűncselekmény stb.

Szülői felelősséget tudatosító tanfolyam

A bűnmegelőzést célzó 2007. március 5-i törvény vezette be ezt a teljesen új gyakorlati formát.¹⁰ Leginkább kiskorú sérelmére elkövetett bűncselekmények, például kiskorú veszélyeztetése, illetve családelhagyás, tartás elmulasztása stb. esetén alkalmazható. Célja a szülők felelősségtudatának elmélyítése, tettük következményeivel való szembesítése, és figyelmük felhívása a gyermeknevelés jogi, gazdasági, szociális és erkölcsi követelményeire.¹¹

A terhelt kötelezése a törvény és más jogszabályoknak megfelelő állapot létrehozására¹²

A rendelkezés keretei között az ügyész határidő tűzésével kérheti a terheltet, hogy az rendezze jogszabályoknak megfelelően helyzetét, hagyjon fel egy jogellenes állapot fenntartásával, mely magát a bűncselekményt eredményezte.

A bűncselekménnyel okozott kár megtérítése¹³

Meg kell különböztetnünk ezt az intézkedést a büntetőjogi mediációtól. Az ügyész ugyanis anélkül, hogy mediációt rendelne el, kötelezheti a terheltet a sértett kárának a megtérítésére.

Távoltartó intézkedés

A CPP szerint: „amennyiben a terhelt a bűncselekményt házastársa, élettársa vagy polgári jogi szerződés szerinti partnere, vagy saját gyermekei, vagy házastársa, élettársa, partnere gyermekei sérelmére követte el, a terhelt megkérhető, hogy hagyja el a lakást vagy házat, és adott esetben tartózkodjon az abban vagy annak közvetlen környezetében való megjelenéstől, illetve amennyiben szükséges, egészségügyi, szociális, vagy pszichológiai kezelésen vegyen részt.” Ezek a rendelkezések alkalmazhatók abban az esetben is, ha a terhelt volt házastársa, élettársa, vagy vele korábban polgári jogi szerződéses partneri viszonyban lévő személy sérelmére követte el a cselekményt.

⁹ Ennek részletszabályait egy 1992. június 25-i rendelet szabályozza. Décret n°92-559 du 25 juin 1992.

¹⁰ Bevezetését éles viták előzték meg. A Szenátus több tagjának is az volt a véleménye, hogy nem lehet egy néhány órás tanfolyamon szülői hivatásra nevelni az embereket. Ld. a véleményeket részletesen: <http://www.senat.fr/cra/s20060921/s20060921H22.html> - 17k

¹¹ Décret n°2007-1388 du 26 septembre 2007 pris pour l'application de la loi n° 2007-297 du 5 mars 2007 relative à la prévention de la délinquance et modifiant le code pénal et le code de procédure pénale

¹² CPP Art. 41-1 cikk 3° bekezdés

¹³ CPP Art. 41-1 cikk 4° bekezdés

Büntetőjogi mediáció

Az első gyakorlati tapasztalatokat a '80-as évek elejére datálhatjuk. A gyakorlat megelőzte az intézményi kereteket¹⁴, egyes ügyészségek ugyanis áldozatvédő szervek közreműködésével – anélkül, hogy törvényi felhatalmazásuk lett volna – kísérletet tettek a mediáció alkalmazására, melyet abban az időben „büntetőjogi békítésnek” neveztek. A jogi keretet végül egy 1993. január 4-én született törvény teremtette meg.¹⁵

Az alkalmazási feltételek közül kiemelt helyet foglal el a mediáció *kárhelyreállító* funkciója. A mediáció keretein belül az áldozat meghatározhatja az általa kért kártérítés természetét, mértékét és annak módját.¹⁶ A mediáció második feltétele a bűncselekménnyel megsértett *társadalmi béke helyreállításának követelménye*. A bűncselekmény elkövetése mindig valamilyen társadalmi érdeket sért. A mediáció sokkal megfelelőbb formája ezen társadalmi probléma helyreállításának, mint a hagyományos büntetőeljárás.¹⁷ A mediáció célja a *terhelt reszocializációjának* elősegítése, melyet leginkább az elítélés és a büntetett előlethez fűződő hátrányos következmények elkerülése eredményez. Az eljárás lefolytatására csak a *felek együttes hozzájárulásával* kerülhet sor. A törvény nem pontosítja, hogy milyen formában van szükség ennek a megadására. A gyakorlatban a mediátor feladata a hozzájárulások beszerzése, amikor a feleket értesíti az eljárás lehetőségéről.

A jogalkotó által adott kritériumokon kívül a gyakorlat is kialakított figyelembe veendő szempontokat. Nevezetesen, mediáció csak *bűncselekmény elkövetése* esetén alkalmazható, vagyis jegyzőkönyv rögzítse, hogy bűncselekmény elkövetése történt és bizonyos nyomozati cselekményeket már végrehajtottak. A *bűncselekmény súlya* is fontos szerepet játszik a kiválasztásnál, súlyos büntett vagy vétség esetén nem lehet mediációt igénybe venni.¹⁸ A francia jog azonban meghagyja a szabad mérlegelés lehetőségét az ügyésznek, és nem köti konkrét büntetési tételhez a jogintézmény alkalmazását. Alapvető követelmény, hogy a *terhelt személye ismert, és az ellene felhozott tényeket nem vitatja*. Ez tulajdonképpen azt jelenti, hogy a terhelt beismeri a bűncselekmény elkövetését, amennyiben ez nem így lenne, a mediáció az ártatlanság vélelmét sértené.¹⁹

Ezen túlmenően a terheltnek *első büntényesnek* kell lenni, a gyakorlat ugyanis kizárja a mediáció kedvezményéből a visszaesőket.²⁰

¹⁴ Faget, J.: L'institutionnalisation de la médiation: réflexion á partir de l'exemple française. In.: Justice réparatrice et médiation pénale. L'Harmattan, 2003. 228. o.

¹⁵ Loi n°93-2 du 4 janvier 1993.

¹⁶ Mbanzoulou, P.: La médiation pénale. Ed. L'Harmattan, 2002. 22. o.

¹⁷ Berg, R.: Médiation pénale. Rép. Pén. Dalloz, sept 1999. 8. o.

¹⁸ Franciaországban nincs konkrét büntetési tételkeret megadva, amin belül alkalmazható illetve amin kívül már nem alkalmazható a büntetőjogi mediáció.

¹⁹ Mbanzoulou: i.m. 20. o.

²⁰ Berg: i.m. 9. o.

Jelenleg a közvetítő szerepét mind természetes, mind jogi személy betöltheti. A gyakorlatban leggyakrabban áldozatvédő szervekkel találkozunk.²¹ A közvetítői tevékenység csak szigorúan minősítő eljárás után gyakorolható, ugyanis a francia Btk. kihágásként pénzbüntetéssel szankcionálja, ha valaki az előzetes eljárás nélkül, vagy mandátumának visszavonása után közvetítői eljárást lefolytat, mintegy a közvetítői státuszával visszaél.²²

2004 óta a mediátorok megbízatása először egyéves próbaidőre szól, amennyiben ez sikeresen telik el, akkor 5 évre kapnak kinevezést.²³ Ennek a határidőnek a lejártával újból kérelemmel kell fordulni az ügyészséghez, és egy újabb minősítő eljáráson kell keresztül menni. A CPP R.15-33-33. cikke felsorolja azokat a kritériumokat, melyeknek egy hivatásos közvetítő meg kell feleljen. Ennek megfelelően nem gyakorolhat semmilyen jogi tevékenységet hivatásszerűen, nem lehet büntetett előéletű, és meg kell felelnie a függetlenség, pártatlanság követelményeinek és szakmai elvárásoknak.²⁴ Ezen kívül a mediátor nem lehet 75 évesnél idősebb. A törvény nemcsak a jogi tevékenységet hivatásszerűen végzőket zárja ki, hanem ezek hozzátartozói elé is szigorúbb feltételeket gördít, így csak az igazságügyi miniszter engedélye alapján töltheti be ezt a szerepkört bíró, ügyész és egyéb igazságügyi ügyintéző házastársa, élettársa, felmenője és egyéb oldalági rokona, valamint polgári jogi szerződés alapján családjogi jogviszonyban vele együtt élő társa.

A mediációs tárgyalás kétféle módon, közvetlenül vagy közvetve történhet. Közvetett mediáción azt értjük, amikor mindkét fél hozzájárul az eljárás lefolytatásához, de valamelyikük, vagy éppen mindkettőjük visszautasítja a személyes találkozást a másik féllel. Ebben az esetben a közvetítő külön-külön találkozik a felekkel, és próbálja a mindkettőjük által elfogadható megállapodás létrehozását elősegíteni.²⁵

Közvetlen mediációról akkor beszélhetünk, ha mind a terhelt, mind az áldozat elfogadja a személyes találkozás lehetőségét. Ennek a szakasznak a feladata a konfliktus békés úton történő rendezése. A tárgyalás kétféle eredményre vezethet. Sikeres

²¹ A büntetőjogi mediációs esetek 70%-át áldozatvédelmi szervezetek látják el, csak a legjelentősebbeket említve: INAVEM (Institut National d'aides aux Victimes et de Médiation); CLCJ (Comité de Liaison des Associations de Contrôle Judiciaire); APERS (Association de Prévention et de Réinsertion Sociale)

²² A Code Pénal Art. R645-8-1 cikke rendelkezik arról, hogy az ügyészi mediátor, amennyiben visszaél ezzel a minőséggel, és minősítő eljárás nélkül, vagy megbízása visszavonása után végez büntetőjogi mediációt, kihágást követ el, és a kihágások 5. kategóriájának pénzbüntetésével lehet sújtani. Ez a kihágásokért kiszabható legsúlyosabb pénzbüntetést jelenti. Ennek mértéke a Code Pénale 131-13 cikke szerint maximum 1500 euro, visszaeső bűnelkövetőnél pedig maximum 3000 euro.

²³ Ugyanakkor az ügyészt megilleti az a jog is, hogy amennyiben a mediátor nem megfelelően látja el munkáját, vagy akármelyik mediátorra válási feltételnek nem felel meg, még a mandátuma lejárta előtt visszavonhatja a megbízását.

²⁴ Ld. részletesen: Mbanzoulou: i.m. 28. o.

²⁵ Bonafé-Schmitt, J. P.: La médiation pénale en France et aux États Unis. LGDJ. 1998. 78. o.

a mediáció, ha létrejön a megállapodás, amit mindkét fél elfogad. Amennyiben nincs ilyen megállapodás egyik vagy esetleg mindkét fél hibájából, a mediáció sikertelen. Amennyiben a felek között nem körvonalazódik megállapodás, a mediátor egy összefoglaló jelentést küld az ügyésznek.²⁶ Ebben nem részletezi, hogy kinek a hibája miatt nem jött létre megállapodás, és a felek viselkedését sem ecseteli. Ebben az esetben az ügyész mérlegelési jogkörénél fogva vagy megszünteti a nyomozást, vagy vádat emel, esetleg a büntető utat elkerülő más megoldást választhat.²⁷ Amennyiben a felek között megállapodás jön létre, ezt a közvetítő írásba foglalja, és mindkét fél aláírja. A megállapodásnak kellően részletesnek kell lenni, pontosan meg kell határozni a kártérítés összegét, a fizetés időpontját, módját, a részletekben történő teljesítés valamennyi szabályát. Az anyagi kártérítésen kívül szimbolikus reparációban is megállapodhatnak. A mediátornak mindig meg kell győződnie arról, hogy a felek valóban képesek-e ígéreteik megtartására.

A francia büntetőjogban már hagyománya van a mediációnak. Két ponton szeretném felhívni a figyelmet a francia megoldás hibájára avagy hiányosságára, ami a nemzetközi dokumentumok által támasztott követelményeknek sem felel meg maradéktalanul. Egyrészt nem érvényesül a mediáció általánosan elérhető jellege az eljárás valamennyi szakaszában. Amennyiben az ügyész nem dönt a mediációs eljárásra utalásról, akkor a bíró később ilyen döntést már nem hozhat.²⁸ Másrészt komoly kritikaként fogalmazódik meg, hogy a mediációs tárgyalás eredményeként létrehozott megállapodás nem jelent *res iudicatá*t a francia jogban, holott nemzetközi dokumentumok egyértelműen megfogalmazzák ezt a követelményt. Az ilyen döntések az Unió országainak egymás közötti viszonylatában is ítélt dolgot jelentenek. Így előfordulhat olyan szélsőségesnek mondható helyzet, hogy más állam elismeri ugyanannak a francia megállapodásnak a *res iudicata* hatását, amelynek a belső jog ilyen következmény nem tulajdonít.²⁹

Ezen hibákat leszámítva mondhatjuk, hogy egy jól működő jogintézménnyel van dolgunk. Ennek ellenére az elmúlt években problémaként merül fel, hogy a mediáció kezd egy lenni a büntetőeljárás számos alternatívái közül, és kezdi elveszíteni valódi célját.³⁰ A gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy az ügyészek egyre kevesebb alkalommal fordulnak ehhez az alternatív vitamegoldáshoz és más alternatívák alkalmazását preferálják. 2002-ben még 40.647 alkalommal fordultak az ügyészek a büntetőjogi mediációhoz, addig 2006-ban már csak 29.140 ügynek volt ez a gyorsított elintézési formája.³¹

Folytatása következik.

²⁶ Terrance, I.: *Les médiateurs*, RPDP, no 4, 2005. 919. o.

²⁷ Uo.

²⁸ Kivételt képez a fiatakorúak eljárása.

²⁹ Ld. C-187/01, C-385/01 Gözütok és Brugge [2003] ECR I-1345.

³⁰ A konferenciaelőadás anyaga kézirat formájában

³¹ http://www.justice.gouv.fr/art_pix/1_stat_anur08_20090317.pdf *Annuaire statistique de la justice*. Éd. 2008. 113. o.

Family Business – Családi vállalkozás

A gazdasági élet az általában vett társadalmi újratermelés sajátos része. Nem kizárólagos, de fontos formája. A társadalmi újratermelés tágabb értelemben magában foglal olyan intézményeket is, amelyek nem a gazdaság, ha tetszik, a rentabilitás elve alapján működnek, ilyen legfőként a háztartás, ahol az emberek újratermelik holnapi munkaerejüket, és fölnevelik a jövő nemzedékeit, ami által a kultúrájukat (nyelvüket, erkölcsüket, intézményeiket) továbbéltetik, ha tetszik kulturális tőkéjük értékét biztosítják. Evvel együtt is a mai világban, amely az emberiség rendkívüli történelmi pillanata, a gazdasági életnek kitüntetett szerepe van – ezt az állapotot kapitalizmusnak nevezzük. E kitüntetett helyzetű szféra egyik legjellegzetesebb megjelenési formája a vállalkozás. A kapitalizmus azon, többek között jogi intézmények összessége, amelyek a javak és az előállításukhoz szükséges tényezők helyettesítését, kicserélését térben és időben, tehát széles körben és tartósan ismétlődően lehetővé teszik. A vállalkozás az emberi személyiség hozzájárulása a kapitalizmus amúgy meglehetősen személytelen gépezetéhez, *J. A. Schumpeter* szép megfogalmazása szerint „kormányzás uralom nélkül”.

Hazánkba a kapitalizmus többször is eljött látogatóba. Eljött a nyugat-európai korai kapitalizmussal, amikor a korabeli ország nemesfémhányáinak hozama szabályozta a kor patrícius nagykereskedőinek és uralkodóinak érdekeltségét, és hazánk lehetőségeit az oszmán hódítási törekvések elhárításában. Eljött a Habsburgok újraberendezési törekvéseivel – gondoljunk az okszerű mezei gazdálkodásra törekvő jó pár nagybirtokosra. Eljött a XVIII-XIX. század fordulójának kettős forradalmával. A francia háborúk egyrészt, a kontinens észak-nyugati területeinek népességrobbanása és városiasodása másrészt keresletet teremtettek, hogy úgy mondjuk, szívó erőt jelentettek a hazai termékek iránt. Hadivállalkozókból lett kereskedők kutatták a mezőgazdasági termékek (részben élelmiszerek) iránt megnövekedett kereslet kielégítésére alkalmas forrásokat, forgalmi és fizetési eszközöket. Ez a konjunktúra addig tartott, amíg a vasút a maga pedantériájával nem értéktelenítette el e vállalkozók üzleti trükkjeit és titkait. E vállalkozók túlélésének jelentős tényezőjét jelentették családi kapcsolataik.

A XIX. századdal megindult változásoknak tartós hatása volt, többek között azért, mert kikényszerítették a fejlettebb országokban már kipróbált kereskedelmi, forgalmi és fizetési intézmények meghonosítását. A század derekán a magyar álladalom (másként szólva a rendiség) versenyt futott a kapitalizmussal, és veszített. Az átalakulás során formailag ugyan megőrizte alkotmányát, de a század utolsó évtizedeitől kezdődően csúcsra járatott kapitalizmus intézményei nagymértékben az osztrák és német, illetve porosz intézmények átvételei voltak. Bár

¹ Halmos K., történész, ELTE BTK

a gazdasági élet legnagyobb méretű szereplői részvénytársasági (vagy állami üzemi) formában működtek, e cégek mögött befektetőkként, de gyakran a vállalkozás frontvonalban álló működtetőiként is komoly családi hálózatokra bukkanhatunk.

Ez a kapitalizmus erőteljes volt, nem is egyszerre tűnt el. Előbb a világháború hadigazdálkodása kezdte lerontani intézményeit, majd a harmincas évek első felének nagy válsága után a gazdaság maga is igényelni kezdte a maga is gépezetté fejlődött állam beavatkozását. A nyugat-európai szociális jóléti állam kiépítésével párhuzamosan, de – szovjet befolyás alá kerülve – annak intézményi változtatásait messze és diszfunkcionálisan túlhajtva, és főként a legnagyobb létszámú tulajdonos osztály, a parasztság mint kollektívum megsemmisítésére törve gazdasági életünk egy államkapitalista fázison keresztül pártállami befolyás alatt álló tervgazdasággá lett. A vállalkozás szelleme csak „fű alatt” élt tovább, legnagyobb részt a mezőgazdasági termelő szövetkezetek háztáji gazdaságaiban, kisebb részben a maszekok, gebinesek, majd a kádári rezsim utolsó éveiben a géemkázók tevékenységében. Az üzleti bizalom minden intézményes formája kiirtatván, a pártállami nomenklatúrához fűződő „vertikális” kapcsolatok mellett nagy szerephez jutottak a „horizontális” családi-rokoni kötődések is.

A kapitalizmus legutóbbi kiadása az évtizedes kollektív felejtés után nem tudott a régi intézményekre építeni, még nevüket is elfelejtette – régi lassan megmagyarosodott németes-olaszos megnevezések helyébe angol és amerikai kifejezések léptek. Ami az új tőkés rend személyi állományát illeti, kezdetben még úgy tűnhetett föl, hogy a pártállami fagyott talajban csírázó kezdeményekből nemzeti burzsoázia alakul ki. A marxizmus-leninizmus esti egyetemeken edzett nép kapitalizmusképe öltött testet (csak emlékeztetőül: az állammonopol-kapitalizmus imperializmusa a kapitalizmus legfelsőbb foka), mintegy reprodukálva marxisták és konzervatívok közös elképzelését a termelő, illetve harácsoló kapitalizmusról (a schaffendes és raffendes Kapital fogalompárosa a marxizmus és a jobboldal között ingadozott *Werner Sombart*tól származik). Miközben a vállalkozók szívesen látták és láttatták magukat self-made-man-ekként, a siker egyik záloga a közpénzekhez való hozzáférés volt. Még ha ennek ellenére is létrejöttek és meg tudtak maradni olyan vállalkozások, amelyek már nem csak tulajdonosuk személyes kapcsolataitól függtek. A család és a rokonság mindkét esetben fontos szerepet játszhatott. Az egyikben a titkolandó kapcsolatok elleplezőjeként, a másikban a bizalom mint termelési tényező legolcsóbb forrásaként.

Családi kapitalizmus a nagyvilágban

Mielőtt azonban a családi kapitalizmust a nyugathoz képest mért elmaradottság tüneteként könyvelnénk el, érdemes megfontolni, hogy a családi vállalkozások mind a mai napig jelentős szerepet játszanak a hajdani Vasfüggönyön túli Európa gazdasági életében is. Ezt az azonosságot nehéz volna azonos okokkal megmagyarázni. Az első kérdés tehát: mihez képest mutatkozik különbség a vállalati

tulajdonlás családi és nem családi formája között? E kérdés megválaszolásához a vállalkozástörténet lesz segítségünkre.

Az elmúlt fél évszázad bízvást legjelentősebb vállalkozástörténésze, az amerikai *A. D. Chandler Jr.* volt az, aki munkássága során elvi szinten megfogalmazta az észak-amerikai (gyakorlatilag az egyesült államokbeli) és az európai vállalati fejlődés különbözőségét. Elmélete röviden összefoglalva a következő: a nagyvállalatok nem azonosak a nagyüzemekkel, legyenek ezek ipariak vagy kereskedelmiek. Nagyüzemek „mindig” és „mindenütt” voltak, az európai középkortól kezdve mindenképpen, még akkor is, ha a régebbi nagyság léptéke nem mérhető a maiéhoz. Elég ha a középkori nagybirtokok malmaira, a katedrálisépítésekre, a hajógyárakra, városi serfőzdekre vagy az újkor bányáira és kohóira gondolunk. Ezekben az üzemekben a munka megosztása és megszervezése a megmunkálás és a termelés fázisára terjedt ki. Ehhez képest a XIX. század utolsó harmadától az Amerikai Egyesült Államokban új jelenségként megjelent az, amit a szerző modern nagyvállalatnak nevezett. Az új szerveződési forma a gőzvontatáson alapuló vasúttársaságoknál alakult ki.

A vasútépítés nagy tőkekoncentrációt igényelt, ami jelentős idegen tőke bevonását tette szükségessé. A tőkések a társaságok igazgatóságán keresztül ellenőrizhették volna a vállalatot, de a menetrendek karbantartása, a hosszútávú szerződések napi igényekhez aktualizálása lehetővé és szükségessé tette, hogy egyes alkalmazottak kiemelkedjenek az irodisták tömegéből és az egész ügyvitelt átlásák és közben tartásák. A folyamat során munkakörök alakultak ki, melyek függetlenedtek az őket éppen betöltő személyektől. A vasúti szállítás ráadásul csökkentette a szállítási költségeket, vagy másként növelte az egységnyi költséggel elérhető térségek nagyságát. Ez a folyamat visszahatott az ipari fejlődésre, hiszen egyre nagyobb méretű üzemek válhattak rentábilissá.

E folyamatnak volt egy technológiai és egy piaci hatása. Az első azt jelentette, hogy a nyersanyag-feldolgozásban elterjedhettek az úgynevezett folyamatos eljárások, amelyek során a munkamenet különböző fázisai időben egymás mellett folyhattak. Itt gondolhatunk a különböző lepárlási (olaj, szesz), darabolási (fa), aprítási-őrlési, sajtolási (növényi olaj) folyamatokra. A piaci hatás az volt, hogy az egyre nagyobb kapacitású üzemek (scale) területileg is koncentráltak, a kisebb telephelyek felszámolódtak (a nagy halak megették a kishalakat). Mivel azonban Észak-Amerikában (alacsony népsűrűség mellett) a központi területektől távolodva (a déli államoktól eltekintve) nem csökkentek a reáljövedelmek, a nagyüzemeknek el kellett érniük fogyasztóikat – ebből következően a vállalatok saját értékesítési hálózatot hoztak létre és márkákat építettek föl. Üzem és piac távolodása így hozta létre a modern nagyvállalatot, amelyet a termelés és értékesítés egysége, a csereszabatosság és a márkák uralma jellemez. Chandler a bürokratikus vállalatot fejlettebbnek tekintette, mint a családi vállalkozást. Írásaiban a Ford-művek, a talán legnagyobb amerikai családi cég, jobbra kaotikus adminisztrációjú, riasztó ellenpéldaként szerepelt. A nagy vállalkozástörténésznek már nem kellett megérnie, miként zúzza szét teóriáját a legutóbbi válság, melynek

során a nagy rivális, a General Motors csődbe ment, míg a Ford egészen jól vette az akadályt.

Az európai helyzet más volt, mint az észak-amerikai. A fejlett észak-nyugat-európai régió termelésének saját maga volt a piaca is, csak a növekvő termelékenység miatt keletkező többletet kellett másutt elhelyezni. Emiatt a termelés és kereskedelem integrációjára nem volt szükség, és a vállalatszervezés sem a bürokratikus irányban haladt. Ennek megfelelően a családi vállalkozások sokkal virulensebbek voltak. Bár a személytelen tőkebefektetés jogi formái Európában is kialakultak, a családi vállalkozások a háztartások és az üzemek eltérő dinamikájából adódó feszültségek enyhítésére használták ezeket. Gondoljunk itt arra, hogy az öröklés során az egymásra következő nemzedékek egyre nagyobb létszámúak voltak, míg a vállalatirányítás hatóköre (scope) növekedvén, a vezetéshez egyre kevesebb káderre volt szükség. De feszültség alakulhatott ki abból is, ha – akár készítés híján, akár valamilyen családi katasztrófa hatására – valaki nem vette át a neki szánt posztot.

Míg az amerikai vállalatszerveződés viszonylag könnyen fogható egy modell ernyője alá, az európaira, már csak a családi képletek sokfélesége miatt is, a változatosság a jellemző. Figyelembe véve a kiindulási körülményeknek az Atlanti Óceán két partján mutatkozott különbségét, nehéz volna azt mondani, hogy ezek az intézményi formák ne lettek volna egyenrangúak. A jobb–rosszabb kérdése valójában (s tegyük hozzá: Chandlernél is) csak a második világháború után, az Egyesült Államok dominanciája és európai szerepvállalása idején merült föl. Előbb az üzleti életben kezdett hódítani az amerikai minta, majd átterjedt a szellemi életre is. Például a brit történetírásban megkísérelték a birodalom hanyatlását és a dominanciavesztést az üzleti élet szereplőinek a nyakába varrni, és a geopolitikai folyamatokat a vállalkozók eldzsentrisedésére, feudalizálódására visszavezetni. De éppen ezek a viták voltak azok, amelyek során a nyugat-európai történészek elkezdték föltárni az európai fejlődés sajátosságait.

A jelenlegi hazai helyzet

Amiként az az eddigiekből látható, a hazai és a kelet-közép- (vagy ha tetszik: a közép-kelet-) európai fejlődési út különbözik mind az amerikaitól, mind pedig a nyugat-európaiktól. Hozzánk az amerikai nagyvállalati szerveződés kétszer jött el. Előbb közvetve, a tervgazdálkodás formájában. (Forradalmáraink azt hitték, hogy ez az intézményi fejlődés kiiktatta a piacot, és nem vették észre, hogy az USA-ban piac tőkepiacként továbbra is komoly szabályozó szerepet játszott.) Másodjára az alkotmányos berendezkedés visszatértével, amikor eldőlt, hogy az elmaradottság csökkentését ezen az úton kísérlik meg a poszt-kommunista országok.

Ebben a helyzetben a családi kapitalizmus és a közép- és kisvállalatok (a kormányzati bürokrácia terminológiájával: a kkv-szektor) csak másodlagos szerepet játszhattak. A családi folytonosság is csak mérsékelten állhatott helyre. Ilyen eset

volt a Zwack-gyáré, de még itt is a legfelső politikai élet beavatkozására volt szükség a kontinuitás megerősítéséhez. A családi vállalkozások megerősödésére kétségkívül szükség volna, hiszen az üzleti életnek ez a szektora lehetne összességében a legnagyobb foglalkoztató. Egy másik ok, hogy a családi vállalkozások termelési kultúrák hordozói, ha tetszik az ország kulturális szintjének emelői. Az ország jelenlegi helyzetében, az Európai Unió tagjaként arra is volna esély, hogy a családi vállalkozások a nyugati minták szerint erősödjenek meg. Ennek megvalósulásához szükség volna azonban néhány tényező megerősödésére is. Kettőt emelek ki. Az egyik a tulajdonlás kérdése. Hazánkban, érthető okoknál fogva, a tulajdonlás érzete gyöngé. Sokak számára nem különbözik a birtoklásától, miközben elég általános érzés az, hogy a tulajdonjogok vitás esetekben nehezen érvényesíthetőek. A másik a demográfiai tényező. A családi vállalkozások fennmaradásának elemi föltétele a következő nemzedékek megszületése. Amiként a túl sok utód sajátos visszacsatolások útján a családi vállalkozások meggyöngyüléséhez vezethetett, akként, de közvetlenül, kevés utód ellehetetlenítheti a vállalkozást. Manapság az egyes emberekben fölhalmozódó humán-tőke óriási jelentőségre tett szert. Ezért az egyéni érvényesülés lehetősége óriási vonzerőt jelenthet a családi vállalkozás vezetése iránti elköteleződéssel szemben. Ugyanúgy, ahogy nem születtek remekművek azon sztálini ukáz révén, hogy az addigi évi két remekművet eredményező száz filmmel szemben csak a remekmű kettőt készítsék el, nem lehet tudni, hogy a megszületett csecsemők közül ki is lesz az, aki hajlandó is, és képes is lesz a családi vállalkozás átvételére.

Jogi adalékok egy kisalföldi gyilkosságballada kapcsán²

II. rész

Jelen tanulmányom egy helyi (kisalföldi, péri) gyilkosságballada valóságeseleit mutatja be a korabeli sajtó tükrében. Az igaz történet és a belőle született ballada egy XIX. századi rablógyilkosságról szól, amelynek áldozata két burgenlandi asszony. A történetet nemcsak a szájhagyomány műfajai őrizték meg, hanem megtalálható ponyván és levéltári forrásokban is. Több könyvben szintén találtam az esetre utalást.³ Mivel a levéltárban talált jegyzőkönyv említette, hogy országos lap (Függetlenség) is foglalkozott az esettel, a kutatást a korabeli sajtó áttekintésére is kiterjesztettem. Ugyanis a dokumentumokból kiderült, az elkövetők egyikének, Takács Jánosnak⁴ az akasztása rosszul sikerült, így ez jogi problémát okozott. A történetnek orvostörténeti kuriózuma is lett, mivel a kivégzett gyilkoson orvosi kísérletet hajtottak végre a defibrillátor „ősével” az akasztás napján, 1880. április 14-én, aminek hatására Takács János „feltámadt”. A korabeli sajtóban ez a tény, és az ezt követő orvosi és jogi viták is megjelentek. Az országos lapok közül az Orvosi Hetilapban, a Magyar Themisben, a Függetlenségben, a Pesti Naplóban, a Vasárnapi Újságban, és a Független Kisgazdában találtam az esetről írásokat.

Az Orvosi Hetilapban természetesen orvosi szempontból olvashatunk az esetről. A cikk ismerteti az akasztást, a törvényszéki orvos nevét és az „életreébredés” történetét. Kiemeli, hogy az újraéledést a „villamosság alkalmazása még fokozta”. Azt is közli, hogy „Schmid J. tr. kórházi igazgatóorvos” a betegszobába vitette Takácsot, aki április 15-én reggel 7 órakor meghalt.⁵ A cikk írója megjegyzi, hogy ez csak feltételezés, mert hiteles és elegendő adatuk egyelőre még nincs. Hivatkozik a „Hon” nevű lap 17-i sürgönyére, amely közli a boncolási jegyzőkönyvet.

¹ Lanczendorfer Zs., néprajzkutató egyetemi docens, Nyugat-Magyarország Egyetem

² A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült

³ Lásd: Lanczendorfer Zs.: Jogi adalékok egy kisalföldi gyilkosságballada kapcsán. Első rész. Ügyészek Lapja, 2011/1., 89–101. o.

⁴ Gede Pál a másik gyilkos, aki a börtönben meghalt. Kivégzésére nem került sor, mert 1879. július 5-én, 26 éves korában elhunyt a börtönben. A Péri Plébánia Halálozási Anyakönyvből azt is megtudtam, hogy „Gede Ferencz gazda és Horváth Juliánna fia”, másnap Győrben temették el. Az észrevétel rovatban ez áll: „Mint elítélt rab a győri börtönben halt meg, a 2723/879 sz. alatt a K. ügyészség által a péri jegyzőség utján 507h. alattvett hivatalos értesítés szerint.” A Keresztelési Anyakönyvben is megtaláltam az adatait, miszerint 1853. január 23-án született, és 24-én keresztelték meg.

⁵ Orvosi Hetilap. Honi s Külföldi Gyógyászat és Kórbuvarlat Közlönye, Felelős szerkesztő és tulajdonos: Markusovszky L. Budapest, 1880. 24. évfolyam, 16. szám, április 18., 371–372. o.

A másik szaklap a Magyar Jogászegylet Napilapja, a Magyar Themis⁶, „A kik kétszer halnak meg” címmel ír az esetről. Az „S. S.” monogram alatt rejtőző író „jogi hullának” nevezi Takács Jánost, akit „véletlenül nem boncoltak szét azonnal”, akit „véletlenül villanyozási kísérletre használtak fel”. „Haláltánczot járnak századunkban az elevenen eltemetettek, a szétdaraboltak százezrei” – írja. Az ironikus hangvételt még fűszerezi a következő megállapítás: „Nem hihet többé az orvosnak a bíró.” Ezután több hasonló esetet idéz, például az 1840-es évekből Stahli pesti orvos esetét, aki midőn az akasztott gyilkos hasát felvágta, az felegyenesedett. Az orvos erre „egyszerűen levágta az asztalra és folytatta öldöklő munkáját”.⁷ Egy másik eset szerint az egyik alföldi városban a halál beállta megállapítása után ugrott talpra az akasztott, de a consilium határozata alapján újból felakasztották. A cikk Rosenthal, a bécsi egyetem tudós tanárának véleményére hivatkozik, miszerint a halál beálltanak megállapítása megbízhatatlan és fennáll a tetszhalál lehetősége. Rosenthal szerint éppen ezért szükséges a „villanyozási próba.” A győri eset miatt új támogatója akadt ennek a véleménynek a híres Billroth személyében, aki számos hasonló esetet idézett a bécsi orvosegylet rendkívüli közgyűlésén. Az írás felveti a halálbüntetés⁸ eltörlésének kérdését, sőt, új érvek nevezi a győri esetet. „A Takács-eset alkalmas, hogy magára vonja az egész polgárosodott világ figyelmét!” Sorolja, írók, politikusok neveit, akik a halálbüntetés ellen szóltak (pl. Voltaire, Lucas, Lamartine, Victor Hugo, Eötvös, Szemere). Ugyanebből a cikkből tudjuk meg, hogy az ügyész ellenezte Takács „életbevisszahívását”. Elítéli a győri törvényszéki orvost is: „Vidéki Sikorok intézik el az élet-halál kérdését.” Az írás megállapítja, hogy „komoly tárgyilagossággal kénytelenek vagyunk felállítani azon tételt, miszerint halálbüntetésre ítélni nem szabad, mert halálbüntetést az eredmény bizonyosságával végrehajtani nem lehet”. Az írás egy másik kivégzési móddal is foglalkozik. A guillotin „barbárságára” hozza fel azt a tényt, hogy a kivégzettek fejei „szétharapdálták” azt a kosarat, amelybe hulltak, sőt arcuk órákon át tartó kínos vonaglásokat mutattak. „Ezért ma csak az akasztás lehet az elfogadott kivégzési mód” – állapítja meg. A cikk írója szerint a „mult heti sajnálatos esetből új és hatalmas érv vonható le a halálbüntetés ellen.”⁹ Erre a cikkre hivatkozik a Győri Közöny 1880. április 25-i száma. Találkoztam személyesen és leveleztem dr. Sikor József dédunokájával, dr. Pák Zoltán Árpád hatósági főállatorvossal, aki elmondta, hogy az újraelés történetét nagyanyjától 55–60 évvel ezelőtt hallotta.

⁶ Magyar Themis. A Magyar Jogászegylet Napilapja. Megjelenik minden csütörtökön, a Magyar Jogászegylet tartama alatt naponként. Felelős szerkesztő: Dr. Fayer L. Budapest, 1880. 10. évfolyam, 17. szám, április 22., 133–134. o.

⁷ Magyar Themis, i. m. 133. o.

⁸ Megjegyzem, a halálbüntetés eltörlésének kérdéséről már Hang Ferenc könyvében is olvashattunk: „Mindezekről eltekintve, fölhívom a T. Törvényszékek figyelmét a halálos büntetés igazságtalanságára, melyet a polgári u. n. tételes törvények ugyan kimondottak, de a természet örök törvényei tiltanak”, „...mert a büntetésnek nem a bosszúállás a célja, hanem a javítás.” Hang F.: A törvényszéki teremből. Hazai és külföldi bűnesetek és fenyítő porók gyűjteménye. I. kötet. Budapest, 1875. 11. o.

⁹ Magyar Themis, i. m. 134. o.

Dédnagyapja, dr. Sikor József abban az időben Győrben törvényszéki orvos, megyei főorvos volt.¹⁰ Azt is elmesélte, hogy dédnagyapját „meghurcolták”, még „macskazenét” is kapott, és ez nagyon megviselte. Arról is van információja, hogy a híres bécsi professzor, Billroth és az orvosi egyesület felmentette, nem tartotta hibásnak dédnagyapját. Ezt igazolja az a másik adat is, amit megosztott velem: 1882-ben egy Buzinkai nevezetű doktorral törvényszéki orvosként ismét egy akasztáson vett részt, és a hóhér megint Kozarek Ferenc volt.¹¹

A *Vasárnapi Ujság* képekkal tudósít a boszniai hadjáratról, a következő szám pedig *„Csataképek a boszniai hadjáratból”* címmel számol be a hadi eseményekről. Ezt azért említem meg, mert Takács János úgy nyilatkozott a kihallgatása során, hogy ott tanult meg ölni. A győri kivégzésről ebben a lapban is írnak; a *„Mi ujság?”* rovatban olvashatunk erről. Megtudhatjuk, hogy *„a győri kivégzés rendkívüli esete nagy izgatottságot ébresztett mindenfelé, s a halálbüntetés eltörlésének hívei bizonyára mindig emlegetni fogják, mint rendkívüli érvet.”*¹² Az újság részletesen beszámol a kivégzés utáni eseményekről. Említi, hogy *„előbb villamos kísérleteket tették vele, s erre a halottnak vélt ember mozogni és hörögni kezdet.”* Az is kiderül, hogy tájékoztatták az igazságügy-minisztert¹³ és jogtudósok vitatni kezdték az ügyet, szabadon engedjék-e, vagy *„új ítélet alapján fogságba vessék-e”* a gyilkost. Idézik az orvos és Takács János közt lezajló párbeszédet is. A cikk írója szerint feleledésének az az oka, hogy rövid ideig függött a bitón, valamint *„skorbut betegség”* miatt a nyaka megdagadt, és ez megnehezítette a kivégzést. Említ egy hasonló esetet is, amely Budapesten történt egy Madarász nevezetű kivégzettel, aki a *„bonczolás alkalmával görcsösen összerándult”*. Jogi szempontból érdekes az a megállapítás, hogy az *„új büntető kodex tudvalevőleg a kötél általi halál helyett a nyaktól akarta életbeléptetni, de a főrendiház nem fogadta el.”*¹⁴

A következő számban *„a. T. D.”* aláírással egy hosszú cikket közölnek *„A hóhér kötele. A győri eset alkalmából”* címmel. A cikk írója botránynak nevezi az esetet, s ígéri, hogy tájékoztatása tárgyilagos lesz, mivel sok mesés történet kering a nép körében. A szerző bizonyára orvos, mivel szakszerű és nagyon részletes magyarázatot ad a tetszhalálra és a *„lappangó ingerlékenység”* jelenséggel magyarázza ezt. Arra is ad tanácsot, hogy mit kell tenni a tetszhalottal. Megállapítja, hogy az akasztás tulajdonképpen egy fulladás, és ennek folyamatát részletezi. A feleledést a kocsi rázkódásának, majd a *„villamfolyam ingerlő hatásának”* tulajdonítja. Felteszi a kérdést: ki a hibás ez ügyben? *„E kérdésnél a három szereplő egyén eljárása esik bírálat alá, ti. a hóhérré, a törvényszéki orvosé s a kir. ügyészé.”*¹⁵ Véleménye szerint el kell törölni a halálbüntetést, hisz *„arra a ki gyilkolt, alig lehet nagyobb büntetés*

¹⁰ Győri kir. törvényszék névtárában is, mint törvényszéki orvos szerepel. Nagy–Győri Nap-tár az 1880. szökö évre. Nyomtatja és kiadja Czéh Sándor Győrött. 12. évfolyam, 63. o.

¹¹ Köszönet Dr. Pák Zoltán Árpádnak az értékes információért!

¹² Vasárnapi Ujság, 1880. 27. évfolyam, 16. szám, 260. o.

¹³ Dr. Pauler Tivadar jogtudós, igazságügy-miniszter (1816–1886)

¹⁴ Vasárnapi Ujság, i. m. 260. o.

¹⁵ Uo., 270. o.

az *életnél*.” Némi humorral megjegyzi, hogy Takács életének legnevezetesebb része a halála utáni 24 óra volt, és bizony nagy gondot okozott volna a jogászoknak, ha tovább él, de a „*psychologoknak*” azonban kitűnő kutatási alany és téma lehetett volna.

Ugyan ebben a számban dr. Sikor József győri törvényszéki orvos levelét közlik „*A híres győri kivégzésről*” címmel. Ő „*világhírű botrányról*”, amelyről „*egész Európa beszél*”¹⁶ akar hiteles felvilágosítást adni. Teljes személyleírást ad Takács Jánosról (középtermetű, sötétszürke haj), mely jegyek „*született rablógyilkosra engedtek következtetni*”. Megjegyzi, testén több sebhely véres verekedés jeleire utal. „*A győri törvényszék börtöneiben rendes lakó volt*”, tehát nem először került a bíróság elé. Ír betegségéről, a börtöngörvélyről, melyben bűntársa, Gede is meghalt. Megtudjuk, hogy Gede emésztőrendszerét, míg Takács fültő-, nyak és áll alatti mirigyzeit támadta meg ez a kór, melyek között tyúktojás nagyságú is volt. A törvényszéki orvos nagy részletességgel ismerteti a halál beálltának meghatározását (öltözet felbontását, légzőszervek, szív „*vérkeringés életműveit*”, „*szemek szemhártyáját*”, „*láták*”¹⁷ vizsgálatát). Mint írja, a másodszori vizsgálat is a halál beálltát igazolta. Ebből a cikkből tudjuk meg, hogy a holttestet azért szállították el sietve, mert a „*néptömegtől menekülni*” próbáltak. Megjegyzi, hogy egyik orvostársa kijelentette, hogy „*csuda lenne*”, ha nem ébredne föl emiatt a halott. Közli, hogy a boncteremben a gimnázium fizika tanára várakozott, aki a kihűlés előtt izommozgásokat akarta tanulmányozni, amelyet a „*villamfolyam*” hoz létre. Azt is leírja, hogy egy egyszerű mozdulattal, amikor érezte, hogy gyöngén, de dobog a szív, megölhette volna az akasztottat, azzal, hogy „*a villanygép sodronyát csak egy pillanatra oda érteti a beteg halántékához*”, de nem tette. Szerinte nem ő hibázott, hiszen félórával az akasztás után is megtörténhetett volna ugyanez. Az ébredés a mirigydaganatoknak tulajdonítható, és a „*halottaskocsi a rossz kövezeten vágatva hozta a hullát, és annyira megrázta, hogy a legügyesebben alkalmazott élesztési kísérlet sem tehetett volna jobban*.” Említi a 16-án Bécsben tartott gyűlést és Billroth tanár véleményét, miszerint az orvost felelősségre vonás ebben az esetben „*nem érheti*”.¹⁸ Ugyanebben a számban tudósítanak arról is, hogy az igazságügy-miniszter vizsgálatot rendelt el, és ezzel Kozma főügyészt bízta meg. Ugyanitt szerepel, hogy a bécsi orvosegylet vita tárgyává tette az esetet, és Billroth úgy nyilatkozott, hogy „*a tudomány hiányos, s hogy a halál meghatározására fölállított tételek nem csalhatatlanok*.”¹⁹

A Pesti Napló is több írást jelentetett meg a témával kapcsolatban. A reggeli kiadás a megtörténtekeket „*rémeketnek*” nevezi, amely „*nagy szenzációt kelt a fővárosban*.”²⁰ Újabb részleteket közöl az akasztásról és a feléledésről: „*az első vágásra*

¹⁶ Uo., 274. o.

¹⁷ látá = pupilla

¹⁸ Vasárnapi Ujság, i. m. 274. o.

¹⁹ Uo., 277. o.

²⁰ Pesti Napló, 1880. 31. évfolyam, 93. szám, április 15. csütörtök, Reggeli Kiadás

délelőtt fél tizenegykor a test megrázkódott, s a holtak vélt életre kelt. Megtudjuk, hogy a királyi ügyész²¹ utasításért sürgönyözött az igazságügy-miniszternek. A cikk írója feltételezi, a válasz az lehet, hogy az ítéletet nem lehet újból végrehajtani, börtönbüntetés vár majd Takácsra. A már említett „Madarász esetét” eleveníti fel ez a lap is, és szintén helyesli a halálbüntetés eltörlését.

Az esti kiadás „A győri kivégzés” címmel közöl egy sürgönyt: „Takács 7 óraker borzasztó fájdalmában kiugrott ágyból és ápolóit irtózatosan megtámadta ugyanannyira, hogy a beteget szíjjakkal le kellett az ágyhoz kötni, egész éjet nagy kínok közt a legnyugtalanabban tölte.”²² Megtudjuk azt is, hogy reggel 7 óraker nagy kínok közt meghalt és a boncolása másnap reggel lesz. A cikk tájékoztat arról is, hogy az igazságügy-minisztert „folyton értesítették a beteg hogyléte felől”, és a törvényszéki orvos ellen „erényes vizsgálatot sürgetnek.” Hivatkozik egy másik lapra is: „A tegnapi történetekről az Ellenőr a következő táviratot küldi.”

Az április 16-i péntek reggeli kiadás „ered. sürg.” alapján közli a fejleményeket. Mint írja: „az egész város a legnagyobb és legkinosabb izgatottságban volt. Közli, hogy Takács a kórházban meghalt. A hóhér munkáját korrektnek nevezi, és a test korai levételét, „elhirtelenkedését” tartja a feleledés okának. A közfelháborodásra is hoz példát: „A nép iszonyuan fel van háborodva. Egész bucsujárás volt tegnap a közeli falvakból.”²³ A pletykát is közli, miszerint azért volt titokban az eset, mert az urak „kicsinálták”, hogy ne kelljen neki meghalni. Takács kórházi halálára pedig azt találták ki, hogy a botrány miatt kellett megölni. Mint írja, a pletyka alapja az, hogy Schmidt kórházi orvos életben akarta tartani Takácsot, de Sikor és az ügyész nem. Az ügyész kérdést tett fel az igazságügyésznek az ügyben, hogy kezdhettek-e életmentési kísérletet Takácson. A válasz érthetetlen volt: „Utasítás később”. A cikk írója szerint „az igazságügyész húzni-halasztani akarta a dolgot”. Dicséri Schmidt orvost, aki kötelességszerűen ennek ellenére mégis elkezdte az újraélesztést. A cikk leszögezi: a felelős az esetért Sikor orvos. Kijelenti azt is, hogy az az állítás – amelyet más lapok megírtak –, miszerint több orvos is jelen volt, illetve a szállítás alatt Takács már csuklott, alaptalan mendemonda.

A péntek esti kiadás újabb információkat közöl Takács János győri rablógyilkosról a Győri Közlöny nyomán. Megemlíti Gedét, a rablótársat, annak betegségét és halálát. Megtudjuk, hogy Takácsot a siralomházban édesanyja meglátogatta, sírva megcsókolta és ezt mondta fiának: „Eljöttem fiam, mivel az édes anya nem hagyhatja el fiát egész a sírig, az akasztófaig.” Az anya még megjegyzi azt is, hogy a temetéséről már gondoskodott, de fájdalmas neki, hogy fiát ily gyalázatos halállal veszti el. Takácsot is idézi, miszerint törvényesen jártak el, és reméli Isten nem ítéli majd kárhozatra.²⁴

²¹ 1880-ban a királyi ügyész: Dr. Némethy Ernő, alügyész: Bogyai Ödön, írnok: Karsay Sándor, fogházfelügyelő: Udvardy István. Nagy-Győri Naptár, i. m. 63. o.

²² Pesti Napló, i. m. Esti Kiadás [1]

²³ Pesti Napló, 1880. 31. évfolyam, 94. szám, április 16. péntek, Reggeli Kiadás [3]

²⁴ Uo., Esti Kiadás [2]

Az újság április 17-i reggeli kiadása, „Egy orvos” aláírással, Győr, április 15. dátumozással közöl egy levelet. „A feltámadt halott (Levél a szerkesztőhöz)”²⁵ című cikk egy hasonló, hat évvel korábbi esetet idéz, amely az „osztrák birodalom szék-városában” Francosconival történt. A névtelen orvos a feléledés okaként a nyaki mirigyeket, és „nagy fokú rázkódását”, valamint az akasztófáról való gyors levéltelt okolja. Mint írja, jelenleg a törvényszéki orvostan szerint a halál egyetlen bizonyítéka a „rohadás”.

Az esti kiadás a boncolásról tájékoztat a „Hon”-nak küldött távirat alapján. Megismerjük a boncolás időtartamát (8-tól fél 10-ig) és a boncolás eredményét. Megtudjuk, hogy „Dr. Lumnitzer városi főorvos vezetése alatt, Offner városi alorvos Schmidt kórházi orvos segédkezése mellett” megtörtént a boncolás. A halál közvetlen oka: „tüdővizényő”.

Az április 20-i számban közölnek egy stájer faluban megtörtént esetet, „A ki a ravatalon halt meg” címmel.²⁶ A történet szerint egy fiatal grófnő a ravatalon ébredt fel, és amikor látta hol fekszik, és fekvőhelyéből nem tudott kiszabadulni, szörnyethalt.

A legtöbb cikket (15 db) a Függetlenség politikai, közgazdasági és társadalmi napilap közölte a „győri csudáról”.

1880. április 3-án megjelent szám tudósít arról, hogy valószínűleg jövő héten akasztás lesz Győrött, Takács Jánost végzik ki, akitől a király is megtagadta az életet. „Az iratok ma érkeztek le a királyi táblához s ez késelem nélkül átteszi a halálos ítéletet a győri törvényszékhez.”²⁷

Az április 7-i szám „Akasztások” címmel arról ír, hogy Győrben zárt helyen, a megyeház kisudvarán²⁸, vagy a fáskertben hajtják végre az akasztást. Közöl egy másik esetet, Orosz (később Oroth-ot ír) Zsuzsannáét, aki szeretője, gyermeke apjának csúrért felgyújtotta, mert hűtlen lett hozzá, valamint a táncmulatságban megsértette és megverte. A rögtönítélő törvényszék táviratozott a budapesti államügyésznek, hogy Kozareket küldjék Székelyföldre akasztás végett.²⁹

Az április 9-i szám a Hazánk című győri újságra hivatkozva közli, hogy nem hirdették még ki az ítéletet. A halasztás oka az, hogy nem tudják Kozarek mikor ér rá, ugyanis jelenleg Erdélyben tartózkodik. Az már biztos, hogy nem a „szedreskertben, mint híresztelik, hanem a megyeház hátsó udvarán fog végrehajtani” az ítélet. Azt is megtudjuk, hogy az elítéltet múlt szombaton szállították a „m.óvári” börtönből Győrbe. „Semmi megilletődés, magábaszállás nyoma sem mutatkozik rajta.”

²⁵ Pesti Napló, 1880. 31. évfolyam, 95. szám, április 17. szombat, Reggeli Kiadás [3]

²⁶ Pesti Napló, 1880. 31. évfolyam, 97. szám, április 20. kedd

²⁷ Függetlenség, 1880. 1. évfolyam, 92. szám, április 3. szombat [3]

²⁸ A kutatáshoz kapcsolódó helyszínekről fotókat is készítettem (pl. Szentháromság közkórház, megyeház, börtöncella, kivégzőudvar, siralomház, péri csárda, a gyilkosság helyszíne).

²⁹ Függetlenség, 1880. 1. évfolyam, 96. szám, április 7. szerda [3]

Jókedvűen, eszik, iszik, pipázgat, olvasmányokat kér a „börtönfelügyelőségtől”. Újabb információ, hogy a börtönorvos tegnap egy daganatot metszett fel az elítélt nyakán.³⁰

Az április 10-i szám leírja Oroth Zsuzsánna székely leány „rögtönbíróvási tárgyalását”. Megtudjuk, hogy már kész az akasztófa és „Kozarek a budapesti hóhér is ott ólalkodott két legényével.” A törvényszék kétnapi tárgyalás után „tompaelműséget” állapított meg, mivel a vádlott nem emlékezett semmire, és állandóan gyermekét hívta. Kozarek Háromszéken „nagy borzasztó bámulat tárgya volt” és azzal dicsekedett, hogy már 17 embert végzett ki, és Győrben a gyilkos Takácsot köti fel hamarosan.³¹

Az április 15-én megjelent számban Hoitsy Pál ír a halálbüntetés ellen egy dörge-delmes cikket, amelyben említi a „győri akasztás rémhírét”. Elítéli a társadalmat, mivel „élet ellen emeli kezét”. Megtudjuk, hogy az új büntetőtörvénykönyv tárgyalása kapcsán felvetődött a nyaktiló bevezetése az akasztás helyett – „mivel ez emberibb kivégzési mód” –, de ezt a „főrendiház” megakadályozta. „A társadalom tehát ugyanazt a bűnt követi el a gyilkossal szemben, a melyért a gyilkost kivégezteti”. Mint írja, a hetvenes években nem volt kivégzés, „azóta a hóhér ki nem fogy a tenni valóból”. A bíró hol halálra ítéli azt a székely lányt, ki felgyújtja „kedvese szénaboglyáját”, hol felmenti azt a francia színésznőt, aki hűtlen kedvesébe golyót repít. Az írást drámaian, a haldokló Takács János „hörögő hangon kiáltott” szavainak idézésével zárja: „Nézzétek a véres horzsolást, melyet nyakamon a kötél okozott, nézzétek halálgörcseitől szederjes testemet, és tanuljátok ismerni ezt a szót: »könyörület«”.³²

Az újság következő száma még mindig rémtörténetnek, és Takácsot szomorú hősnek nevezi. A pénteki szám írja, hogy az akasztott és föltámadott maga megoldotta a dilemmát, amit a bírának és jogtudósoknak okozott. Idézi azt a táviratot, amelyben közlik, hogy ma reggel 7 óra 10 perckor hirtelen meghalt. Az újság tudósítójának levelét is közli, amely részletesen beszámol a beteg állapotáról: „Takács tegnap 10-től délután 3 óráig kábultan aludt és horkolt, ütőere 120-at vert, őrvongótt, lekötözték, estére szörnyű kínjai voltak, reggel négykor jobbulás állt be.” Közli a Schmidt orvossal való párbeszédet is.³³ Ismerteti, hogy hét óra után vonaglni kezdett, és „szívhiúdsben”, más verzió szerint „tüdőhiúdsben” halt meg. Megtudjuk, hogy holnap lesz a boncolása. „A boldogtalan tehát közel 24 órával érte túl első halálát” – állapítja meg a cikk írója. Közli még a kórházigazgató szavait, aki arról számol be, hogy már 30 embert boncolt, de még meleg testet nem sikerült kapnia, ezért kérte a törvényszéki elnököt és Sikor törvényszéki orvost, hogy engedjék át neki „idejekorán a testet.” Leírja, hogyan éledt fel a boncasztalon Takács. A cikk szerzője hivatkozik a Neue Er. Presse újságra, amely azt írta, hogy Sikor azért vettette le ilyen korán (hat perc után) az akasztófáról, hogy a kórházigazgatónak

³⁰ Függelenség, 1880. 1. évfolyam, 98. szám, április 9. péntek [3]

³¹ Függelenség, 1880. 1. évfolyam, 99. szám, április 10. szombat

³² Függelenség, 1880. 1. évfolyam, 104. szám, április 15. csütörtök [3]

³³ Ebből a cikkből idéz a börtönkönyvben talált jegyzőkönyv.

meleg testtel tudjon szolgáltatni az experimentumokhoz. Egy máik tudósítást is idéz, miszerint Bierbauer Lipót bencés pap „*elektromos kísérletet indított*” meg a testen: „*Az elektromos érintésre az akasztott ember hörögni és mozogni kezdett. Mindnyáján elszörnyedtek*”. Megtudjuk, hogy Tauber Károly, a gyilkos védőügyvéde táviratban kért kegyelmet a királytól. Pauler miniszter válasza a győri államügyész sürgönyére pedig az volt, hogy „*Nem bonczolandó! egyelőre mint páciens gyógykezeltessek*.” A tudósító azt is elmondja, hogy ezrével állnak a kórház előtt az emberek, ostromolják a kaput, látni szeretnék a feltámadottat. „*A köznép – jellemzően – megvesztegetésről beszél*.” Elítéli Sikor József törvényszéki orvost és Kozareket is, aki a legnagyobb titokban utazott el Győrből. Sőt arról is olvashatunk, hogy „*őrizték vendéglőjét, mert féltették a népharagtól*.” Az írás megemlíti Takács édesanyját is, aki „*módos pééri gazdáné*”³⁴ és sír-rí a városban, mert fiához nem engedték be.

Az újságok közti párbeszédet igazolja az április 17-i számban megjelent „*A kétszer meghalt ember*” című írás. A Pesti Naplóból azt az információt közli, miszerint az ügyész és Sikor ellenezte a gyógykezelést. Az érvágást sem végezhette el orvosi utasítás hiányában. Az újságíró az inkvizíció kínkamráit humánusabbnak titulálja, mivel ott 1-2 óra alatt halálra gyötörték az illetőt. Dicséri Schmidt József kórházigazgatót, „*aki úgy járt el – ápolva a szerencsétlent, dacára az ellenzéseknek – mint az egy emberi szívű és hivatását szentnek tekintő orvoshoz illik*.”³⁵

„*Takács holtestét...*” kezdetű írás jelent meg következő nap, április 18-án. A cikk ismerteti a boncoláson résztvevőket (Lumnitzer, Ofner, Schmidt és „*több orvos, ügyvéd és író is jelen volt*”) és a részletes jegyzőkönyvet. „*Takácsot tegnap egész csöndben eltemették*” – tudjuk meg a cikkből.³⁶

A hétfői szám egy bécsi újságra hivatkozva azt írja, hogy a győri kivégzéshez hasonló eset történt 6 éve Szombathelyen. A zalaegerszegi hóhér munkája után az akasztottat levették és az újraéledt, ezért újból rögtön felakasztották. A Függetlenség újságírója megjegyzi: ez nem lehetett, mert nincs zalaegerszegi hóhér, és az sem lehet, hogy ilyen esetet elfelejtettek volna. Magyarországon évek óta két bakó van, a budai és az eszéki, „*a kit a boszniai országboldogításnál a németek erősen működtettek*” – írja. Megtudjuk, hogy a „*híres nagyváradi vihodár*”³⁷ megnyerte a lutrit és nyugalomba vonultan Erdélyben mint földesúr él. Ír Kozarekról is: „*Kozarek Ferencz különben csak öreglegény, nem mester, az üzletet az elhalt mester özvegye Kornberger özvegye vezeti, kivel Kozarek évek óta jegybe jár*” Az ő elődje „*Strasser Mátyás, az előbbi brünni hóhér volt, ki az aradi kilencz tábornokot akasztotta s a rémuralom alatt több vértanút*.” A cikk arról is tájékoztat, hogy 1867-ben felkötötte magát a kerepesi temetőben.³⁸

³⁴ Függetlenség, 1880. 1. évfolyam, 105. szám, április 16. péntek [3]

³⁵ Függetlenség, 1880. 1. évfolyam, 106. szám, április 17. szombat [3]

³⁶ Függetlenség, 1880. 1. évfolyam, 107. szám, április 18. vasárnap

³⁷ vihodár = hóhér, gallérekészítő

³⁸ Függetlenség, 1880. 1. évfolyam, 108. szám, április 19. hétfő [2]

A keddi számban két cikk is érinti a témát. A „*bécsi orvosegylet*” szombaton rendkívüli közgyűlést hívott össze, „*melynek egyedüli tárgya a győri megvitatása akasztás volt.*” Elsőként dr. Hofman szólalt fel, aki „*oltalmába vette a hóhért.*” Billroth, a nagy orvosi tekintély több hasonló esetet sorolt fel, ami alapján megállapítja, hogy az az orvos, aki a halál beálltát igazolja, az a „*legártatlanabb*”, „*az orvos egészen korrekt járt el s minden felelősség alól felmentendő*”. A győri esetet így konstatálja: „*a tudomány hiányos, s hogy a halál meghatározására felállított tétek nem csalhatatlanok.*”³⁹ Az újságban megjelent egy tudósítás arról is, hogy Kozareknek „*fiatal követője*” is akadt már: „*A kis Kozarek*” nemrég Nyitrán több gyerekekkel „*akasztósdít*” játszott. Egyik társukat játékból elítélték, és a „*kis Kozarek*” kirántotta alóla a székét. A szülők szerencsére közbeavatkoztak. „*Ha így nem kedvez a szerencse, bizony a kis Kozareknek jobban sikerült volna a műtétel, mint a nagyak Győrött.*”

Az április 22-i szám az Országházból nyújt ízelítőt, ahol „*Aranyszakálú Dárday Sándor próbált ma egy kicsit kuruczkodni.*” Az igazságügy reformját sürgeti, „*de nem kell neki idegen jog recepcziója*” – mint írják. Problémaként említi, hogy a „*bíróságok működése nincs ellenőrzés alatt.*”⁴⁰ A másnapi szám a halálbüntetéssel kapcsolatban hoz fel három („*gyilkosság, rablás és házfelpörzsülés*”) két hét alatt megtörtént Győr megyei esetet. A cikk írója megjegyzi, hogy az egyik újbátori eset nagyon hasonlít Takácséhoz: egy kocsi felkérérdzkedett egy asszony, és két férfi kirabolta. A másik eset: lopás miatt elkergetett cselédek bosszúból a baráti plébánost a parókiájába bezárták, s rágyújtották a házat. „*És e dolgok után mondják a tudákos kodifikátorok, hogy a halálbüntetés »intő példa.«*”⁴¹

Az április 25-én vasárnap megjelent szám⁴² „*A győri eset...*” kezdettel közli, hogy Kozma Sándor főügyész végzi az ügyben a vizsgálatot. A május 3-i szám „*Szegő István honvédközhuszár*” akasztásáról értesít Jászberényből. A cikk említi Kozareket is: „*Kozarek Ferencz budapesti hóhér, ki Győrből olyan remale gesta jött el, már leutazott Jászberénybe.*”⁴³ Figyelmet érdemel a másnapi cikk, amely részletezi az akasztás lefolyását és azt, hogy „*A tetem egy óráig volt a bitófán, mire levették és koporsóba zárták.*”⁴⁴

A győri csuda sajtójának kutatása sem zárult még le. Újabb forrásokra leltem az országos lapok olvasása során (Hon, Egyetértés, Ellenőr, Vasi Szemle, Neue Er. Presse), ugyanis Takács János története számos sürgönynek és táviratnak lett a témája. Az újságok intenzív kapcsolatot tartottak, egymás írásait átvették, idézték. Az eddig fellelt országos napilapokból azonban kiderül, hogy nagy hazai, sőt nemzetközi érdeklődés is kísérte Takács János „*feltámadását*” és halálát. Mint írja a Vasárnapi Újság: „*a győri kivégzés rendkívüli esete nagy izgatottságot ébresztett*

³⁹ Függelenség, 1880. 1. évfolyam, 109. szám, április 20. kedd [4]

⁴⁰ Függelenség, 1880. 1. évfolyam, 111. szám, április 22. csütörtök

⁴¹ Függelenség, 1880. 1. évfolyam, 112. szám, április 23. péntek [3]

⁴² Függelenség, 1880. 1. évfolyam, 114. szám, április 25. vasárnap [3]

⁴³ Függelenség, 1880. 1. évfolyam, 122. szám, május 3. hétfő [2]

⁴⁴ Függelenség, 1880. 1. évfolyam, 123. szám, május 4. kedd

mindenfelé...⁴⁵ Dr. Sikor József, a meghurcolt győri törvényszéki orvos levelében „világhírű botránynak” nevezi a sajnálatos esetet, amelyről „egész Európa beszél”.⁴⁶ Sőt, az eset után hatvanhat évvel, a Független Kisgazda lap „A régi Győr” címmel, „cs.” aláírással ismét feleleveníti a történetet. A cikk hetivásárra érkező asszonyokról beszél – hasonlóan a folklór szövegekhez –, akik miután eladták baromfit, bementek egy vendéglőbe. Elmeséli a rablógyilkosságot és közli, hogy Takácsot kötél általi halálra, Gedét pedig 15 év fegyházra ítélték. Mosolyt fakasztó a hóhér leírása: „A halálos ítéletet a szalonruhás, cilinderes, fekete kesztyűs, Kozarek hajtotta végre.” Megtudjuk, hogy dr. Sikor állapította meg a halál beálltát, és a macskakövnön „elzötyögtették” a holttestet az újvárosi kórházba. Az írás megemlíti, hogy akkor Lumnitzer Károly volt a városi tisztifőorvos és kórházigazgató, akinek barátja volt Bierbauer Lipót bencés tanár, aki „szenvedélyes villamos kísérletező volt”. Barátja megengedte neki, hogy Takácson kísérletezzen, de közben Takács „többször összerándult”, így Schmidt József sebésszel újra életre keltették. A cikk azt is említi, hogy másnap reggel „azonban végérvényesen meghalt – az ágyban!” Sikor orvost ezért „persze kikezdték, alig volt maradása Győrött. Még nótát is faragtak róla.” Az írás megjegyzi, hogy „az egész ország jogászai, de még az országgyűlésen is arról vitatkoztak, hogy ha Takács életben maradt volna – másodszor kivégezhetnék volna!”⁴⁷

Az Országgyűlési Dokumentumokban valóban található írás, amelyben említik Takács Jánost és kivégzését. Thaly Kálmán egy hadászati kérdésről folytatott vitában így vélekedik és szólítja meg Szende Béla honvédelmi minisztert: „Tavaly is felhívtam a t. minister urat ezen elhibázott gépek eladására; mennyiben tetemes összeget, vagy 20,000 frtot fordítunk évenként ezek raktározására és gondozására haszontalanul, sokkal jobb volna tehát, ha ezen hasznavehetetlen masinák eladtnának, mint hogy ilyen sok pénz fordítassék rájuk. Igaz, hogy a lapokban a t. minister ur egyik szakhivatalnoka legközelebb, a győri akasztás alkalmából, azt ajánlá, hogy ilyen mitrailleusokkal⁴⁸ kellene agyon lőni a deliquenseket, (Derültség a szélső baloldalon) mert e gépek minden egyebek, csak nem szóró lövegek, a mennyiben éppen nem szórják, hanem koncentrálják a lövedékeket. Ha tehát ezeket az olyan Takács János-féle elitelt mellének süitik – bizonyosan úgy meghal az – hogy még a győri doctor sem éleszti fel. (Derültség a szélső haloldalon.) És úgy hát, ha úgy tetszik, méltóztassék a t. honvédelmi minister ur szomszédjának, az igazságügyminister urnak átadni a mitrailleusöket. (Ujabb derültség a szélső baloldalon)”⁴⁹

⁴⁵ Vasárnapi Ujság, i. m. 16. szám, 260. o.

⁴⁶ Vasárnapi Ujság, i. m. 17. szám, 274. o.

⁴⁷ Független Kisgazda, 1946. 1. évfolyam 138. szám, október 20., 2. o. Köszönet az értékes cikkért a Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltár Dolgozóinak.

⁴⁸ mitrailleuse = géppuska

⁴⁹ Köszönet dr. Bognár Szabinának az értékes adatért! Képviselőházi Napló 250. Országos ülés. 1880. április 24. 345. o. A felszólalás az 1880. évi állami költségvetés részletes tárgyalásán a Honvédelmi tárca részéről hangzott el. <http://www.ogyk.hu>

Fábry Antal új, „Pönológia” című könyvéről

Nemrég jelent meg Szlovákiában Fábry Antal *Pönológia* című új könyve. A szerzőt sokan ismerik Magyarországon úgy, mint a Szlovák Büntetés-végrehajtási Szervezet egykori főigazgatóját, jelenleg pedig mint katonai ügyészt és a Nagyszombati Egyetem oktatóját, aki Magyarországon is többször tartott sikeres előadásokat.

A könyv bevezetőből, 12 fejezetből és zárszóból áll. A szerző már a bevezetőben felhívja a figyelmet arra, hogy pönológiát a szlovák jogtudományi karokon idestova húsz éve oktatnak, sőt ma már a rendőrtisztai akadémián, vagy a pedagógiai főiskola szociális munkát oktató tanszékein is. A szerző szerint fontos, hogy a jogalkalmazók ismerjék meg az alapvető polgári szabadságokat és az e jogokat korlátozó állami intézkedések határait, valamint ezek végrehajtásának módját, hiszen ezen alapul a jogállamiság egyik sarokköve: a törvényesség. Az első fejezetben a szerző a börtönök és börtönügy keletkezését és fejlődését mutatja be. Ennek keretében a szerző gazdagon hivatkozik a nálunk megjelent büntetés-végrehajtással foglalkozó szerzők munkáira. E fejezetben fontos megállapítása az egyén társadalomból való kizárásával, izolációjával kapcsolatos gondolatmenete (amely minden szabadságvesztéssel kapcsolatos szankció lényege és értelme). A dilemma e kérdéskörben az a tény, hogy a szabadságvesztés kizárja az egyént a társadalomból annak érdekében, hogy megtanítsa, hogyan kell a társadalomban élni. A büntetésnek ez olyan tulajdonsága, amely annak hatékonyságát és ekként létjogosultságát is megkérdőjelezi.

A magyar olvasó számára a második fejezet lehet a legismertebb, hiszen a szerző itt vázolja, hogy a mai Szlovákia területén hogyan alakult a börtönügy történeti fejlődése. Itt nemcsak az ún. Nagymorva Birodalom büntetési rendszerére mutat rá, hanem főként a Magyar Királyság idején végbement börtönügyi fejlődést tárja aprólékosan az olvasó elé. Számunkra érdekes lehet a Szenci fenyítő dologház, valamint az Illavai, Lipótvári és Ungvári fegyházak és börtönök létrehozásának és további sorsának bemutatása, de ugyanitt megtaláljuk az északi vármegyék fogházainak és előzetes letartóztatást foganatosító börtöneinek történetét is.

Végezetül a szerző ebben a fejezetben tárgyalja az I. Csehszlovákia megalakulása utáni börtönügyi fejleményeket Szlovákiára vonatkozóan, és nem utolsósorban a második világháború utáni változásokat, egészen napjainkig. A föderalizációval kapcsolatban kiemeli az önálló Szlovákiai Börtönügyi Szervezet megalakulását és az ezt követő óriási fejlődését, amely a demokratikus átalakulást követően alapjaiban változott meg, és modern büntetés-végrehajtási rendszerrel vált. A büntetés-végrehajtási rendszer tizenhét büntetés-végrehajtási intézetet

¹ Eperjes K., ügyész, Legfőbb Ügyészség

számlál, amely a jogállamiság, valamint az „Európai Börtön szabályok” szigorú betartásán alapuló elvek mentén fejlődik tovább.

A szerző a harmadik fejezetben fejt ki a pönológiára mint önálló tudományágra vonatkozó elméleti nézeteit. Itt vázolja a pönológia egyetemes fejlődését, majd kifejti saját elméletét. Ennél a résznél olyan önálló, de komplex tudományágnak minősíti a pönológiát, amely a büntetőjogi büntetések és intézkedések nem jogi, hanem filozófiai, etikai, szociális, pszichológiai, pedagógiai, orvosi és technikai vonatkozásait, ezek végrehajtását és hatékonyságát tanulmányozza (81. oldal). A börtönügy pedig a pönológia azon szerves része, amely a szabadságvesztés büntetést, ennek végrehajtását és hatékonyságát vizsgálja szintén nem jogi vonatkozásban.

A negyedik fejezetben a szerző bemutatja a pönológia viszonyulását a kriminológiához és a büntetőjog-tudományhoz, de kitér a pönológia és büntetés-végrehajtási jogág viszonyára is. Rámutat arra, hogy hazánkban ez a tudományág mint büntetés-végrehajtási jogtudomány ismert, Szlovákiában viszont a büntetőeljárás része, vagyis itt a büntetés-végrehajtási jogot nem ismerik el, mint a büntetőjog hármas megosztásának szerves, de mégis bizonyos értelemben véve önálló részét. Igaz ugyan, hogy a szerző rámutat arra a különlegességre, amely a büntetés végrehajtása alatt kialakuló jogi viszonyokból származik, de ennek ellenére csak odáig jut, hogy ez valószínűleg a jövőben fog új jogág kibontakozásához vezetni Szlovákiában. Megállapítja: tagadhatatlan, hogy ezek a viszonyok nem igazán büntetőjogi viszonyok, de nem is munkajogi, polgári jogi, vagy esetleg közigazgatási jogi viszonyok. Végül a büntetés-végrehajtási pszichológia, a büntetés-végrehajtási pedagógia, a büntetés-végrehajtási szociológia, a büntetés-végrehajtási pszichiátria és orvostudomány, valamint a büntetés-végrehajtás technikai ismereteinek applikált ágazatairól ír, amelyek eredményei ma már a pönológia szerves részét képezik.

A könyv ötödik fejezete a nemzetközi börtönügyi együttműködésről szól. A szerző itt vázolja a nemzetközi börtönügyi együttműködés napjainkig tartó fejlődését. Nemcsak a nemzetközi börtönügyi konferenciák eredményeit, hanem az általuk elfogadott nemzetközi szabályokat és utalásokat is bemutatja. Nálunk kevesen ismerik az 1930-ban Prágában megrendezett kongresszus anyagát, ahol elfogadták az ún. pönológiai, vagy büntetés-végrehajtási egyéniesítés (individualizáció) elveit. Kiemeli ezek fontosságát napjaink büntetés-végrehajtásában is, hiszen egyaránt ez az alapja az egyéniesített bánásmód megválasztásának és alkalmazásának is.

A szerző nagy figyelmet fordított az ENSZ „Az elítéltekkel való bánásmód minimális standard szabályainak”, az Európai 2/2006 Börtön-szabályok, továbbá a kriminológiai és az elítéltekkel való bánásmódról szervezett világkongresszusok eredményeinek, valamint az európai államok börtönügyi szervezeteinek főigazgatói által elfogadott, vagy ajánlott határozatok bemutatására.

A könyv következő fejezetei már a hatályos szlovák büntetőjogból, büntetőeljárásból és a büntetés-végrehajtási szabályokból indulnak ki, és ekként bátran mondhatjuk róluk, hogy ilyen értelemben a pönológia különös részét képezik.

A hatodik fejezet a szlovákiai büntetőjogi szankciók rendszerét ismerteti. A szerző azon kívül, hogy definiálja az általa értelmezett szankciórendszer fogalmát, aprólékosan elemzi az új szlovák Btk. büntetési rendszerét és az egyes büntetési nemeket.

Hasznos lenne, ha – tekintettel a büntetőjog hazai tervezett kodifikációjára – ismernénk északi szomszédunk tapasztalatait, az általuk bevezetett széleskörű alternatív büntetéseket is tartalmazó, büntetési rendszer alkalmazhatóságáról.

A könyv hetedik fejezetében a szerző ismerteti a személyi szabadságot korlátozó eljárási (processzuális) intézkedések lényegét és azok végrehajtását. Itt főként az előzetes letartóztatással és annak végrehajtásával találkozunk, de megemlíti a szabadságot korlátozó rendőri intézkedéseket és azok végrehajtását is. Szintén itt tárgyalja például a kényszergyógykezelést, a „katonai letartóztatást” és a külföldiek kitoloncolásával összefüggő szabadságkorlátozásokat stb.

A könyv legterjedelmesebb és lényegében legfontosabb részét a nyolcadik fejezet képezi, ahol a szerző a szabadságvesztés-büntetés végrehajtását ismerteti. A téma fontosságát és terjedelmét mutatja az is, hogy maga a fejezet hat részre oszlik.

Az első részben a szabadságvesztés-büntetés jogi szabályozásával találkozhatunk. A második rész a szabadságvesztésre ítélték jogi helyzetét tárgyalja, majd a harmadik rész a büntetés-végrehajtási bánásmódról ad részletes tájékoztatást. A fejezet negyedik része az elítéltek csoportosításával, a büntetés-végrehajtás differenciálásával és a bánásmód egyéniesítésével foglalkozik. A következő rész az elítéltek különös csoportjainak (a fiatalkorúak, a nők, az előregedtek és tartósan betegek, valamint a külföldiek bebörtönzésének sajátosságairól) a büntetés-végrehajtásban alkalmazott – az általánostól eltérő – végrehajtási szabályairól, illetve különösségeiről számol be. Az utolsó rész az újonnan bebörtönzöttek, veszélyes és agresszív elítéltek, életfogytiglani szabadságvesztésre ítélték és a szabadulókra vonatkozó speciális szabályokat mutatja be. Itt kiemelendő az életfogytig tartó szabadságvesztés, tekintve, hogy a szerző nemrég ismertette nálunk a „három csapás büntetési elv” bevezetésével és alkalmazásával kapcsolatos szlovákiai tapasztalatokat. Ebből kiderül, hogy a szlovák bíróságok különös gonddal mérlegelik az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabását. Mai napig mindössze 35 ilyen elítélt van. E büntetés végrehajtása – a könyv alapján – két belső differenciációs csoportban folyik (D₁ és D₂). Tényleges életfogytiglanit nem ismernek, habár akit másodsor is életfogytiglanra ítélték, annak ugyan nincs joga a feltételes szabadon bocsátásra, de a kegyelemben való részesítésből sincs kizárva. Ez – ebben a formában már – gyakorlatilag megfelel a mi tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésünknek.

A kilencedik fejezet az alternatív büntetések végrehajtásáról számol be. A hangsúly itt a probációs felügyeleten van. Ezen büntetések végrehajtásánál nagy szerepet játszik a bíróság által kiszabott köteleességek és korlátozások alkalmazása.

A tizedik fejezet a büntetőjogi intézkedések végrehajtását tárgyalja. Az itthon is ismert kényszergyógykezelésen, javítóintézeti nevelésen, szigorított őrizeten és elkobzáson kívül ízelítőt kapunk a detencióról és annak végrehajtásáról is.

(Megjegyezhető, hogy noha nálunk a szigorított őrizet már 20 éve jogtörténet, sok országban még ma is jelen van.)

A könyv tizenegyedik fejezete a büntetőjogi végrehajtási eljárást ismerteti. A szerző érthető módon vázolja a végrehajtási eljárás szűkebb értelmezését, amely a büntetőjogi szankciók megvalósításának a folyamatát képezi; és a szélesebb körben értelmezett végrehajtási eljárást, amely a büntetőeljárás folyamán hozott bármilyen döntés végrehajtásában, azaz tényleges megvalósításában nyilvánul meg (így például az eljárás folyamán hozott pénzbírság behajtása, a motozás végrehajtása, a konkrét esetre és személyre vonatkozó kegyelmi döntés alkalmazása, az elkobzott tárgy visszaadása a tulajdonosának stb.)

Az utolsó, tizenkettedik fejezet az utógondozást tárgyalja. A szerző rámutat az utógondozás lényegére és ennek vitathatóságára, az utógondozás fejlődésére és annak a hatályos szlovák jogban való szabályozására. Kifogásolja, hogy nincs egységes utógondozási törvény, és a számos rész megoldást szabályozó törvények nem eléggé áttekinthetők, ez pedig jelentősen kihat alkalmazhatóságukra.

A zárszóban megjelenik a szerző azon nem burkolt célja, hogy növelje a terület szabályainak ismertségét, mert véleménye szerint a jogalkalmazók – főleg bírák és ügyészek – a szükséges minimális pönológiai ismeretek hiányában csak nehezen tudnak körültekintően és igazságosan dönteni a büntetőjogi büntetések és intézkedések, valamint ezek végrehajtásának kérdésében.

Reméljük, hogy Fábry könyve hamarosan magyarul is hozzáférhető lesz nálunk.

Gondolatok Tóth J. Zoltán „*A halálbüntetés filozófiája és kortárs jogelméleti kérdései*” című könyvéről

Az Amnesty International jelentése szerint 2004-ben 25 országban alkalmaztak halálbüntetést, összesen 3797 esetben. A tényleges kivégzések kilencven százalékára Kínában került sor. Kínában 1990 és 2001 között legalább 20.000 kivégzést hajtottak végre, részben politikai okokból. Az Egyesült Államokban 38 államban van halálbüntetés, 12-ben nincs. 2004-ben hat halálraítéltről derült ki, hogy ártatlan. Az öt legtöbb halálbüntetést végrehajtó ország 2004-ben: Kína, Irán, Vietnam, Amerikai Egyesült Államok, Szaúd-Arábia. Mindezek az adatok bőségesen mutatják, hogy bár Magyarországon a halálbüntetés eltörlésével a kérdés jelentősége erőteljesen csökkent, mégsem érdektelen a halálbüntetés kérdésének elemzése. Erre a nehéz feladatra vállalkozott Tóth J. Zoltán *A halálbüntetés filozófiája és kortárs jogelméleti kérdései* című könyvében.²

A kötet két fő részre oszlik. Az első rész a halálbüntetés témájának filozófiatörténetét foglalja össze a jogelméleti szempontból legjelentősebbnek tartott szerzők alapján.

Platón szerint a büntetésekre nem pusztán a megtorlás kedvéért, hanem azért van szükség, hogy az azoktól való félelem miatt az emberek a jövőben ne kövessenek el bűncselekményeket. *Arisztotelész* a halálbüntetést a disztributív igazságosság alkalmazása körébe sorolta, amely nem más, mint a megsértett igazságosság eszmei helyreállítása. A bűncselekmény elkövetése révén ugyanis a tettes előnyösebb helyzetbe kerül, mint azelőtt volt, áldozata pedig hátrányosabba. Ekkor a bírónak mint az igazságosság reprezentánsának a feladata, hogy a büntetés révén a bűnt elkövetőt megfossza attól az előnytől, amelyhez a bűn megvalósítása eredményeképpen hozzájutott, és így helyreállítsa a megsértett jogrendet, kiegyenlítsa az igazságtalanságot.

A középkori keresztény teológusok, *Szent Tamás* és *Szent Ágoston*, továbbá a kora újkori reformáció két kiemelkedő alakja, *Luther Márton* és *Kálvin János* a halálbüntetés létjogosultságát a Biblia szövegében találták meg.

Az utópizmus megalapítójánál, *Morus Tamás*nál ugyan még helyet kap a halálbüntetés, de az már csak alárendelt szerephez jut a rabszolgamunkára ítélelssel szemben. Morus már ellenzi azt a gyakorlatot, amely minden jelentéktelen bűncselekményre, például a lopásokra halálbüntetést rendel, rájön továbbá arra,

¹ Bónis P., egyetemi tanársegéd, Károli Gáspár Református Egyetem ÁJK, Jogtörténeti és Jogelméleti Tanszék

² A könyv a Rejtjel Kiadó gondozásában, 2008-ban jelent meg, Budapesten

hogy a társadalom számára sokkal hasznosabb, ha a bűnözőket nem kivégzik, hanem munkaerejüket hasznosítják.

Bodin a „harmonikus kormányzás” szükségességére helyezi a hangsúlyt, amely egyesíti a demokratikus és az arisztokratikus kormányzást, vagyis az uralkodó azonos típusú bűncselekményekre azonos típusú büntetést rendel (ez Bodin szerint a büntetések vonatkozásában a *tálio* alkalmazását jelenti).

Hugo Grotius szerint büntetést akkor lehet alkalmazni, ha ez valakinek közvetlen és valóságos előnyt jelent, ám a büntetés bármi lehet, amely ezen előnyök biztosítására vagy megvalósítására alkalmas. Ezen eszközök közé tartozik a halálbüntetés, sőt akár a minősített halálbüntetés is.

Hobbes és Locke a társadalmi szerződésből vezeti le az állam jogát arra, hogy az halállal büntethesse a bűnözőket, ám ezen kijelentés igazolása kettejüknél már eltérő.

A francia felvilágosodás képviselői úgyszintén elfogadták a halálbüntetést, de azt már garanciális feltételekhez kötötték. Közülük legfontosabbnak Montesquieu elmélete bizonyult, egyrészt önmagában véve, másrészt és különösen azon hatása miatt, amelyet Beccariára tett.

Beccaria a büntetés céljának a speciális és a generális prevenciót, azaz a jövőbeli bűncselekmények megakadályozását tartotta. A büntetésnek arányosnak, szükségesnek és célszerűnek kell lennie. A cél nem más, mint magának a bűnözőnek és másoknak a visszatartása bűncselekmények elkövetésétől; ha ezt a célt több büntetés azonos mértékben képes biztosítani, akkor a humanitás eszméjére is tekintettel ezek közül mindig a legenyhébbet kell alkalmazni. Beccaria felismeri, hogy „a bűnözésnek legerősebb fékje nem a büntetések kegyetlensége, hanem azok elmaradhatatlansága. [...] Egy mérsékeltebb, de biztos büntetés mindig nagyobb hatást fog kelteni, mint egy másik, félelmetesebb büntetéstől való rettegés, amelyhez a büntetlenség reménye társul.” A bűnözés visszaszorítása érdekében tehát nem a büntetéseket kell kegyetlenebbé tenni, hanem a felderítő munkát hatékonyabbá. Beccaria a halálbüntetés helyett az „örökös rabszolgaságot” vagy más elnevezéssel „életfogytiglani kényszermunkát” javasolja mint az emberek elrettentésére igazán alkalmas szankciót.

Beccariát követően Kant és Hegel elmélete visszatérés a megtorlás eszméjéhez. Kantnál a büntetés *categoricus imperativus*, a gyakorlati ész feltétlen követelménye, amely nélkül a társadalom nem létezhetne. Hegel szerint a büntetés az egyén autonómiájának az elismerése mellett a jog igazolására is szolgál.

A szerző a fentiek alapján azt a megállapítást teszi, hogy valójában a XX. századig senki sem volt, aki a halálbüntetést minden körülmények között, tehát még rendkívüli helyzetekben is elutasította volna; ehhez a II. világháborúra és a náci és sztálini népirtásra volt szükség, amelynek ellenhatásaként az emberi jogok tisztelete abszolút sérthetetlen elvvé vált. Csak a XX. század második felétől jelenik meg

a totális abolíció mint elérendő cél, és folynak le azok a viták, amelyek a halálbüntetés feltétlen és visszavonhatatlan eltörlésének kérdését járják körül.

A második rész a halálbüntetésről folytatott kortárs jogelméleti viták, az érvek és ellenérvek összefoglalását adja. Számba veszi azokat az érveket, amelyekkel a két oldal a maga igazát kívánja védeni, illetve amelyekkel az ellenfél álláspontjának megalapozottságát kívánja megkérdőjelezni. E rész célja annak (lehetőség szerint teljes) bemutatása, hogy milyen érvek és ellenérvek léteznek a halálbüntetéssel kapcsolatban.

A szerző szerint a halálbüntetéssel kapcsolatos vita hat fő témakörbe foglalható, mégpedig az elrettentő hatás kérdése, a halálbüntetés „humanitása” vagy anti-humanitása, szükségessége vagy szükségtelensége, gazdaságossága vagy gazdaságtalansága, a büntetés céljához való viszonya, illetve a justizmord problémája.

Ami az elrettentő hatás kérdését illeti, a halálbüntetés hívei azt mondják, hogy a büntetések annál nagyobb elrettentő hatással bírnak, minél súlyosabbak. Az abolicionisták ezzel szemben arra hívják fel a figyelmet, hogy azon elkövetők, akiknek a bűncselekménye esetében a halálbüntetés lehetősége egyáltalán ésszerűen felvethető, lényegesen különböznek a többi bűnözőtől. Ezen bűnözők legtöbbször ugyanis olyan motívumokból öl embert, amelyekre a halállal való fenyegetés nem képes hatni.

A humanitás/antihumanitás kérdéskörével kapcsolatban egyértelműen megállapítható, hogy a halálbüntetés antihumánus, embertelen. Bár sokak szerint az életfogytiglani szabadságvesztés még embertelenebb, az bizonyos, hogy ez utóbbi embertelensége nem teszi a halálbüntetést humánusabbá.

A halálbüntetés szükségességének avagy szükségtelenségének problémája kapcsán az abolicionisták szerint az életfogytiglani szabadságvesztés-büntetés éppúgy képes az elkövetőt az újabb bűncselekmény megvalósításában megakadályozni, mint a halálbüntetés (ráadásul a visszatartó hatása sem marad el semmiben attól), ezért a halálbüntetés alkalmazása szükségtelen. A halálbüntetés hívei ezzel szemben azzal érvelnek, hogy az életfogytiglanra ítéltnek ebben az esetben nem marad veszténivalója, megölheti a rabtársait vagy a börtönőröket, gyilkosságok elkövetése útján is megkísérelheti a szökést.

Ami a justizmord kérdését illeti, az Egyesült Államok jó példát szolgáltat arra, hogy az igazságszolgáltatás korántsem tévedhetetlen. A halálbüntetés hívei ezzel szemben azt mondják, hogy nem a halálbüntetést kell megszüntetni, hanem a tévedéseket; ennek érdekében pedig olyan garanciális eljárási szabályokra van szükség, amelyek lehetetlenné teszik a tévedést. Különböző is, kétséges esetekben nem a halálbüntetés kiszabásától kell tartózkodni, hanem egyáltalán a bűnösség nyilvánítástól.

A büntetés célja körüli viták arról szólnak, hogy a büntetés törvényi célját (célját) mennyire szolgálja a halálbüntetés, és azokat bizonyos esetekben valóban csak a halálbüntetés szolgálja-e megfelelően.

A gazdaságossági szempontok elemzése az előbbi kérdéskörökhöz képest marginális jelentőségű. A halálbüntetés-pártiak abból indulnak ki, hogy a bűnös kivégzése olcsóbb, mint élethossziglani etetése, őrzése, tartása; az abolicionisták ellenben statisztikai adatokkal bizonyítják, hogy a halálbüntetés léte egy jogrendszerben sokkal többbe kerül, mintha ez a szankciófajta egyáltalán nem létezne.

Végül vannak a fentebb említett hat kérdéskörön kívül olyan egyéb érvek is, amelyek nem sorolhatók be a halálbüntetés létjogosultságával kapcsolatos nagy vitatémák egyikébe sem. Ilyen érv például az, hogy a halálbüntetés alkalmazása egyes helyeken diszkriminatív lehet; hogy a halálbüntetésnek ún. „brutalizációs hatása” van (vagyis nemhogy csökkentené az életellenes bűnözést, hanem egyenesen mintát szolgáltat az erőszakra), vagy hogy a halálbüntetés (a szabadságvesztéssel vagy a pénzbüntetéssel ellentétben) nem individualizálható.

A szerző e könyvével olyan jogelméleti munkát alkotott meg, amely mértékadó szakirodalma a kérdésnek. E kiváló könyv bizonyosságot tesz a szerző alaposágáról, és széleskörű jogelméleti-jogtörténeti műveltségéről. A kötet legnagyobb érdeme és haszna a halálbüntetéssel kapcsolatos érvek és ellenérvek áttekinthető rendszerbe foglalása. Ezzel hasznos segítséget ad a halálbüntetéssel kapcsolatos tudományos és jogpolitikai vitákhoz. A történelem a szerző szerint azt mutatja, hogy a jog fejlődése a halálbüntetés teljes megszüntetése felé tart. Reméljük, hogy a szerző által felsorakoztatott érvek segítenek a halálbüntetés eltörlése irányában tett erőfeszítések sikerre vitelében is.

Válogatás a szakirodalomból

VADÁL ILDIKÓ:

A kormányzati döntések konzultációs mechanizmusai

CompLex Kiadó Kft., Budapest, 2011

A médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról

Jogtár Könyvtár Sorozat, CompLex Kiadó Kft., Budapest, 2011.

BOROS ANITA:

Közérthető közigazgatási hatósági eljárás

CompLex Kiadó Kft., Budapest, 2011

BOROS ANITA – JUHÁSZ PÉTER – LANTOS OTTÓ – TÁTRAI TÜNDE:

A közbeszerzés alapjai

Második kiadás. CompLex Kiadó Kft., Budapest, 2011

KISS ANNA (SZERK.):

Bűntények a könyvtárszobából

CompLex Kiadó Kft., 2010

KISS ANNA – KISS HENRIETT – TÓTH J. ZOLTÁN (SZERK.):

Csíny vagy bűn?

A magyar irodalom tetthelyei sorozat

CompLex Kiadó Kft., 2010

Új Európai börtönszabályok és magyarázatuk

– XII. rész

(összeállította: Vókó György¹)

(A IV. Rész: A helyes rend folytatása)

Biztonságosság

52. Szabály

- 52.1. *Befogadása után a lehető leggyorsabban minden fogvatartottat értékelni kell annak meghatározása végett, hogy jelent-e veszélyt más fogvatartottak, a büntetés-végrehajtási személyzet vagy a büntetés-végrehajtási intézetben dolgozó; rendszeresen odalátogató személyek biztonságára nézve; valamint önmagára nézve.*
- 52.2. *Intézkedéseket kell hozni a fogvatartottak, a büntetés-végrehajtási személyi állomány, valamennyi látogató biztonságának szavatolására, valamint azon erőszakos cselekmények és más váratlan események veszélyének legkisebb mértékűre csökkentése végett, amelyek veszélyeztethetik a biztonságot.*
- 52.3. *Minden lehetséges erőfeszítést meg kell tenni annak lehetővé tétele érdekében, hogy a fogvatartottak maradéktalanul és teljes biztonságban vegyenek részt a napi tevékenységekben.*
- 52.4. *A fogvatartottak módjában kell állnia, hogy bármikor – akár éjszaka is – kapcsolatba lépjenek a személyzettel.*
- 52.5. *Az egészségre és a biztonságra vonatkozó belső jogot a büntetés-végrehajtási intézetekben is alkalmazni kell.*

A büntetés-végrehajtási intézeteknek olyan helyeknek kell lenniük, ahol mindenki biztonságban érezheti magát. Az 52. szabályt következképpen a fogvatartottakra, a személyi állományra és a látogatókra kell alkalmazni. Bár sohasem lehet maradéktalanul kiküszöbölni az erőszakos cselekmények és más olyan cselekmények, mint például a gyújtogatás veszélyét, de a legkisebbre lehet szorítani, ha megfelelő eljárások összessége áll rendelkezésre. A biztonsághoz hasonlóan, a biztonságossághoz különféle szempontok közötti egyensúly szükséges. Az 51. szabályban említett dinamikus biztonság technikái is hozzájárulhatnak a börtönökben a biztonságosság javításához. A túlzásba vitt ellenőrzés ugyanannyira káros lehet, mint az elégtelen. A környezetnek nagyobb esélye van a biztonságosságra, ha egyértelmű eljárásokat logikusan (koherens módon) alkalmaznak. Minden esetben a börtönöket megfelelő tűzvédelmi rendszerrel kell ellátni és ki kell függeszteni a használati utasítást, a tüzesetek bejelentésének

¹ Vókó Gy. PhD, habilitált doktor, CSC, Legfőbb Ügyész

módozatait, az épületek kiürítési irányelveit, a külső gyülekezési pontokat és az arra irányuló eljárásokat, amelyekkel meg lehet győződni valamennyi fogvatartott és a személyi állomány jelenlétéről.

Az egyes fogvatartottak által a biztonságra jelentett kockázat megfelelő értékelése elvégzésének fontosságát az Emberi Jogok Európai Bizottsága is megállapította. (Lásd az Edwards kontra Egyesült Királyság ügyet [a kérelem száma: 46477/99], amelyben a Bíróság megállapította a konkrét ügy körülményei miatt az egyik fogvatartott élethez való jogának megsértését, akit fogvatartott társa zárkájában halálra taposott és vert.)

Egyes büntetés-végrehajtási rendszerekben egyes fogvatartotti kategóriákat vagy személyeket egyre gyakrabban különítenek el a többségtől. Ehelyett a büntetés-végrehajtási hatóságoknak olyan környezet kialakítására kell törekedniük, amelyben minden fogvatartott védve van az erőszakos cselekményektől és szavatolniuk kell, hogy olyan biztonságossági eljárások összessége álljon rendelkezésre, amelyek minden fogvatartott számára lehetővé teszik a közös tevékenységeket a támadásoktól vagy más erőszakos cselekményektől való félelem nélkül, különösen azzal, hogy a fogvatartottak bármikor, akár éjszaka is kapcsolatba léphetnek a személyi állománnyal. Azokat az egyéneket vagy csoportokat, akiket kiemelt sebezhetőségük (például a nemi bűncselekményt elkövetettek, az elmezavarban szenvedő fogvatartottakat vagy azokat, akik etnikai kisebbséghez vagy vallási csoporthoz tartozása) miatt a többségtől el kell különíteni, lehetőséget kell kapniuk arra, hogy a napi tevékenységekben maradéktalanul, maximális mértékben részt vehessenek.

Folytatása következik.

Alapítva, 1993-ban
(© Ügyészek Országos Egyesülete)
Szakmai Érdekképviseleti folyóirat

Kiadja az Ügyészek Országos Egyesülete (ISSN 1217-7059)
A kiadásért felel: Mária Molnár Mária, az ÜOE elnöke
A szerkesztőség címe: 1122 Budapest, Maros u. 6/a.
Főszerkesztő: Kiss Anna PhD
Főszerkesztő-helyettes: Fazekas Géza, Központi Nyomozó Főügyészség
Felelős szerkesztő: Fürcht Pál, Budapesti Nyomozó Ügyészség
Olvasószerkesztő: Sümeginé Tóth Piroska, Legfelsőbb Bíróság
A szerkesztőség elnöke: Hadler Andrea, Budakörnyéki Ügyészség

A szerkesztőség tagjai:

Auer László, Békés Megyei Főügyészség (Tanulmányok rovat)
Búdi László, Budapesti Fellebbviteli Főügyészség (Egyesületi Hírek rovat – Sport)
Fónay Tamás, Siklói Városi Ügyészség (Hazai kapcsolatok)
Jagusztin Tamás, Budakörnyéki Ügyészség (Ügyészi Hírek rovat)
Lajtár István PhD, Legfőbb Ügyészség (Tanulmányok rovat)
Misi László, Heves Megyei Főügyészség
Nánási László PhD, Bács-Kiskun Megyei Főügyészség
Széplaki-Nagy Gábor Legfőbb Ügyészség (Európai Figyelő Rovat)
Törő Andrea, Budapesti V-XIII. kerületi Ügyészség (Európai Figyelő rovat)
Venczl László, Katonai Főügyészség (Nemzetközi kapcsolatok)
Virág Mária, Legfőbb Ügyészség

Jogi lektorok:

Belovics Ervin PhD, Legfőbb Ügyészség
Finszter Géza, MTA doktora, OKRI
Mészáros Ádám PhD, OKRI
Varga Zs. András PhD, Legfőbb Ügyészség
Vóko György PhD, habilitált doktor, CSC, Legfőbb Ügyészség

Munkatársak

Balogh Ernő – lapterv
Sándor Viktória – grafika
Giricz Anna – kiadványgondozás

Közlési feltételek

A Szerkesztőség olyan tanulmányok közlését vállalja, amelynek témája a különböző jogterületek elméleti és gyakorlati kérdéseivel kapcsolatos. Az írás nem állhat ellentétben az Ügyészek Országos Egyesületének Alapszabálya preambulumban megfogalmazott célokkal. A kéziratot e-mailen kell a Szerkesztőséghez eljuttatni a kiss@okri.hu E-mail címre. A cikkek terjedelme maximum 20.000 leütés lehet. Nem tudunk színes táblázatokat, grafikonokat, diagramokat közölni. A Szerkesztőség a kéziratot stilizálhatja. A Szerző hozzájárul, hogy írásműve az internet-hálózaton is nyilvánosságra kerüljön.